

Українські народні
КАЗКИ

Українські
народні
казки

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО «КАМЕНЯР»
1977

Х у д о ж н и к
ІВАН КАТРУШЕНКО

ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТЕ

УСР
У45

І $\frac{70803-044}{M214(04)-77} 61-77$

© «Каменяр», 1977

ЦАР ЛЕВ

ібралися одного разу звірі докупи і почали радитися між собою, кого їм обрати царем, щоб був порядок, щоб мали вони правдивого суддю, якого б усі боялися і слухались. Були там слон, лев, тигр, верблюд, ведмідь, вовк, олень, лисиця, заєць, дикий кабан, зебра, коза, кінь, корова, собака, кішка й інші звірі, які жили тоді на світі; либонь, був і осел.

Коли всі зібралися, виступив наперед олень і почав казати:

— Не прогнівайтесь на нас, ясновельможні пани, дужі й міцні звірі, за те, що ми вас потурбували. Ми задумали вибрати кого-небудь з вас царем над усіма звірами, щоб було кому давати нам пораду, судити нас по правді і всьому давати лад.

Слон обізвався:

— Добре ви надумали. Давно пора встановити між звірами порядок і правдиві закони. Подумайте всі гарненько і скажіть, кого ви бажаєте обрати царем... Можу й я стати царем, бо я більший від усіх і дужчий. Як хочете. Мені все одно, хоч і мене вибирайте...

Лев, не дідждавшись слова громади, виступив наперед і каже:

— Ні, панове, слонови бути царем не підходить. Він важкий, неповороткий і нездатний прудко бігати. Мені більше личить бути царем. Всі будуть мене слухати, коритися. Я прудкий, моторний, вродливий, і сила в мене, спасибі, с...

Звірі почали сперечатися. Всі слабші і беззахисні кричали:

— Нехай буде слон царем! Він розумніший від усіх звірів на світі і буде найсправедливішим.

А сильні і моторні звірі намагались лева обрати царем. Вони кричали:

— Нехай буде лев царем! Він моторніший від слона і вродливіший від усіх.

Інші звірі пропонували кинути жеребки: на кого більше випаде жеребків, той і буде царем.

Лисиці дуже не хотілося гнівити лева, бо він її прохав, щоб вона за нього старалася. Якщо не буде за нього руку держати, то погрожував розірвати її на шматки; а вона тремтіла за свою шкуру. Отож лисиця вибігла наперед, вилізла на пеньок і почала:

— Слухайте, панове, що я вам скажу. Багато з вас є таких, що бажають, щоб царем був слон. Правда, слон розумний і сильний. Він не вживає крові і не дозволить іншим кров'ю житися. Та тільки самі подумайте, панове, який з нього буде цар, коли він неповороткий. Всі вороги наші шкодитимуть нам ще гірше, ніж тепер, і його не будуть боятися, бо добре знають, що він їх не може покарати. Поженеться слон за ними, а вони утечуть від нього. На мою думку, краще обрати царем лева. Хто нашкодить, не втече від нього.

— Воно то так,— обізвася олень,— тільки це несправедливо. Краще нехай буде так, як покаже більшість голосів.

— Так буде справедливо! — гукнула решта звірів.— Тільки як же ми це зробимо?

— А ось як,— відповів олень.— Хто бажає, щоб лев був царем, той нехай кидає одного горіха ось у це дупло, а хто хоче царем слона — кидає жолудя.

— Добре ти придумав! — гукнули всі.— Так і зробимо.

Назбирали цілий мішок жолудів та горіхів і змішали їх. Всі по черзі почали підходити до мішка, кожен брав що йому подобалось і кидав у дупло. Хижі звірі, які любили кров, брали горіхи, а які живилися овочами й травою, брали жолуді. Лисиця побачила, що за лева менше кидають. Вона почала вертїти хвостом, підбігала до кожного і підморгувала, щоб брали горіхи. А коли підходили за жеребками малі звірі, то лисиця кожному шептала на вухо:

— Бери горіх, а то лева прогнівиш! Він тебе задушить, як жабу, і я на тебе розсерджусь, не дам просвітку.

Малі звірі боялись потрапити в опалу і брали горіхи. Сама лисиця замість одного загорнула повну жменю і кинула в дупло так, щоб ніхто не помітив.

Почали перевіряти жеребки, і виявилось однакове число горіхів і жолудів. Ведмідь і питає:

— Що ж тепер будемо робити?

Лисиця вискочила наперед і каже:

— По-моєму, нехай буде так: громада намітила в царі або пана лева, або пана слона. Нехай поміряються силами. Хто кого пережене, той і буде царем. От спробуйте зараз побігти наперегони. Хто з вас виявиться прудкішим, той, значить, цар.

Слон відмовився:

— Прудко бігати я не можу від природи. Мені здається, що цареві прудко бігати нічого. Потрібний порядок, розумна розправа, справедливий суд. А коли треба буде за ким погнатися, то я звелю кому захочу.

— Ну, то нехай буде так,— не здавалася лисиця,— хто з вас вище підскочить, той і буде царем.

Слон знов сказав:

— Ні, підстрибнути вгору я не можу, бо не легенький.

— Ну, тоді нехай буде лев царем! — гукнули ті, хто бажав лева.

А слон і каже:

— Про мене, тільки так буде не по правді. Що може зробити лев, того я не можу, а що я можу, того лев не може. Коли вже так, нехай він зі мною побореться. Якщо поборе, тоді він буде царем.

Лисиця засумувала, а далі надумала одну хитрість і каже:

— Добре, нехай буде так, зведемо вас боротися. Тільки тепер уже пізно, всі зморились. Краще завтра вранці. Тільки ви, панове, ніхто рано не приходьте дивитись, як вони боротимуться, а то ми їм будемо заважати. Прийдемо пізніше і побачимо, хто кого переміг.

Усі згодилися. Настала ніч, слонові забажалося спати. Пішов він до лісу, притулився до одного не дуже товстого дуба і заснув. Слони, звичайно, сплять стоячи, обпершись на дерево. Якби важкий слон ліг на бік, то б сам не зміг піднятися.

Лисиця здалеку стежила за слоном, де він зупиниться, а коли побачила, що той міцно заснув, побігла до лева і каже:

— Ясновельможний пане, ходімо мерщій до слона. Він уже заснув; щоб не гаяти даремно часу, будемо братися за діло.

— А що ж будемо робити? — спитав лев.— Задушити слона я не зможу. Він прокинеться і оборониться від мене.

— Ні, я не про те. Душити його не треба. Він має звичай, коли спить, спиратися на дерево. Тож візьмися та перегризи дерево. Воно впаде, і слон впаде, тоді ми скажемо, що ти слона поборов.

— Добре ти придумала, тільки я сам не впораюся до ранку перегризи дерево: зуби заболять. Ти піди гукни ще когонебудь на підмогу.

Лисиця побігла і збрала з дванадцять вовків, мишей та щурів, привела їх до слона, і почали вони гризти дуба. Гризли, гризли до самої зорі, а дуба ще чимало залишалось. Він уже трохи похилився, та ще не піддавався. Що робити? Уже світало, слон міг прокинутися.

Лисиця не розгубилась. Покликала трьох ведмедів і каже:

— Слон, майбутній наш цар, надибав ось на цьому дубі мед. Так от, коли він лагодився спати, казав мені покликати

вас, щоб ви дістали йому меду. Поки прокинеться, щоб був мед, інакше він вас покарає.

Ведмеді полізли на дуба. А лисиця дивилась угору і командувала ними напівголосно:

— Ви лізьте он туди, на той бік!

Показувала їм воронячі гнізда, що чорніли на тому боці, куди дуб похилився. Ведмеді вилізли на самий вершок дуба. Він не витримав, тріснув і впав. Слон теж упав на бік, а потім на спину. Перевернувся, задер ноги, підвестися сам не може. А ведмеді як гепнулися з дуба, ледве живими залишилися.

Минула пора сніданку, почали сходитися звірі. Лев сидів біля лежачого слона, а лисиця віддалік вертіла хвостом. Коли зійшлися всі звірі, лисиця заявила:

— Дивіться, панове, який сильний наш цар: слона поборов. Слон хотів удержатися за дуба, то він і дуба разом з ним звалив. Який вже дуб міцний, і той не витримав, зломився. Три ведмеді хотіли заступитися за слона, то він їх як жбурнув від себе, ледве живі лишилися. Дивіться, он вони, бідолахи, валяються.

Всі звірі затремтіли від страху і в один голос закричали:

— Лев буде наш цар!

З того часу всі звірі стали боятися лева і шанувати його як царя. Коли лев закричить у лісі, то всі звірі тремтять.

Ставши царем, лев видав маніфест, в якому було сказано так: «Ми, цар дрімучих лісів, король дібров і гаїв, великий князь степів, наказуємо всім нашим підлеглим жити справедливо, мирно, чужого не брати, слабшого не дерти, старших шанувати й поважати. Хто помітить за ким грішок, повинен доносити нам, ми будемо розглядати справу і винних карати. Хто буде жити по правді, підглядати гріхи інших та доносити, той дістане нагороду».

Лев призначив собі на допомогу міністрів: вовка — луговим міністром, тигра — лісовим, лисицю — польовим. Міністри подякували цареві і пішли кожний на свою посаду.

Звірі не раз говорили потім між собою:

— Що за причина, що вовк і лисиця достукалися такої честі? Ніби і кращі є за них звірі, а, бач, не потрапили в міністри.

Олень каже:

— Та тут, панове, діло нечисте. Правдою і чесною поведінкою не достукаєшся уваги царя. Я відразу помітив, що лев поборов слона неспроста, там була якась хитрість. Звичайно, лисиця на хитрощі здатна і вона щось вигадала, а вовки, мабуть, допомагали їй, через те вони і потрапили в ласку.

Ну, тигр — то інша справа; він дужий звір, йому личить бути великим начальником. А тут ще й те: обмини тигра, він розгнівається на лева і заважатиме йому в справах.

— Та я і сам так думав,— обізвався ведмідь.— Видно, що вони схитрували і моїх трьох братчиків занапали тоді. Дивляться, біжить лисиця. Всі припинили.

— Тесе! Мовчить, а то як почує, біда буде!

Лисиця наблизилась, всі їй вклонились. Вона зупинилась і питає:

— А чого ви тут докупи збилися, чи бува не змову яку чините?

— Боже нас борони, це ми зішлися побалакати про той радісний для нас день, коли ми царя обрали. Ми всі радіємо, що господь нам послав такого мудрого царя і таких правдивих міністрів.

— А-а! Якщо так, то це нічого. А все ж таки на другий раз не смійте збиратися всі докупи. Ніяких тасмних зборищ робити не вільно.

Після того всі звірі старалися жити кожен собі осібно. Ті, що жилилися рослинами, жили мирно, а хижі шкодили слабшим. А як цар почне допитуватися, навіщо той роздер зайця або ще якого-небудь звірка, то винний відбріхується, що він покарав його ніби за те, що той глузував з царя або підмовляв інших убити його. Цар вірив міністрам і давав їм нагороди за їх вірну службу.

Спершу хижі звірі додержувались закону, а далі голод вимагав обминати закон, і кожний жив собі так, як йому бажалося. Свою провину звертали на слабшого або на того, хто їм був противний.

Набридло лисиці бути польовим міністром, бо там, опріч мишей та інших дрібних звірків, нічого не доводилося їсти. А їй кортіло поласувати курятинкою або гусятинкою. Діждавшись ночі, починала перевіряти курники. Щоночі уминала по дві, по три курки.

Одного разу чоловік підстеріг лисицю і застукав її в курнику. Тільки лисиця поп'ялась за курми, як чоловік вхопив її за хвіст і ну частувати бичем по ребрах. Так частував, що вона ледве жива зосталася. А потім прив'язав до хвоста мотузок і повісив лисицю на тин, бо боявся, щоб вона до ранку не віджила і не втекла.

Чоловік пішов спати, а лисиця віджила і почала придумувати, як їй викрутитися з біди. Пручалася, пручалася, ніяк не могла відірватися, бо мотузок був дуже міцний. Тоді вона вирішила позбутися свого хвоста, щоб тільки самій

залишитися живою. Відгризла свій хвіст і втекла. Вибігає вона в поле і думає:

«Ну що його тепер робити? Як я покажуся своїм підлеглим? Вони мене не пізнають і не будуть тепер слухати. А як я цареві покажусь? Що йому буду казати, коли спитає про хвоста? Соромно бути безхвостим міністром. Ех! Краще б він мене убив! Ну, та тепер того не вернеш, що проминуло. Поки хвіст загоїться, піду до зайця в хату, полежу там». Підійшла до зайчикової хатки і каже:

— Пусти мене переночувати. Я тобі колись у пригоді стану.

— Ні, не пущу,— каже заєць.— У мене тісно, малі діти.

— А я тобі кажу — відчиняй! Ти знаєш, хто я? Я міністр польовий і контролер свійських птахів. Була на селі в державних справах.

Заєць злякався і відчинив. Лисиця увійшла в заячу хатку і лягла на м'яке ліжко, а зайченят скопирснула геть.

Заєць промовчав, бо як же можна гнівити міністра?

Пішов зайчик добувати діткам їжу, а лисиця тим часом забажала пообідати: вхопила одне зайченя і з'їла, потім друге, третє...

Прибіг зайчик, заглянув усередину, а там уже нема жодного зайченяти. Він і не показався на очі міністрові: боявся зайти в хату. Вернувся заєць у поле, сів і гірко заплакав. Біг вовк, побачив зайця, спинився і питає:

— Чого ти, зайчику, плачеш?

— Та як же мені не плакати? Лисиця залізла в мою хату, поїла моїх діток, а тепер черга за мною. Боюся показуватися додому.

— Не журися, зайчику, я вижену її! Ходімо зараз!

Пішли вони до зайчикової хати. Вовк підійшов до дверей і каже:

— Хто ти такий, виходь геть з хати!

— Я міністр польовий, хто сміє на мене кричати?

— А, так це ти, лисице! — каже вовк.— Чи не соромно тобі кривдити слабеньких, нещасних звірків. Я, луговий міністр, прошу тебе залишити хатку бідного зайчика, а то піду до царя і розповім йому про твої вчинки. Він тебе за це по голівці не погладить.

— Не твоє діло, вовче, втручатися в мої порядки. Ти порядкуй у своєму міністерстві, а я буду в своєму.

Вовк, піймавши облизня, пішов розгніваний до царя. Розповів, як лисиця грабує малих звірків, як живе в заячій хаті, поїла зайченят і самого мало не з'їла.

Лев доручив вовкові послати оленя до лисиці з наказом, щоб вона зараз же з'явилася до нього на розправу.

Царя повідомили, що прийшов польовий міністр. Лев наказав пустити. Тільки лисиця на двері, як лев грізно:

— Ти що там бешкетуєш? Як ти сміла скривдити зайця?

Лисиця, бачачи, що лев не жартує, впала навколішки, схилила низько голову:

— Ваша величність! Дозвольте промовити слово.

— Ну, кажи.

— Ваша величність, я добре знаю, що на мене по злобі наговорив вовк. А як сказати по правді, вовк кругом сам винен. Не я, а він зайчиків поїв. Я заступалася за зайця, а він мені хвоста відгриз і мало не задушив, ледве втекла.

Лев послав гінця за вовком, а сам почав думати: «Хто з них правий, а хто винуватий — важко розібрати, мабуть, обоє брешуть. А кого з них треба залишити живим, варто подумати. Лисиця хитра, видно, що вона нашкодила, — думає далі. — Але її не можна карати, бо вона мене своєю хитрістю посадила на царський престол. А вовк, хоч і помагав перегризати дуба, так то не дуже мудра штука, гризти кожний дурень зуміє».

Привели вовка до царя. Лев не забажав навіть розмовляти з ним, схопив у свої лапи і задушив.

Така-то була у лева його царська правда.

ПАН КОЦЬКИЙ

одного чоловіка був кіт старий, що вже нездужав і мишей ловити. Ось хазяїн його взяв та й вивіз у ліс, думає: «Навіщо він мені здався, тільки дурно буду годувати, — нехай краще в лісі ходить». Покинув його, а сам поїхав. Коли це приходить до нього лисичка та й питає його:

— Що ти таке?

А він каже:

— Я — пан Коцький.

Лисичка каже:

— Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Ото веде його лисичка до своєї хати, — так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не з'їсть, а йому принесе.

От колись зайчик побачив лисичку та й каже їй:

— Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.

А вона йому каже:

— Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Заєць розказав про пана Коцького вовкові, ведмедеві, ди-
кому кабанові. Зійшлись до купи, стали думати: як би тут
побачити пана Коцького,— та й кажуть:

— А зготуємо обід!

І взялись міркувати, кому по що йти. Вовк каже:

— Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

— А я піду по буряки, по картоплю.

Ведмідь:

— А я меду принесу на закуску.

Заєць:

— А я капусти.

От подобували всього, почали обід варити. Як зварили,
стали радитись: кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

— Я не підбіжу, як доведеться тікати.

А кабан:

— А я теж неповороткий.

Вовк:

— Я старий уже і трохи недобачаю. Тільки зайчикові
й доводиться.

Прибіг заєць до лисиччиної нори: коли це лисичка вибігає
та й дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати,
та й питає його:

— А чого ти прийшов?

Він каже:

— Просили вовк, ведмідь, дикий кабан і я прошу, щоб
ти прийшла з своїм паном Коцьким до нас на обід!

А вона каже йому:

— Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Зайчик прибігає до них та й хвалиться:

— Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, то й по-
душить нас.

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає
за кущем, кабан ристься у хамло, а зайчик лізе в кущ. Коли
це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до стола, а він
побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

— Ма-у!.. Ма-у!.. Ма-у!..

А ті думають: «От вражого сина син, ще йому мало! Це
він і нас поїсть!»

Заліз пан Коцький на стіл та й почав їсти, аж за ушами лящить. А як наївсь, то простягся на столі. А кабан лежав близько стола в хамлі, та якось його комар і вкусив за хвіст, а він так хвостом і повернув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст. Кабан як схопиться — та навтіки! Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подрапався туди, де ведмідь сидів. Ведмідь як побачить, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не вдержало — так він додолу впав—гуп! — та просто на вовка, — мало не роздавив сердешного. Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко; а заєць і собі за ними — забіг не знати куди... А потім посходились та й кажуть:

— От, який малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

ЧОЛОВІК, ВОВК, ДИКИЙ КАБАН І ВЕДМІДЬ

В хав чоловік із гаю. Стрічають його вовк, ведмідь і дикий кабан та й кажуть:

— Ну, що ми тобі, чоловіче, скажемо?

— Кажіть, — каже чоловік.

— Ми, — кажуть, — силу маємо. Позич нам хитроців!

— Я б вам, братці, позичив, так дома висять на гачку. Знаєте що?

— А що?

— Я вас оставлю, а сам з вовком піду додому по хитроці.

Дійшов додому й каже вовкові:

— Отут ти підожди, а я піду в хату.

Вовк остався. А той чоловік пішов у хату, взяв зброю та й убив вовка. Тоді вернувся він у хату, набрав сала й ковбас і пішов туди, до коня. Прийшов, наклав вогню і пряхить сало й ковбаси. Стало воно пахнути. А ведмідь питає:

— Що це так пахне? Дай і мені!

А чоловік показує йому пальцем на кабана та й каже:

— Ото, — каже, — воно. Піди його вбий! Ото з того таке смачне.

Ведмідь, не довго думавши, викрутив дуба та й убив кабана. Той чоловік бере його смалити. І тільки прижарить, сало пригорить і запахне, а ведмідь і рве його.

— Е, — каже чоловік, — підожди, поки осмалю!

— Хіба,— каже ведмідь,— ти мене прив'язеш, а то я не витерплю: таке воно смачне...

От той чоловік прив'язав його до дуба й питає:

— А що, чи кріпко я тебе прив'язав? Попробуй, чи одірвешся?

Ведмідь попробував.

— Кріпко,— каже,— тепер не відірвусь!

Тоді чоловік узяв сокиру, вбив ведмедя та й каже:

— Оце ж вам усім трьом хитрощі.

ВЕДМЕЖІ ЖАРТИ

іялося це в горах, де були великі ліси. Одного разу зайшов туди побережник. Дивиться, а ведмідь роздрочив диких свиней і побіг до бука, що мав на собі великі губки, ніби полицки. По тих губках виліз ведмідь на дерево та й кидає звідти галуззям у розлютованих свиней.

Побережник бачив те, сидячи на іншому дереві, й дуже сміявся з забави ведмедя.

Коли свині розбіглися, ведмідь зліз і пішов своєю дорогою.

Зліз також і побережник. Підійшов він до бука, витяг з кишені ножа і понадтинав губки так, що вони ще трохи держалися на дереві. Другого дня ведмідь знову роздрочив диких свиней — і дряпцем до бука, на якому минулого разу сидів. Але коли поліз, губки обламалися — і ведмідь упав межі свині. Ті роздерли його на шматки.

Отак скінчилися жарти ведмедя.

ЯК ВОВКОВІ ЗАБАЖАЛОСЯ ВІЙТОМ БУТИ

дного разу вигнав господар осла на пасовисько і пішов додому. На той час біг з лісу голодний вовк. Глянь — пасеться осел. «От добре,— думав вовк,— вже не буду голодувати». Осел уздрів вовка і теж думав: «Як утекти з його зубів!»

Коли підбіг вовк, осел і каже:

— А я тебе шукав!

— Навіщо?

— Ой,— відповів той,— у нас в селі тепер вибори. Не можуть люди погодитися, кого їм поставити війтом. Один газда забажав війтом тебе, всі з ним погодилися і ось вислали мене, аби я тебе привів.

— Ну,— каже вовк,— щастя твоє, що ти на мене потрапив.

— О, я дуже радий. Сідай на мене та й поїдемо в село.

Ось і село. Осел як зареве! Усі люди повибігали з хат, дивляться, а то вовк на ослі. Як уздріли, давай вовка бити. Били так, що той ледве ноги поволик...

Саме тоді на полі один газда складав сіно в копиці. Побачив вовка і сховався під копицю. А вовк іде і думає: «Як би мені долізти до тої копиці, трохи відпочив би». Приліз він, ліг під копицею і лежить. Каже сам до себе: «І заманулося мені бути війтом. Мій дід не був, тато не був, аж мені закортіло. Бракувало ще, аби хто облік чим ребра, щоб знав, як війтувати...»

А той газда слухає з другого боку копиці, вила в руках тримаючи, та як врїже ними вовка. Той і ноги простяг.

ЛИСИЧКА ТА ЖУРАВЕЛЬ

ули собі журавель та лисичка. Ото й зустрілися якось у лісі. Журавель каже:

— Прийми мене, лисичко, на зимівлю, то я тебе навчу літати.

— Добре,— каже лисичка.

Прийняла його лисичка; от і живуть вони у лисиччиній норі.

Аж дізналися стрільці, що в норі живуть журавель з лисичкою; стали вони розкопувати ту нору. Лисичка й каже до журавля:

— Скільки в тебе думок?

— Десять,— журавель каже.— А в тебе скільки?

— Одна.

А далі знов каже лисичка до журавля:

— Скільки в тебе думок?

— Дев'ять. А в тебе скільки?

— Одна.

Тоді знов лисичка каже:

— Скільки в тебе думок?

— Вісім. А в тебе скільки?

— Одна.

Та так усе лисичка питає журавля, а той усе по одній зменшує. А далі лисичка каже, як уже стрільці ближче почали копати:

— Скільки,— каже,— в тебе думок?

— Одна,— відказує журавель,— а в тебе?

— Одна.

— Яка ж у тебе думка?

— Така,— журавель каже.— Я ляжу поперед у норі і притаюсь — буду наче неживий; вони мене й візьмуть у руки, почнуть роздивлятися, то ти втікай; вони кинуться до тебе, тоді й я полечу.

Докопалися стрільці до журавля, взяли його в руки та й кажуть:

— От тобі й маєш! Лисиця задавила журавля... киньмо його, то вже наш. Докопаймося ще до лисиці.

Тільки вони це кажуть, а лисичка з норі — фіть! — і пішла в ліс. А журавель — пурх! — полетів.

Ото й почали вони скликатися докупи, журавель з лисичкою. Лисиця каже:

— Куме!

А журавель:

— Кумо!

Лисичка й каже:

— Гов!

Поскликались вони докупи. Лисичка каже:

— Навчи ж мене літати за те, що я тебе перезимувала.

— Добре,— каже журавель,— сідай на мене!

Лисичка сіла на журавля, журавель підлетів угору, так як з хату, пустив лисичку на землю та й каже:

— А що, добре літати?

— Добре!

Журавель злетів до неї та й каже:

— Сідай на мене знов.

Вилетів журавель вище хати, пустив її й питається:

— А що, добре літати?

— Добре!

— Сідай же ще на мене!

Лисичка сіла, а журавель вилетів з нею високо-високо, так, що й оком не бачити, знов пустив лисичку та й питається:

— А добре літати?

Дивиться — аж тільки кісточки лисиччині лежать.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА

крала собі лисичка-сестричка курочку та й біжить. Біжить та й біжить, от стала її ніч застигати. Бачить вона хатку, заходить туди, вклони-лась та й каже:

— Добривечір, люди добрі!

— Дай боже здоров'я.

— Пустіть переночувати!

— Ой лисичко-сестричко, у нас хатка маленька — ніде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся і переночую.

— Добре, ночуй!

— А де ж я свою курочку подіну?

— Пусти її під піч.

От вона так і зробила. А вночі нишком устала, курочку з'їла й пір'ячко загребла.

Другого дня встала раненько, вмилася біленько, господареві на добридень дала.

— Ой, де ж моя курочка?

— А під піччу.

— Я дивилась, там нема.— Сіла та й плаче.

— Тільки й було добра, що курочка, та й ту забрано.

Віддай мені, хазяїне, за курочку качечку!

Нема що робити — треба давати.

Взяла качечку в мішок та й пішла.

Біжить та й біжить, аж застала її на дорозі ніч. Бачить вона хатку, заходить туди та й каже:

— Добривечір, люди добрі!

— Дай боже здоров'я!

— Пустіть переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся і переночую.

— Ну, добре, ночуй!

— А де ж я свою качечку подіну?

— Пусти її в хлів між гуси.

От вона так і зробила. А сама вночі нищечком устала, качечку з'їла й пір'ячко загребла.

Другого дня встала раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала.

— А де ж моя качечка?

Глянули в хлів — нема. Каже хазяїн:

— Мабуть, гусей випускали, та й випустили її.

Лисичка плаче:

— Тільки й добра було, що качечка, та й те забрано. Віддай мені, хазяїне, за качечку гусочку!

Нема що робити — треба давати. Взяла гусочку в мішок та й пішла.

Іде та й іде... Аж тут знову вечір настає. Бачить вона, що стоїть хатка, зайшла туди та й каже:

— Добривечір, люди добрі! Пустить переночувати!

— Не можна, у нас хатка маленька, ніде тобі буде лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся і переночую.

— Ну, добре, ночуй!

— А де ж я свою гусочку подіну?

— Пусту в хлів до ягнят.

От вона так і зробила. А сама вночі нищечком устала, гусочку з'їла і пір'ячко загребла.

Другого дня встала раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала, а тоді:

— А де ж моя гусочка?

Подивились — нема. От вона й каже хазяїнові:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, щоб у мене що вкрадено!

— То, може, ягнята затоптали її, — хазяїн каже.

— То вже як хоч, хазяїне, а віддай мені ягня.

Віддали. Взяла в мішок те ягня та й пішла.

Біжить та й біжить; зустрічає її знову ніч. От вона, побачивши хатку, стала проситися на ніч, і знов давай казати:

— Пустить, люди добрі, переночувати!

— Не можна, лисичко-сестричко: у нас хатка маленька, ніде буде тобі й лягти.

— Дарма, я під лавкою зігнуся, хвостиком обгорнуся і переночую.

— Добре, ночуй!

— А де ж я своє ягня подіну?

— Пусту в загороду.

От вона так і зробила. А вночі нищечком устала та й з'їла те ягня.

Другого дня встала раненько, вмилася біленько, хазяїнові на добридень дала. А далі:

— Де ж це моє ягня?

Лисичка і Журавель

Коза-дереза

Сіла та й давай знову плакати, каже:

— Де я не бувала, такої пригоди не зазнавала, що одно було добро, та й те вкрадено.

Хазяїн і каже:

— Ото невістка гнала воли, то, може, й випустила.

От лисичка й каже йому:

— Ну, як собі хоч, хазяїне, а віддай мені невістку!

Свекор плаче, свекруха плаче, син плаче, діти плачуть. А лисичка таки взяла невістку в мішок. От іще вона не вийшла та якось там відвихнулась із хати, а син узяв, вив'язав з мішка невістку, а ув'язав собаку.

Прийшовши, лисичка взяла той мішок з собою та й понесла. Несе та й ще приказує:

— За курочку — качечку, за качечку — гусочку, за гусочку — ягнятко, а за ягнятко — невістку!

Та як трусоне тим мішком, то та собака: «Авурр!..» А лисича:

— А, капосна невістко, пособачилась! Ану, гляну на тебе, яка ти є.

Узяла та й розв'язала мішок. Тільки розв'язала — а собака звідти. Вона навтіки, собака за нею; вона далі, далі в ліс... от-от дожене! Ні, таки добігла до нори, заховалась. Сидить у норі, а собака над корою — не може влізти. От вона й давай питатися ушей:

— Ушечки мої любі, що думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, щоб хорт не догнав, золотої кожушинки не порвав.

— Спасибі ж вам, мої любі ушечки, я вам сережки золоті куплю.

Тоді до очей:

— Що ви, оченьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, туди-сюди розглядали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— Спасибі ж вам, мої оченьки любі, я вам золоті окуляри куплю.

Потім до ніг:

— Що ви, ніженьки мої любі, думали-гадали, як від того проклятого хортища втікали?

— Те ми, лисичко-сестричко, думали-гадали, швидше втікали, щоб хорт не догнав, золотої кожушини не порвав.

— О, спасибі ж вам, мої любі ніженьки, я вам куплю червоненькі черевички з срібними підківками.

— А що ти, хвостище-помелище, думало-гадало, як від того проклятого хортища втікало?

— Те я думав-гадав, поміж ногами плував, щоб хорт догнав, золоту козушину зняв.

Розсердилась лисиця на хвоста та й вистромила його з нори:

— На тобі, хортище-собачище, хвоста, відкуси, поки біле!

А хорт як ухопив, так увесь і відкусив.

От тоді лисиця пішла між зайці. А ті побачили, що вона куца — давай з неї сміятися.

Вона каже:

— Дарма, що без хвоста, але я вмю хоровада скакати.

— Як?

— А так. Тільки треба вам хвости позв'язувати, то й ви навчитесь.

— Ну, позв'язуй!

Позв'язувала їм хвости, а сама збігла на шпиль та звідтіля як гукне:

— Тікайте, бо йде вовчище-помелище!

Зайці як сунуть на всі боки — так хвости й пообривали. Після того, як посходились докупи зайці, бачать — усі без хвостів. От і давай питатись один одного:

— Ти був у лисички?

— Був.

— І я ж, братику, був!

От вони й почали змовлятись, щоб як-небудь віддячити їй. А вона як почувала, що лихо, та мерщій з того лісу, і про неї й не чути стало.

ЦАП ТА БАРАН

ув собі чоловік та жінка, мали вони цапа й барана. І були ті цап та баран великі приятелі — куди цап, туди й баран: цап на город на капусту — і баран туди, цап у сад — і баран за ним.

— Ох, жінко, — каже чоловік, — проженімо ми цього барана й цапа, а то за ними ні сад, ні город не вдержиться. — А забирайтесь, цапе й баране, собі з богом, щоб вас не було у мене в дворі.

Скоро цап та баран теє зачули, зараз із двору майнули. Пошили вони собі торбу та й пішли.

Йдуть та й ідуть. Посеред поля лежить вовча голова. От баран дужий, та несміливий, а цап сміливий, та не дужий:

— Бери, баране, голову, бо ти дужий.

— Ох, бери ти, цапе, бо ти сміливий.

Узяли вдвох і вкинули в торбу. Йдуть та й ідуть, коли горить вогонь.

— Ходімо й ми туди, там переночуємо, щоб нас вовки не з'їли.

Приходять туди, аж то вовки кашу варять.

— А, здорові, молодці!

— Здорові! Здорові!.. Ще каша не кипить — м'ясо буде з вас.

Ох, так баран злякався, а цап давно вже злякався. Цап і роздумавсь:

— А подай лишень, баране, оту вовчу голову.

От баран і приніс.

— Та не цю, а подай більшу! — каже цап.

Баран знову цупить ту ж саму.

— Та подай ще більшу!

Ох, тут уже вовки злякались; стали вони думати-гадати, як відціля втікати. «Бо це,— кажуть,— такі молодці, що з ними й голови збудешся,— бач, одну по одній вовчі голови тягають».

От один вовк і починає:

— Славна, братці, компанія. І каша гарно кипить, та нічим долить,— піду я по воду.

Як пішов вовк по воду: «Хай вам абищо, з вашою компанією!» Як зачав другий того дожидати, став думати-гадати, як би й собі відтіля драла дати:

— Е, вражий син: пішов та й сидить, нічим каші долить; ось візьму я ломаку та прижену його, як собаку.

Як побіг, так і той не вернувся. А третій сидів-сидів:

— Ось піду лишень я, так я їх прижену.

Як побіг, так і той радий, що втік. То тоді цап до барана:

— Ох, нум, брате, скоріше хвататися, щоб нам оцю кашу поїсти та з куреня забратися.

Ох, як роздумавсь вовк:

— Е, щоб нам трьом та цапа й барана боятись? Ось ходім, ми їх поїмо, вражих синів!

Прийшли, аж ті добре справлялись, уже з куреня забрались, як побігли, та й на дуба подерлись. Стали вовки думати-гадати, як би цапа та барана нагнати. Як стали йти і знайшли їх на дубі. Цап сміливіший — ізліз аж на верх, а баран несміливий — так нижче.

— От лягай,— кажуть вовки ковтунуватому вовкові,— ти старший, то й ворожи, як нам їх здобувати.

Як ліг вовк догори ногами, то й зачав ворожити. Баран на гіллі сидить та так дрижить: як упаде, та на вовка. Цап сміливий, не став міркувати, а як закричить :

— Подай мені ворожбита!

Вовки як схопились, так аж за ними закурилось.

А цап та баран з дуба безпечно позлазили, пішли та зробили собі курінь та й живуть.

ЯК ВОВК ЗАБАЖАВ КОЗЕНЯТ

Ака коза збудувала собі в лісі хатку і вивела собі там дітей. Коли виходила коза з дому пастися, то наказувала дітям, щоб вони нікому не відчиняли дверей. Пішла коза по лісу, напаслася досить, вернулася додому, підійшла до дверей і заспівала :

— Діточки мої, козеняточка,
Відмикайтеся, відчиняйтеся!
Ваша матінка прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята, почувши материн голосок, кинулися вмить до дверей і відчинили. Коза увійшла, нагодувала дітей молоком і знов побігла пастися.

Вовк підслухав, як коза співала, тільки не втропав гаразд, як вона голосила. Трохи згодом підійшов він до козиної хатки і затяг пісню своїм невдалим вовчим голосом :

— Козеняточка, мої хлоп'яточка,
Відмикайтеся, відчиняйтеся!
Ваша мати прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята пізнали, що то не материн голос, і кажуть вовкові :

— Не відчинемо, не матінчин голосок. У матусі голосок тоненький.

Вовк відійшов від козиної хатки, сів за кущами, посидів трохи, поміркував і знов пішов до козенят. Підійшов до дверей і затяг тонким голосом :

— Козеняточка, мої діточки,
Відмикайтеся, відчиняйтеся!
Ваша мати прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята кинулися до дверей відчиняти, та вчасно схамулися, розшолопали, що вовк не так приспіває, та й голос його не рівний, трохи грубший. Тоді вони відповіли йому так:

— Не відчинимо, не матінчин голосок. У нашої матінки голосок тонкий, та й вона не так співає.

Вовк з досадою пішов від хатки. Відійшов геть за куці неподалік від козенят і сів там піджидати, поки не прийде коза, щоб підслухати, як вона буде співати, і щоб і собі переїняти її голос та приспів. Незабаром прийшла коза і заспівала:

— Діточки мої, козеняточка,
Відмикайтеся, відчиняйтеся!
Ваша матінка прийшла,
Молочка вам принесла.

Козенята пізнали свою матінку, відчинили їй і сказали, що до них хтось приходив та хотів їх обманути. Коза нагодувала дітей і наказала їм нікому не відчиняти, щоб не помилилися, розповіла їм, як вона буде приспівувати надалі. Коза переночувала дома, а на ранок, ледве засіріло, побігла пастися. Вовк, діждавшись ранку, став придумувати, як би то йому умудритися, щоб свій голос підвести під козиний, а далі почав пробувати свій голос. Завив раз — дуже грубо; завив другий раз — також не підходить під козиний голос. Затяг третій раз найтоншим голосом, яким міг, а все ж таки він не підходив під козиний голос.

Бігла мимо лисиця, почувла вовче виття і спинилася. Підійшла ближче до вовка і питає:

— Чого ти, вовче, виш? Чи так зголоднів?

— Та це я, лисичко-сестричко, пробую свій голос. Надибав козину хатку та й ніяк не можу добратися до козенят: не відчиняють, клятї, дверей, пізнають по голосу, що не їх мати. Тому я хочу підібрати ноту, щоб заспівати по-козиному.

— Ні, вовче, з цього нічого не буде. Коли хочеш посмакувати козятини, то попроси мене, я тебе навчу.

— Навчи, будь ласка, я тобі віддячуся.

— А що ж ти мені даси?

— Як доберуся до козенят, то й тобі одно віддам.

— Ні, я на те не пристану. Коли там діло буде, а я зараз їсти хочу. Ти принеси мені гуску, тоді навчу тебе, як голос поправити.

Вовк згодився, побіг добувати гуску. Довгенько никав понад річкою в очереті, все підкрадався до гусей, і аж надвечір піймав одну гуску. Вмить примчав до лисиці, віддав їй подарунок і каже:

— Ну, тепер, сестричко, навчи, як поправити голос.

— А ось що, вовче: іди ти до коваля і попроси його, щоб він тобі насталив голос. Тоді ти будеш уміти співати по-козиному.

— А де ж я буду того коваля шукати?

— А он там край села стоїть кузня, туди і йди просто.

Вовк послухав лисиці, пішов до коваля. Підійшов до кузни і каже:

— Чоловіче, настали мені голос, щоб я міг співати по-козиному.

— А що ж ти мені за те даси?

— Та я ж не знаю, що ти в мене візьмеш. Грошей у звірів не буває, а подаруночок який-небудь принесу тобі.

— А от що, вовче, принеси ти мені пару гусей, тоді я насталою голос. Тільки щоб гуси були живі.

Вовк пішов до річки і почав увихатися на березі в очеретах. Заляпався, бідняга, по самі вуха, а таки піймав пару гусей, узяв їх за крила і повів до коваля. Вовка брала оскома на гусей, хотілося самому їх попоїсти, та треба було добитися свого. Приніс гусей до коваля і каже:

— Ну, чоловіче, подарунок тобі я вже приніс, стали мені голос.

— Добре, вовче, тепер можна братися за роботу. Ти, вовче, присунься ближче до ковадла, висолопи якнайдужче язик та заплющ очі, а я зараз прилагоджу все, що треба.

Вовк підійшов до ковадла, висолопив язик, заплющив очі і стояв як укопаний. Коваль ухопив швидко щонайбільший молот та як тарахне вовка по лобі! Той, бідак, і не ворухнувся. Коваль стягнув тоді з вовка шкуру, відвіз до міста і продав за десять карбованців, а гуси лишив собі на заріз.

Так козенята лишилися живі і здорові.

СІРКО

ув собі в одного чоловіка собака Сірко — тяжко старий. Узяв хазяїн та й прогнав його від себе. Никає Сірко по полю, і так йому гірко: «Скільки років я хазяїнові вірно служив, годив, добро йому робив, а тепер на старості літ він мені шматка хліба жаліє і з двору прогнав». Ходить він так, думає; коли це приходять до нього вовк та й питає його:

— Чого ти тут ходиш?

Сірко йому відповідає:

— Що ж, брате, прогнав мене хазяїн, а я й ходжу тут.

Тоді вовк йому:

— А зробити так, щоб тебе хазяїн ізнову прийняв до себе?

Сірко каже:

— Зроби, голубчику, я вже таки чимсь тобі віддячу.

Вовк каже:

— Ну, гляди: як вийде твій хазяїн із жінкою жати і вона дитину положить під копою, то ти будеш близько ходити коло того поля, — щоб я знав, де те поле, — то я візьму дитину, а ти будеш відіймати від мене ту дитину, тоді наче я тебе злякавсь, та й пущу дитину.

У жнива той чоловік і жінка вийшли в поле жати. Жінка положила маленьку дитину під копою, а сама й жне коло чоловіка. Коли це вовк біжить житом, та за ту дитину — і несе її полем. Сірко за тим вовком, доганяє його, а чоловік кричить:

— Гидж-га, Сірко!

Сірко якось догнав того вовка, відняв дитину, приніс до того чоловіка та й віддав йому. Тоді той чоловік вийняв з торби хліб і кусок сала та й каже:

— На, Сірко, їж — за те, що не дав вовкові дитини з'їсти!

Ото ввечері ідуть із поля, беруть і Сірка. Прийшли додому, чоловік і каже:

— Жінко, вари гречані галушки та сито їх салом затовчи!

Тільки вони зварилися, він садовить Сірка за стіл, сів сам коло нього та й каже:

— А сип, жінко, галушки, та будемо вечеряти.

Жінка й насипала. Він Сіркові набрав у полумисок: так уже йому годить, щоб він часом гарячим не попівся!

Ото Сірко й думає: «Треба мені віддячити вовкові, що він мені таку вигоду зробив».

А той чоловік, діждавшись м'ясиць, віддає свою дочку заміж. Сірко пішов у поле, знайшов там вовка та й каже йому:

— Прийди в неділю, ввечері, до нашого городу, а я тебе введу в хату та віддячу тобі за те, що ти мені добро зробив.

Ото, діждавши неділі, прийшов вовк на те місце, куди йому Сірко казав. А в той самий день у того чоловіка було весілля. Сірко вийшов до нього та й увів у хату і посадовив його під столом. Ото Сірко на столі взяв пляшку горілки, м'яса доволі і поніс під стіл, а люди хотіли того собаку бити. Чоловік каже:

— Не бийте Сірка: він мені добро зробив, то я і йому добро буду робити, поки його віку.

Сірко бере, що лучче на столі лежить, та подає вовкові, нагодував і упоїв так, що вовк не витерпів та й каже:

— Буду співати!

Сірко каже:

— Не співай, бо тут тобі буде лихо! Лучче я ще тобі подам пляшку горілки, та тільки мовчи.

Вовк, як випив ту пляшку горілки, та й каже:

— А тепер уже буду співати!

— Не співай, бо обидва пропадемо — і я, і ти.

— Ой, не видержу — співатиму!

Та як завіє під столом! Люди посхоплювались,— туди-сюди, під стіл,— аж там вовк. Деякі повтікали з хати, а деякі хотіли бити вовка. А Сірко й ліг на вовкові, наче хоче задушити. Хазяїн каже:

— Не бийте вовка, бо ви мені Сірка уб'єте! Він сам йому раду дасть,— ось не займайте!

Ото Сірко вивів вовка аж на поле та й каже:

— Ти мені добро зробив, а я тобі!

Та й попрощались.

КОЗА-ДЕРЕЗА

ули собі дід та баба. Поїхав дід у ярмарок та й купив собі козу. Привіз її додому, переночували, а на другий день посилає старшого сина ту козу пасти.

Пас, пас хлопець її аж до вечора та й почав гнати додому. Тільки до воріт став догонити, а дід став на воротах у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, тільки бігла через гребельку та вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От дід розсердився на сина, що він погано худобу доглядає, та й прогнав його.

На другий день посилає другого сина — меншого. Пас, пас хлопець її аж до вечора та й почав гонити додому. Тільки став до воріт догонити, а дід став на воротах у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти ж пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: тільки бігла через місточок та схопила кленовий листочок, бігла через гребельку та вхопила води крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От дід і того сина прогнав.

На третій день посилає вже жінку. От вона погнала козу, пасла увесь день, а ввечері тільки стала догонити до двору, а дід уже стоїть на воротах у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я й не пила, я й не їла, бігла через місточок, ухопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла!

От той дід прогнав і бабу.

На четвертий день погнав він уже сам козу, пас увесь день, а ввечері жене додому і тільки надігнав на дорогу, а сам навпростець пішов та став на воротах у червоних чоботях та й питається:

— Кізонько моя мила, кізонько моя люба! Чи ти пила, чи ти їла?

— Ні, дідусю, я не пила, я й не їла: бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку,— тільки пила, тільки й їла.

От тоді дід розсердився, пішов до коваля, висталив ніж і став її різати.

Коза вирвалася та й утекла в ліс.

У лісі бачить коза зайчикову хатку,— вона туди вбігла та й заховалась на печі.

От прибігає зайчик, коли чує — щось є в хатці. Зайчик питається:

— А хто, хто в моїй хатці?

А коза сидить на печі та й каже:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена.
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

От зайчик злякався, вибіг з хати та й сів під дубком. Сидить та й плаче. Коли йде ведмідь та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, ведмедюку, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить?

А ведмідь:

— От я його вижену!

Побіг до хати:

— А хто, хто в зайчикові хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена.
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

Ведмідь злякався та й побіг з хати.

— Ні,— каже,— зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.

От ізнов пішов зайчик та сів під дубком та й плаче. Коли йде вовк і питається:

— А чого це ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, вовчику-братику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить?

А вовк:

— От я його вижену.

— Де тобі його вигнати! Тут і ведмідь гнав, та не вигнав.

— А я вижену.

Побіг вовк до хати та й питається:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена.
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

От вовк злякався та й побіг з хати.

— Ні,— каже,— зайчику-побігайчику, не вижену — дуже боюсь.

Зайчик знов пішов, сів під дубком та й плаче. Коли біжить лисичка, побачила зайчика та й питається:

— А чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені, лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить?

А лисичка:

— От я його вижену!

— Де тобі, лисичко, його вигнати! Тут і ведмідь гнав — не вигнав, і вовк гнав, та не вигнав, а то ти!

— А я вижену!

Побігла лисичка до хати та:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена.
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!

От лисичка злякалась та й побігла з хати.

— Ні,— каже,— зайчику-побігайчику, не вижену—боюсь.

Пішов зайчик, сів під дубком та й знов плаче. Коли це лізе рак-неборак та й питається:

— Чого ти, зайчику-побігайчику, плачеш?

— Як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить?

А рак:

— От я його вижену!

— Де тобі його вигнати! Тут ведмідь гнав, та не вигнав,
і вовк гнав, та не вигнав, і лисиця гнала, та не вигнала,
а то ти!

— А я вижену!

От поліз рак у хату та й питається:

— А хто, хто в зайчиковій хатці?

А коза з печі:

— Я коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена.
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть.

А рак усе лізе та лізе, виліз на піч та:

— А я рак-неборак,
Як ущипну — буде знак!

Та як ущипне козу клешнями!.. Коза як замакає, та з печі, та з хати — побігла, тільки видно! То тоді зайчик, радий, прийшов у хатку, та так уже ракові дякує... Та й став жити в своїй хатці.

КОЛОБОК

ув собі дід та баба та дожились уже до того, що й хліба нема. Дід і просить:

— Бабусю! Спекла б ти колобок!

— Та з чого ж я спечу, коли й борошна нема?

— От, бабусю, піди в хижку та назмітай у засіку борошенця, то й буде на колобок.

Послухалась баба, пішла в хижку, назмітала в засіку борошенця, витопила в печі, замісила яйцями борошно, спекла колобок та й положила на вікні, щоб простигав. А він лежав, лежав на вікні, а тоді з вікна та на призьбу, а з призьби та на землю, в двір, а з двору та за ворота та й побіг-покотився дорогою.

Біжить та й біжить дорогою, коли це назустріч йому зайчик.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

А він каже:

— Не їж мене, зайчику-лапанчику, я тобі пісеньку за-співаю.

— Ану, заспівай!

— Я по засіку метений,
Я на яйцях спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!

Та й побіг знову. Біжить та й біжить дорогою; перестрівас його вовк.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісеньку за-співаю.

— Ану, заспівай!

— Я по засіку метений,
Я на яйцях спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!

Та й побіг. Знову біжить та й біжить дорогою; перестрівас його ведмідь.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, ведмедику-братику, я тобі пісеньку за-співаю.

— Ану, заспівай!

— Я по засіку метений,
Я на яйцях спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!

Та й побіг. Біжить та й біжить дорогою; стрічається з лисичкою.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісеньку за-співаю.

— Ану, заспівай!

— Я по засіку метений,
Я на яйцях спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!

— Ну й пісня ж гарна! — каже лисичка. — От тільки я недочуваю трохи. Заспівай-бо ще раз та сідай до мене на язик, щоб чутише було.

Колобок скочив їй на язик та й почав співати:

— Я по засіку метений,
Я на яйцях спечений,—
Я від баби втік...

А лисичка — гам його! Та й з'їла.

ВЕДМІДЬ І ГУЦУЛ

рапилось це на одній полонині. Довгий час хтось крав з кошари сир. От ті люди, що варили сир, і кажуть:

— Треба нам щось робити!

Пішли вони, викопали глибоку яму перед кошарою і накрили її смерековим галуззям.

Уночі прийшов ведмідь красти сир — та й геп у яму. Сів він у кутку і сидить тихо. Але приходить гуцул з другої полонини також красти сир, і теж — геп у яму!

Уздрів він ведмедя, і серце йому задерев'яніло від страху. Чекає, поки ведмідь його роздере. Але ведмідь підійшов до гуцула та й тягне його до стіни. Припровадив, сперся йому на плечі та й вискочив з ями.

«Слава богу, що не з'їв!» — подумав гуцул.

А ведмідь тим часом пішов у ліс, зламав там смереку, обчімхав, потім повернувся до гуцула та й пхає йому остреву в яму. Гуцул подумав, що той хоче його пробити. Але ведмідь почав муркотіти та показувати лапою, щоб чоловік ухопився за дерево.

Гуцул зрозумів і вчепився міцно за кінець смереки.

Ведмідь витяг його, і пішли вони обидва, кожен своєю дорогою.

ТХІР

ув собі дід та баба, і унадивсь до них тхір курчат тягати. Перетаскав усіх, а то прийшов і куріпочку забрав. От дід і каже:

— Піду я, бабо, вб'ю тхора.

Та й пішов.

Іде та йде, дивиться, аж лежить кізячок.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Тхора бити.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли вдвох, аж лежить личко.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Тхора бити.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли втриьох, аж лежить кийочок.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Тхора бити.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли вчотирьох, аж лежить жолудик.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Тхора бити.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли вп'ятьох, аж лізе рак.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Тхора бити.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли вшістьох, аж біжить півник.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Тхора бити.

— І я з тобою.

— Ходім.

Прийшли, аж стоїть тхорова хатка; вони у ту хатку, аж тхора нема. Вони й поховались там: жолудик у піч поліз, кізячок на порозі ліг, личко під порогом, кийочок на горище заліз, рак у помийницю вскочив, півник на жердочку злетів, а дід поліз та на печі й ліг. От прибігає тхір, а жолудик у печі розпаривсь та:

— Тхоре, тхоре, що гь буде:
Прийшли к тобі добрі люди,
Хотять тебе вбити,
Куріпочку слобонити.

Тхір:

— Що, що таке?

А жолудик знов своєї, а це як розігрівсь добре та тільки — лусь, лусь! Як злякається тхір, та до помийниці, а рак його за ногу; він на жердочку, а півник його у головку; він тоді до порога, посковзнувся на кізячок, упав та у личко запутавсь, а кийочок — з горища, та й убив його. Дід тоді забрав куріпочку, шкуру взяв та й пішов собі.

ЛИСИЧКА, КОТИК І ПІВНИК

ув собі котик та півник та й побратались. Поставили собі хату маленьку та й живуть удвох. Півник вдома сидить, а котик ходить у ліс на здобутки. От іде котик та й каже півникові:

— Сиди ж вдома, та як прийде лисичка, то не озивайся.

Коли це біжить лисичка:

— Півнику-братуку, відчини!

Мовчить півник.

— Півнику-братуку, відчини!

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

— Ну-бо, півнику-братуку, відчини! А то в мене хатка не-топлена, — вогню треба набрати.

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

Як стала просити, як стала просити, — таки випросила: узяв та й відчинив. От вона вогню набрала і його вкрала. Біжить, несе його, а він кличе котика, співає:

— Котику-братуку!

Несе мене лиска

За кленові ліси,

За крутії гори,

За бистрії води, —

Порятуй мене!

Котик як почув — догнав лисичку, відняв півника. Приніс додому, насваривсь на нього добре та й каже:

Колобок

Иван-Побиван

— Гляди ж, півнику, як прийде лисичка, не пускай, бо я піду далі.

От котик знову пішов на здобутки по просо — півникові на харч. А лисичка знову прибігла:

— Півнику-братуку, відчини!

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

— Півнику-братуку, відчини! Як не відчиниш, віконце видеру і тебе візьму! А то тільки вогню наберу.

Він і відчинив. Вона вогню набрала, його вкрала та й побігла. Несе його, а півник знову:

— Котику-братуку!

Несе мене лиска

За кленові ліси,

За круті гори,

За бистрії води,—

Порятуй мене!

Не чує котик; він удруге співає, голосніше. Почув котик, догнав його і знов відняв, а лисичку попобив.

— Тепер же,— півникові наказав,— не відчиняй, бо я піду далеко; хоч як будеш кричати — не почую. Не відчиняй, бо вона тебе з'їсть!

А лисичка прибігла знов.

— Півнику-братуку, відчини!

— Лисичко-сестричко, котик не велів.

— Коли не відчиниш — віконце видеру і тебе візьму. А то тільки вогню наберу.

Просила-просила — ні! Таки не пускає. От вона віконце видерла, його вкрала та й побігла. Несе, а півник співає, аж кричить:

— Котику-братуку!

Несе мене лиска

За кленові ліси,

За круті гори,

За бистрії води,—

Порятуй мене!

Ні, не чує котик. Він тоді вдруге — не чує!.. Утретє як заспівав — тільки-тільки почув котик. Кинувся доганяти,— гнавсь, гнавсь — не догнав.

Прийшов додому та й зажурився: що його робити?

Пропадає побратим!

Дунав, дунав...

Тоді зробив собі скрипочку, взяв молоточок і писану кайстру (торбу) та й пішов. Приходить до лисиччиної хатки, став та й грає:

— Ой тили-ли-чки,
Та було в лисички
Чотири дочки,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко.
Вийди, лисе,
Подивися,
Чи хороше граю?

А лисиччина дочка почула та й каже:

— Мамо, піду я подивлюся: хто там так хороше грає?

— Іди, та не барись, бо зараз треба півника різати.

От вона й пішла, а котик її — цок у лобок та в писану кайстру.

Та знов грає:

— Ой тили-ли-чки,
Та було в лисички
Чотири дочки,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко.
Вийди, лисе,
Подивися,
Чи хороше граю?

Тоді й друга дочка: «Піду і я!» Та й собі за сестрою. А котик і ту — цок у лобок та в писану кайстру. Та й знову грає... За другою й третя дочка, і четверта... Уже всі в торбі... А Пилипко ждав-ждав, та й каже:

— Піду я, мамо, зажену їх,— чого вони так забарились? Уже ж треба й півника різати.

— Піди скажи, щоб ішли патрати, зараз різатиму.

Пішов. А котик і того — цок у лобок та в писану кайстру.

От стара лисичка ждала, ждала — нема!

— Отже,— каже,— не минеться й мені йти заганяти, бо вже ж і нерано, а треба півника різати.

Пішла, а він її — цок у лобок та в писану кайстру. Тоді пішов у лисиччину хатку, півника з кучі випустив, та й прийшли вони додому і живуть та хліб жують.

ВОВЧА ПІСНЯ

ув собі дід та баба, та була в них курочка ряба, семеро овечок і песик Левонтович. От сидять вони та й кажуть:

— Якби це хто нам заспівав, віддали б йому овечку.

А вовк підслухав, іде та й співає:

З гірки на гірку дворець,
У діда, у баби семеро овець,
Курочка рябенька
І песик Левонтович!

— Даймо, бабо, йому овечку!

От віддав дід овечку, вовк узяв її й пішов. З'їв, приходить удруге, співає. Дід йому й другу віддав. Та так вовк ходив, аж поки усіх овечок не перебрав, а як забрав усіх, дід йому й курочку дав, і песика.

Розповідався вовк, ще йде; дід думав-думав та й бабу віддав. З'їв вовк і бабу, приходить та знов співає. Вийшов сам дід до нього, він узяв і діда з'їв.

КОЛИ КІНЬ ПОЗАЗДРИВ ВЕРБЛЮДОВІ

дин кінь був невдоволений своєю долею. Нарікав він на господаря, що шерсть йому псує сідлом, натирає упряжжю. Підійшов якимсь кінь увечері до річки, щоб напиться, і побачив себе у воді. Зажурився, що невдалий. Поглядаючи на лебедя, який плавав на воді, подумав: «От якби в мене була така шия, як у лебедя, і голова трохи менша, ніж є, а ноги — довші й тонші. Та щоб чоловік не стирив сідлом моєї шерсті. Добре б мати природне сідло. Пошли мені, доле, таку вроду!..»

Прокинувся кінь другого дня і відчув себе зовсім іншим. Зрадів дуже, забажалося йому побігти до своїх товаришів, похвалитися перед ними своєю красою.

На толоці пасся табун коней, і він побіг туди. Коні помітили, що до них наближається якась невідома потвора, і кинулись тікати. Перетворений кінь здивувався.

— Гей, стійте! — закричав він. — Хіба не пізнасте мене? Я ж той самий гнідий, що вчора разом з вами пасся!

Та коні не слухали, задерли хвости і тікали не озираючись.

«Що за диво? Чому вони жахаються мене? — думав він. — Страшний їм видався? А може, я дуже бравий і їм стало соромно, що проти мене вони невдали?»

Коні повтікали з толоки в село, і тільки біля своїх дворів кожен відсапнув і озирнувся: чи не наздоганяє страховисько. Верблюд залишився сам на толоці і засумував. «Що б воно значило? — думав собі. — Невже я такий страшний, що приятелі мої перелякалися?»

Пішов він до річки, нахилився до води, побачив там своє відображення — і сам злякався: з води на нього дивилося велике двогорбе страховисько.

Тепер кінь жалкував, що даремно нарікав на свою долю і вроду, та було вже пізно.

З того часу повелися на світі двогорбі верблюди.

ВОВК, СОБАКА ТА КІТ

ув собі мужик, мав собі собаку. Собака цей, поки молодий був, то й стеріг хазяїна, а як постарівся, то хазяїн і прогнав його з двору. Ходив він собі по степу, ловив там мишей; що попало, те й їв.

Уночі перестрів того собаку вовк та й каже:

— Здоров був, собако!

Поздоровкались. Вовк і питає:

— Куди ти, собако, йдеш?

— Поки я молодий був, мене хазяїн любив, бо стеріг його хазяйство, а як постарівся, то він мене прогнав з двору.

Вовк питає:

— Може, ти, собако, їсти хочеш?

— Хочу, — каже.

Вовк говорить:

— Ходім, я тебе нагодую.

Пішли. Ідуть степом, побачив вовк овець, посилає собаку:

— Піди, — каже, — подивися, що то пасеться?

Пішов собака, подивився, вертається й каже:

— Вівці.

— Хай вони виздыхають! Понабираємо за зуби вовни і не понаїдаємося, голодні будемо. Ходім, собако, далі.

Ідуть вони, побачив вовк гусей.

— А піди,— каже вовк,— подивись, собако, що то там пасеться?

Той собака пішов, подививсь, вертається, каже:

— Гуси.

— Хай вони виздыхають! Понабираємо за зуби пір'я і не понаїдаємося. Ходім,— каже,— далі!

Ідуть вони далі. Побачив вовк — коняка пасеться.

— А піди,— каже,— собако, подивись, що то пасеться?

Собака прибігає й каже:

— Коняка.

— Ну, то буде наша,— каже вовк.

Пішли до тієї коняки. Вовк так гребе землю, кротовину їсть, щоб розсердитися. Тоді каже:

— А дивись, собако, чи в мене хвіст тріпочеться?

Подививсь собака.

— Тріпочеться,— каже.

— А тепер дивись,— каже вовк,— чи посоловіли в мене очі?

— Посоловіли,— каже собака.

Тоді вовк як кинеється, як схопить ту коняку за гриву, звалив її, розірвав, і їдять удвох з собакою. Вовк молодий, то він найвс скоро, а собака старий — гризе-гризе й нічого не з'їсть. Поприбігали собаки й прогнали його.

Іде той собака і по дорозі знайшов собі такого ж kota, як він,— в степу ловить мишей.

— Здоров,— каже,— коте! А куди ти,— каже,— йдеш?

— А так блукаю собі. Поки молодий був, то робив у хазяїна — миші ловив, а тепер уже старий став, миші не побачу,— хазяїн мене не злюбив, не дає їсти і прогнав з двору, то я оце й блукаю.

Собака каже:

— Ну, ходім, брате коте, я тебе нагодую. (Це вже й собака так хоче робити, як вовк).

Ідуть вони вдвох, побачив собака овець та й посилає kota.

— Біжи,— каже,— брате, подивись, що то пасеться?

Кіт побіг, подививсь і каже:

— Вівці.

— Хай їх цей та той забере! Понабираємо за зуби вовни і не наїмося. Ходім далі!

Ідуть. Собака побачив гусей.

— Піди,— каже,— подивись, братухо, що то пасеться?

Кіт побіг, подививсь, каже:

— Гуси.

— Хай їм лихо! Понабираємо за зуби пір'я і не понаїдаємось.

Пішли вони далі. Ідуть вони. Побачив собака коняку.

— Біжи, брате,— каже собака котові,— глянь, що там пається?

Пішов кіт, подивився й каже:

— Коняка.

— Ну, це,— каже собака,— буде наша, поснідаємо добре.

Почав собака їсти землю, сердиться та й каже:

— А дивись, коте, чи в мене хвіст тріпочеться?

— Ні,— каже кіт.

Собака знов гребе землю, щоб розсердитися, та знов каже:

— А що, чи тріпочеться? Кажи, що тріпочеться.

Подивився кіт та й каже:

— Трошки почав тріпотатися.

— Тріпнем бісову коняку! — каже собака.

І знов почав собака гребти землю і питає кота:

— А дивись, брате коте, чи посоловіли в мене очі?

— Ні,— каже кіт.

— Е, ти брешеш! Кажи: посоловіли! — каже собака.

— Ну, нехай посоловіли,— каже кіт.

Собака як розсердиться та як скочить на ту коняку. А та коняка як дасть йому копитами по голові! Він упав і очі втрищив. А котик як прибіжить та й каже:

— Ой братику, як у тебе очі посоловіли!

ІВАН-ПОБИВАН

надивсь колись давним-давно один страшний змій десь у якусь слободу людей їсти та й виїв чисто всіх, zostався один тільки дід.

— Ну,— каже змій,— завтра тобою поснідаю.

А через ту слободу ішов один бідний хлопець та й зайшов до того діда, проситьс'я ночувати.

— А хіба тобі жити надокучило? — питає його дід.

— Як? — каже бідний хлопець.

Дід сказав йому, що тут змій усіх людей переїв і завтра його з'їсть.

— Е,— каже хлопець,— подавиться!

От уранці прилітає змії, побачив хлопця.

— О, це добре, — каже, — був один, а тепер двоє.

А хлопець:

— Гляди, не подавись!

— Як, — дивується змії, — хіба ти сильніший за мене?

— Авжеж.

— Який же ти сильний? Я он, бач... — Та взяв камінь, як здавив, так з каменя мука і посипалась.

— Е, це дурниця, — каже хлопець, — здави так, щоб з нього юшка потекла.

Та тут же взяв з мисника ворочок сиру, та як натисне, так з нього сироватка і потекла.

— Отак, — каже, — дави.

— Ну, ходім, — каже змії, — за товариша будеш.

— Хіба за старшого, — каже хлопець.

Ото й пішли. Питає його змії:

— А як звать тебе?

— Іван-Побиван, — каже хлопець.

Ну, змії вже й боїться його: «Щоб ще мене, — думає, — не вбив».

Стало на обід, змії і каже:

— Піди ж ти, хлопче, та принеси вола, будем обідати варити.

Пішов хлопець, та куди тобі, хоч би одну ногу доніс. От він ходить по зміївій череді та й зв'язує волів хвостами докупи. А змії ждав, ждав і побіг сам.

— Що ти, хлопче, робиш?

— Е, буду я тобі по одному носити, я всіх зразу хочу забрати.

— Та ну тебе к бісу, ти мені всю худобу переведеш.

Стяг змії з вола шкуру і поволік. От дає він хлопцеві ту шкуру.

— Іди, — каже, — води повну шкуру принеси.

Взяв хлопець шкуру, насилу-насилу дотяг її до колодязя, та як упустив туди, то вже і не витягне. Тоді взяв лопату та й ходить кругом криниці, підкопує її.

Прибігає змії.

— Що ти робиш?

— Е, буду я тобі шкурою воду носити! Я зачеплю всю криницю та й приволочу.

— А щоб тебе, — каже змії, а сам злякався хлопецевої сили. Поніс сам шкуру.

— Піди ж, — каже, — хлопче, дров принеси; вирви там сухого дуба, та й буде з нас.

— Е, буду я тобі трошки носити! Якби дубів двадцять заразом, то б так! — Та й удав, ніби розсердивсь, не пішов. От змій наварив, сів і їсть, а хлопець ніби сердиться і обідати не йде, бо ж як піде, то змій зразу догадається, що він не такий сильний, як побачить, що хлопець менше від нього їсть. А як зосталось небагато, то тоді хлопець сів собі і посьорбав та й каже:

— Мало.

— Ну,— каже змій,— коли мало, то ходім тепер до моєї матері, вона нам вареників наварить.

— А як їти, то йти,— каже хлопець, а сам думає: «Тепер я пропав».

От як почали їсти,— а вареників стоїть бочок двадцять,— то змій все їсть та їсть, уже й наїдається, а хлопець усе за пазуху та в штани ховає, усе ховає. Вже казанів з двадцять подала, а він одно ховає. Як поїли, то змій і каже:

— Ходім на камінь крутитись.

— А як їти, то йти,— каже хлопець.

Змій як крутнувся — аж вогонь пішов.

— Дурниця,— каже хлопець,— ти так крутнись, щоб юшка потекла.— Та як притисне до каменя ті вареники, що в його одежі, а з них юшка і бризнула.

— От так,— каже,— крутись! Та ще, та ще! От як дави!

Ну, змій вже вкрай злякався Івана-Побивана. Але ще каже:

— Ану, давай хто сильніше засвище.

— Давай.

Ну, змій як свиснув, то аж дерева пригнулись.

«Ну,— думає Іван-Побиван,— що його робити?» А тут лежала одна залізьяка. Глянув Іван на неї та до змія:

— Зажмури очі, бо я як свистатиму, то тобі можуть очі повилазити.

Змій зажмурился, а Іван-Побиван як огріє змія тією залізьякою межі очі, то той аж здригнувся.

— Правду кажеш,— каже змій,— ледве очі не повискакували.

Та вже щоб хоч не бути з Іваном вкупі, побудував ото йому хату на одшибі; хлопець і живе собі. А змій давай з матір'ю радиться, як би їм його звести зі світу.

— Давай,— кажуть,— його спалимо.

А хлопець підслухав це та десь і сховався на цю ніч. От як спалили ту хату, хлопець прийшов, став коло попелу та й струшується, ніби тільки що виліз.

Приходить змій.

- Що, хлопче, хіба ти ще живий?
- Живий, тільки цієї ночі мене щось ніби блоха вкусила.
- «Ну,— думає змії,— од такого треба подалі». Та як дре-
менув з тих країв, то тільки його і бачили.

ПРО ІВАНА БАГАТОГО

ван Багатий жив у курені голий і мав собі kota. Купить Іван сала та хліба, а кіт і поїсть. От він того kota впіймав, побив і прогнав.

Розсердився кіт на свого хазяїна, пішов по-
зивати його до царя. Іде та й іде, зустрічає його
вовк.

- Здоров, котику!
- Здоров, вовче!
- Куди ти, котику, ідеш?
- Іду,— каже,— до царя, позивати Івана Багатого.
- Підемо й ми з тобою, котику, бо нас б'ють, проходу не
дають.

- Скільки ж вас є?
- Нас є сто,— відповідає вовк.
- Збирайтеся,— каже кіт,— усі.

От вони зібрались, ідуть до царя. А кіт попереду побіг.
Прибіг до царя та й каже.

- Здоров, царю!
- Здоров, котику! — відповідає цар.
- Прислав вам Іван Багатий сто вовків у подарунок.
- Спасибі,— каже цар,— за такий подарунок.

А тут уже й вовки прибігли, стоять надворі.

От цар зараз звелів стрільцям обступити вовків. Стрільці
обступили й побили їх. А котик той побіг до куреня, побачив,
що Івана Багатого вдома нема, знайшов сало і з'їв.

Прийшов Іван до куреня, дивиться, а котик сидить у кут-
ку і облизується.

«Оце — думає Іван,— він поїв сало!» Кинувся до сала —
нема.

Піймав він kota, вибив-вибив і прогнав з куреня.

Побіг котик знову до царя позивати Івана Багатого. Бі-
жить та й біжить, зустрічають його кабани дикі.

- Куди ти, котику, ідеш?
- Іду,— каже,— до царя позивати Івана Багатого.

— За що ж ти його будеш позивати?
— Уже,— каже,— два рази мене бив. Останній раз так побив, що я два дні за куренем лежав, уже думав, що пропаду.

— Підемо й ми з тобою, бо і нас б'ють і проходу не дають.

— Багато ж вас?

— Сто.

— Збирайтеся ж усі, щоб ви разом прийшли до царя.

От іде котик попереду, а кабани за ним. Прийшли до царя, кіт побіг наперед і каже:

— Здоров, царю!

— Здоров, котику! А що ти нам скажеш?

— Прислав вам Іван Багатий у подарунок сто диких кабанів.

— Подякуй Іванові Багатому за його подарунки. А кабанів я велю стрільцям обступити і побити.

Обступили стрільці тих кабанів і всіх перебили. А кіт побіг до куреня і знову сало з'їв. Відлупцював його Іван Багатий ще дужче.

Вичуняв трохи котик і побіг до царя знову позивати Івана Багатого. Біжить та й біжить, коли зустрічає на дорозі зайців.

— Здорові були, зайці!

— Куди йдеш, котику?

— До царя, позивати Івана Багатого.

— Що ж він тобі зробив, що ти його позивати йдеш?

— Уже три рази бив мене.

— Чи не можна було б і ям з тобою піти?

— Чого ж ви до царя підете?

— Нас б'ють і проходу не дають.

— А скільки ж вас?

— Сто.

— Глядіть же,— каже кіт,— щоб ви всі прийшли до царя.

— Добре,— кажуть,— усі разом так і підемо в двір, як овечки в кошару.

От і забрав їх котик з собою: сам біжить попереду, а зайчики за ним скачуть. Прибіг котик до царя і каже:

— Здоров, царю!

— Здоров, котику! А що ти нам скажеш?

— Прислав вам Іван Багатий у подарунок сто зайців.

— Подякуй йому та скажи, що в мене є дочка, нехай він приїжджає свататись...

(Цар, бачте, думав, що Іван Багатий справді-таки багатий).

— Добре,— відповідає котик,— скажу. Та, може, ще не захоче приїхати до вас.

— Чому не захоче? Ти йому скажи, що в мене землі, золота, срібла й усякого добра — чимало.

— Добре,— каже котик,— скажу.

От котик прибігає до куреня і каже:

— Іди, Іване, зі мною до царя — я тебе оженю.

— Як же я піду, коли я голий?

— Іди, іди! Я тебе в дорозі одягну.

От Іван підходить до царського двору, котик його подряпав, подряпав і побіг. Сів Іван та й думає: «Що тут робити? І додому б вернувся, та дороги не знаю. Оце проклятий кіт віддячив мені за те, що я його бив за сало...» А котик побіг до царя і каже йому:

— Нас перестріли розбійники, відібрали і гроші, і одяг, і коней, а Івана Багатого побили до смерті.

Цар наказав дати одягу і вислав коней. Івана одягли, взули і привезли до царя. Пожив він там з тиждень, а може й більше. Уже й весілля відгуляли, пора молоду додому везти, а він усе гостює.

От старий цар збирається до зятя їхати. Іван Багатий і каже до котика:

— Куди ж ми їх повеземо? Ти ж сам знаєш, що у нас курінь.

— Я тебе,— каже котик,— заведу до палацу! Не журись!

Побіг котик попереду, а вони за ним їдуть. Військо теж їде, з гармати палить.

Котик побіг та й побіг, коли дивиться — при дорозі пастух пасе коней. Питає:

— Чиї то коні?

— Змієві,— каже пастух.

— Не кажи,— навчає котик,— змієві. Кажи — Івана Багатого, бо грім тебе вб'є.

От підїхав цар і питає пастуха:

— Чиї коні пасеш?

— Івана Багатого,— каже пастух.

— У нас таких коней нема, як у нашого зятя,— дивується цариця.

А котик далі побіг, коли дивиться — пасе пастух худобу. Він його й питає:

— Чия то худоба?

— Змієва,— відповідає пастух.

— Не кажи, що змієва,— навчає котик,— коли хочеш на світі жити, кажи — Івана Багатого.

Під'їжджає цар і питає:

— Чия то худоба?

— Івана Багатого,— відповідає пастух.

Цариця подивилась, подивилась та й каже:

— Яка у нашого зятя худоба гарна! У нас такої нема.

А котик тим часом встиг побігти до палацу. Виходить змій, котик і питає його:

— Чий палац?

— Мій,— каже змій.

— Вибирайся швидше звідсіль, бо грім летить, він тебе вб'є. Чуєш?

— Де ж я,— каже змій,— подінусь?

— Лізь,— наказує котик,— в суху вербу, в дупло.

Змій поліз у дупло, кіт його і заткнув соломкою. Вибігають змієві слуги, а котик їм:

— Ви нікому не кажіть, що це зміїв палац, а кажіть — Івана Багатого. Он, бачите, змій уже в дуплі сидить, і вам те буде, якщо мене не послухаєте. Та глядіть, щоб усім гостям було що їсти й пити.

Приїжджає цар у той палац, а там йому їсти й пити — чого тільки душа забажає. От усі наїлись і напились, а котик і каже цареві:

— Закомандуйте: чи попадуть стрільці в ту суху вербу з гармати.

От стрільці як урізали, верба розлетілась і змій пропав.

А Іван Багатий тепер живе у тому палаці. І котик з ним.

ПОРАДИ СОЛОВЕЙКА

дин чоловік піймав соловейка і хотів його з'їсти. Але пташок каже до нього:

— Ні, ти мною не наїсишся, чоловіче, краще пусти мене, і я тебе навчу трьох речей, які тобі у великій пригоді стануть.

Чоловік втішився і пообіцяв відпустити, якщо той добре скаже.

І каже соловейко:

— Ніде того не їж, що не годиться. Ніде того не шкодуй, чого вже не можна повернути. Ніколи річам неподобним не вір.

Почувши це, чоловік пустив соловейка.

А соловейко хотів довідатись, чи навчився той чоловік його ради. Полетів угору і каже до нього:

— О-о-о! Зле зробив, що мене пустив! Якби ти знав, який я скарб у собі маю, ніколи не пустив би мене! Бо в мені є дорога і велика перлина; якби ти її дістав, зараз би багатцем зробився.

Почувши те, чоловік дуже засмутився, підскочив угору до соловейка і просив, щоб він повернувся до нього. Тоді соловейко каже:

— Тепер я пізнав, що ти дурний чоловік. Все, чого я тебе вчив, пішло марно. І шкодуєш за тим, що вже не може повернутись. Неподобній речі ти повірив! Дивись, який я маленький. Де ж у мені може вміститися велика перлина?! — Та й полетів собі.

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ

олись була птиця-жайворонок царем, а царицею — миша, і мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила їм та пшениця — давай вони зерном ділитися. От одне зерно зайве було. Миша каже:

— Нехай мені буде!

— Нехай мені! — каже жайворонок.

Думають вони: що тут робити? Пішли б позиватися, та немає старших за них: немає до кого йти позиватися. Потім миша каже:

— Ну, я лучче перекушу.

Цар на це діло згодився. Миша тільки взяла в зуби та в нору й побігла. Тут цар-жайворонок збирає всіх птиць, щоб завоювати царицю-мишу, а цариця скликає всіх звірів, — і почали війну. Як вийшли в ліс, — то що звірі хочуть яку птицю розірвати, то вона на дерево; або птиця як візьме літаючи бити звірів... Так билися цілий день, а потім увечері сіли всі спочивати. Коли цариця огляділась — аж немає на війні комашні. Тоді вона звеліла, щоб конче була на вечір і комашня. Коли це приходять і комашня. Цариця й загадала їй, щоб вона вночі полізла на дерево і за одну ніч повідкушувала птиці пір'я коло крил.

На другий день, тільки-но розвиднілось, цариця кричить:

— Ану, вставайте воюватися!

Птиця, що підійметься, то й упаде на землю,— так звір і розірве. І цариця повоювала царя.

А один орел бачить, що то лихо, сидить на дереві і не злітає. Коли тут іде стрілець і побачив, що він сидить на дереві,— як націлиться на нього. А той орел так просить його:

— Не бий мене, голубчику, я тобі в великій пригоді стану!

Стрілець удруге націливсь, він ще його просить:

— Візьми лучче мене та вигодуй, то побачиш, в якій я тобі пригоді стану!

Стрілець ще наміривсь утретє; орел знов його почав просити:

— Ей, голубчику-братику! Не бий мене, та візьми до себе — я тобі у великій пригоді стану.

Стрілець повірив йому: поліз та зняв з дерева, та й несе його додому. А він йому каже:

— Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, поки в мене крила повідростають.

А в того чоловіка було дві корови, а третій бугай. Він зараз і зарізав йому одну корову. Він її за рік із'їв та й каже тому чоловікові:

— Пусти мене, я політаю: побачу, чи вже відросли крила.

Той чоловік і випустив його з хати. Орел літав, літав, та й прилетів опівдні до того чоловіка, каже йому:

— Ще в мене мала сила, заріж іще одну ялівку!

Той чоловік послухав його та й зарізав. Орел із'їв за рік. Там знову,— як полетів... Пролітав мало не цілий день,— увечері знову прилітає та й каже йому:

— Заріж іще й бугая!

Той чоловік думає: «Що тут робити,— чи зарізати, чи ні?». А потім каже:

— Більше пропало — нехай і це пропадає!

Узяв та й зарізав йому бугая. Він як з'їв і того бугая, таки за рік, а потім як полетів,— то літав так високо — аж під хмарою. Коли це прилітає та й каже йому:

— Ну, спасибі тобі, чоловіче: вигодував мене, тепер сідай на мене.

— Що з того буде? — питається чоловік.

— Сідай! — каже йому.

Цей і сів.

Орел його поніс аж у хмару, а потім і пустив його додолу. Той чоловік летить додолу,— коли це орел не дав йому долетіти до землі, підхопив його та й каже:

— А що, як тобі здавалось?

А він йому каже:

— Так, наче я вже неживий був.

Тоді орел йому каже:

— Отак саме мені було, як ти на мене націлявся. Потім каже:

— Сідай знов.

Тому чоловікові й не хотілось сідати на нього,— ну, нема що робити,— таки сів. Орел знов його як поніс, та аж у саму хмару, а звідтіль як скинув його з себе,— та підхопив його так, може, як на два сажні від землі, та й питається його:

— А що, як тобі здавалось?

— Так, наче вже кістки мої розсипались,— відповідає чоловік.

Тоді орел йому каже:

— Так само й мені було, як ти вдруге націлявся. Ну, ще сідай.

Той сів. А він як понесе його аж за хмару та звідтіль і пустив його додола, та підхопив уже аж коло землі, та тоді питається його:

— Як тобі здавалось, коли ти летів на землю?

— Так, наче мене зовсім не було вже на світі,— відповідає той.

Тоді орел йому каже:

— Отак само мені було, як ти втретє націлявся.— А потім каже: — Ну, тепер уже ніхто нікому не винний: ні ти мені, ні я тобі. А тепер сідай на мене, та будемо летіти до моєї господи.

Ото летять та й летять. Прилітають до його дядька. А він йому каже:

— Іди ж у хату, та як будуть питатися тебе, чи не бачив нашого небожа, то ти скажеш: як дасте яйце-райце, то й на очі приведу.

Він приходить у хату, коли це йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

— Добрий козак усе по волі ходить,— відповідає їм.

Вони його питаються:

— Чи не чув ти там за нашого небожа? Бо вже третє літо, як пішов на війну,— та ні чутки, ні звістки.

А він їм каже:

— Як дасте яйце-райце, то я на очі приведу.

Вони йому кажуть:

— Лучче нам його ніколи не бачити, як віддати тобі яйце-райце.

Тоді він виходить із хати та й каже орлові:

— Кажали так: лучче нам його ніколи не бачити, як тобі віддати яйце-райце.

— Летімо далі! — каже йому орел.

Летять та й летять, та й прилітають до його брата, і тут те саме говорив, що в його дядька,— таки не дали яйця-райця.

Прилітають до його батька, а орел йому каже:

— Іди в хату, та як будуть питатися за мене, то скажеш, що бачив і на очі приведу.

Увіходить він у хату, а вони йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

— Добрий козак усе по волі ходить,— відповідає їм.

Вони його стали питатися:

— Чи не бачив нашого сина? Бо вже як немає — четверте літо: десь пішов на війну та, мабуть, убили його там.

А він їм каже:

— Я бачив, але як дасте яйце-райце, то я й на очі приведу.

Батько орлів каже йому:

— Нащо ж воно тобі? Лучче ми тобі дамо багато грошей.

— Я не хочу грошей, мені дайте яйце-райце!

— Піди ж приводь,— зараз тобі дамо!

Він уводить його в хату. Тоді його батьки так зраділи, а тому дали яйце-райце і сказали:

— Тільки не розбивай ніде по дорозі; а як прийдеш додому, то погороди загороди великі, а тоді його і розіб'єш.

Він іде та й іде, та так схотілось пити йому... Коли це знайшов криничку. Тільки-но став пити воду, та якось об цебрину й розбив яйце-райце. Як узяв же скот вернути з того яйця!.. Верне та верне. Гониться він за тим скотом; то що з того боку піджене, то цей з цього боку розійдеться... Кричить бідняка: нічого сам не зробить! Коли це іде до нього змія та й каже йому:

— Що ти мені даси, чоловіче, як я тобі скот цей ізжену в те яйце-райце?

— А що тобі дати? — питається він.

Вона йому каже:

— Даси те, що без тебе стало дома?

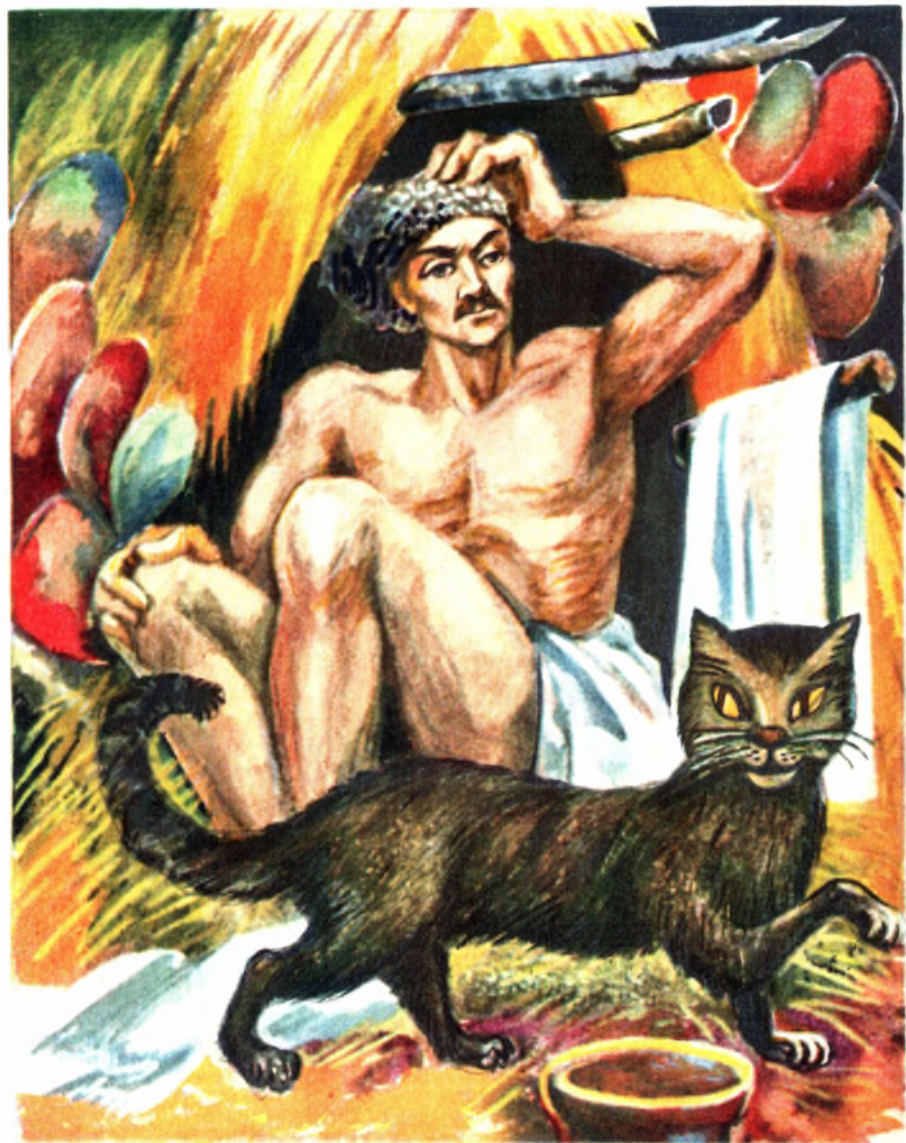
А він каже:

— Дам!

От вона йому гарненько загнала той скот у яйце, заліпила славно яйце й дала йому в руки.

Він приходить додому, аж там без нього син народився. Ударив він об поли руками:

— Це ж я тебе, сину, віддав змії!

Про Івана Багатого

Чарівні люстро, килим і яблучко

— Нема що робити,— журбою не допоможеш! Якось треба жити.

Погородив він загороди великі, розбив те яйце, випустив скот,— забагатів.

Живуть вони, аж поки син підріс. От він і каже:

— Це ви мене, тату, віддали змії. Ну, дарма, якось буде! От він зараз і пішов до змії.

Приходить до неї, а вона йому каже:

— Зроби мені троє діл, та й підеш собі додому; а як не зробиш, то я тебе з'їм!

А коло її хати був великий луг — скільки оком зглянути! Так вона йому каже:

— Щоб ти за одну ніч отой луг викорчував і щоб там зорав і пшениці насіяв, вижав її, в скирти поклав і щоб таки в ту ніч з тієї самої пшениці мені паляницю спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.

Він іде до ставка та й зажурився. А там близько був мурований стовп, і в тім стовпі була зміїна дочка замурована. Він приходить сюди та й плаче. А та дочка його питається:

— Чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати,— каже він,— коли змія загадала таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала, щоб за одну ніч.

Вона його питається:

— А що ж там?

Він їй і розказав. Вона й каже:

— Як візьмеш мене за жінку, то я тобі все зроблю так, як вона казала.

— Добре! — каже він.

Вона йому каже:

— Лягай же тепер спати, а завтра рамо щоб устав, та понесеш їй паляницю.

От пішла до того лугу та як свисне: той луг тріщить, лущить,— на тім місці ореться, пшениця сіється...— і до світанку спекла паляницю, дала йому: він приніс до змії в хату і положив на столі.

Вона прокидається,— вийшла в двір та й дивиться на той луг, що тільки сама стерня та скирти стоять. Тоді йому каже:

— Ну, справився! Гляди ж, щоб і друге діло зробив!

Та зараз йому й загадала:

— Щоб ти оту гору розкопав і щоб тудою Дніпро йшов, а коло того Дніпра побудуй комори: щоб байдаки туди приставали й щоб ти ту пшеницю продав на байдаки. Як устану рано, то щоб це все було готове!

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівка його питається:

— Чого ти плачеш?

Він їй розказав те все, що йому змія загадала. Так вона йому каже:

— Лягай спати тут, я це все пороблю.

А сама як свисне: так та гора розкопується, Дніпро туди йде, коло нього комори будуються... Тільки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видав купцям на байдаки з тих комор. Змія встає та й дивиться, що все так зроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому втретє:

— Щоб ти цю ніч уловив золотого зайця й раненько щоб приніс мені в хату.

Він знов іде до того стовпа та й плаче. Та дівка питається його:

— Що загадала?

— Загадала піймати золотого зайця,— відповідає він.

Тоді вона каже:

— Оце вже не жарти: хто його знає, як його і вловити! Одначе ходім до тієї скелі.

Вона каже йому:

— Ти стань над корою, будеш ловити, а я піду та буду гонити з нори. І гляди ж: що тільки буде виходити з нори — бери його: то золотий засць!

Ото вона пішла та й жене. Коли це вилазить з нори гадюка та й сичить. Він її і пустив. Дівчина виходить із нори та й питається його:

— А що, нічого не вилазило?

— Ба ні, лізла гадюка, а я побоявся її, щоб не вкусила, та й пустив,— відповідає він.

А вона йому каже:

— А щоб тебе: ото самий засць! Ну, гляди ж,— я ще піду; та як буде хто виходити й буде казати, що тут немає золотого зайця, то ти не вір, а держи його!

Полізла та й жене. Коли це виходить така стара баба та й питається того парубка:

— Чого ти, шину, тут шукаєш?

— Золотого зайця,— відповідає він.

Вона йому каже:

— Де тут він ужався, тут його нема!

Сказала це та й пішла від нього. Коли це виходить та дівка та й питається його:

— А що, немає зайця? І ніщо не виходило?

Він каже:

— Ба ні, виходила баба стара та спиталась мене, чого я тут шукаю, а я сказав, що золотого зайця, а вона каже: тут його нема; то я її й пустив.

Тоді вона каже:

— Чом ти не держав: ото самий засць! Ну, тепер більше ніде його не піймаєш, хіба я перекинуся зайцем, а ти мене принесеш і положиш на стільці,— тільки не віддавай її у руки, бо як віддаси, то вона пізнає і розірве і тебе, і мене.

От вона так і зробила: перекинулась золотим зайцем, він узяв, приніс того зайця, положив його на стільці та й каже їй:

— Нате ж вам зайця, а я піду вже від вас.

— Добре — йди! — каже вона.

Він пішов.

А змія тільки з хати, а засць знову перекинувся дівчиною та з ним. Почали вони вдвох утікати. Біжать та й біжать. Коли це змія зметикує, що то не засць був, а її дочка,— давай доганяти, щоб її розірвати. Та сама не побігла, а послала свого чоловіка. Він біжить за ними; коли вони чують — аж стугонить земля...

Тоді вона каже:

— Оце вже за нами біжить! Я перекинусь пшеницею, а ти дідом та будеш стерегти мене; та як буде питатися тебе, чи не бачив парубка й дівки, чи не йшли сюдою, то ти скажеш, що тоді йшли, як ця пшениця сіялась.

Коли це змія летить та й питається того діда:

— Чи не бачив тут — не йшли сюдою парубок з дівкою?

— Ба, йшли,— відповідає дід.

Той питається:

— Давно ж вони йшли?

— Тоді, як оця пшениця сіялась,— відповідає дід.

Змій каже:

— Цю пшеницю вже пора косити, а їх учора не стало. Та й вернувся назад. Зміїна дочка зробилась ізнов людиною, а той дід парубком, та давай утікати.

Прилітає змій додому. Змія його питається:

— А що, не догнав? І нікого не зустрічав на дорозі?

А він каже:

— Ба ні! Зустрічав: дід стеріг пшеницю, а я його питавсь, чи не бачив — тут не йшли парубок із дівчиною? А він каже: йшли тоді, як оця пшениця сіялась, але ж та пшениця така, що пора косити,— так я й вернувся.

Тоді змія йому каже:

— Чом ти того діда й ту пшеницю не розірвав? То вони самі! Біжи вдруге за ними, та щоб dokonче розірвав!

Летить змії. Коли ті чують, що летить він ізнов — аж земля реве, — так вона каже:

— Ей, летить ізнов! Зроблюся я монастирем, таким старим, що от-от розвалиться, а ти — ченцем; та як буде він тебе питатися, чи не бачив таких, то скажеш: бачив тоді, як оцеї монастир будували.

Коли це летить змії та й питає цього ченця:

— Чи не бачив — не йшли тут парубок і дівка?

А він каже:

— Я бачив тоді, як оцеї монастир роблено.

А змії каже йому:

— Їх учора не стало, а монастир уже годів сто, як його роблено.

Сказав це та й вернувся назад.

Приходить додому та й розказує змії:

— Бачив одного ченця, коло монастиря ходив; але я його питався, то він сказав, що бігли тоді, як той монастир роблено; але тому монастиреві уже років сто, а їх учора не стало.

Тоді вона йому каже:

— Чому ти не роздер того ченця і монастиря не розвалив: то ж вони! Тепер я сама побіжу: ти ні до чого.

Побігла. Ото так біжить... Коли ті чують — аж земля реве і аж гаряча стала. Дівчина тоді каже йому:

— Ей, отепер ми пропали: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама зроблюсь рибою-окунем.

Прибігає змія та й каже до тієї річки:

— А що, втекли?

Перекинулася зараз щукою, — давай гонитися за тією рибою: що хоче вхопити, то окунь повернеться своїм пір'ям гострим до неї, то вона не візьме його. Гонилась, гонилась, — так-таки не вловила та надумала воду випити. Стала пити; пила-пила, напилася багато та й лопнула.

Ото тоді та дівка, що була рибою, каже тому парубкові, що був річкою:

— Тепер ми вже не біймось! Ходімо до твоєї господи; то ти підеш у хату, та гляди — усіх поцілуєш, тільки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене. А я наймусь у цім селі в кого-небудь.

Ото він прийшов у хату, з усіма поздоровкався та й думає собі: «Як же мені не поздоровкатися з дядьковою дитиною? Таж вони подумають щось погане про мене». Поцілував і дитину дядькову. Як поцілував, так і забув за ту дівку.

Ото побув півроку та задумав женитися. Йому нарадили одну гарну дівку, щоб він її брав; а він за цю й забув, що його врятувала від змії, з іншою заручився.

От перед весіллям, так увечері, кличуть на шишки молодичь. Прикликали і ту дівку, що він з нею втікав,— хоч її й ніхто не знав, що вона за дівка. Стали бгати шишки; та дівка зліпила з тіста голуба й голубку та й пустила додолу,— вони стали живі! Голубка й почала говорити до голуба:

— А ти забув, як я за тебе луг викорчувала й там пшеницю сіяла, а з тієї пшениці паляницю спекла, щоб ти до змії відніс?

— Забув, забув! — відповідає голуб.

Потім знов вона каже:

— А ти забув, як я за тебе гору розкопувала й туди Дніпро пустила, щоб байдаки ходили до комор і щоб пшеницю ти продавав на байдаки?

— Забув, забув! — відповідає голуб.

Потім знов голубка каже:

— А ти забув, як ми ходили вдвох за золотим зайцем? Ти за мене й забув?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Тоді парубок і згадав за ту дівку,— за цю-таки саму, що голуби поробила,— та ту покинув, а з цією оженився. І тепер так живе добре.

ПРАВДА ТА КРИВДА

или колись два брати: один багатий, а другий бідний. Ото раз і зійшлися вони та й забалакались. Бідний каже:

— Хоч як гірко в світі жити, а все краще по правді жити.

А багатий:

— Де ти тепер знайшов правду? Нема тепер правди на світі, тепер скрізь сама кривда. Кривдою краще жити.

А вбогий на те не пристає:

— Ні, таки, брате, правдою краще!

Тоді багатий:

— Ну, гаразд! Давай об заклад: підемо людей питати,— кого стрінемо, того й спитаємо,— і так до трьох разів. Як на

твое скажуть, то вся моя худоба твоя буде, а як по-моєму — так я твою худобу заберу.

Убогий каже:

— Добре!

От і пішли вони дорогою. Ідуть, ідуть, — зустрічається їм чоловік, з заробітків іде. От вони до нього.

— Здоров, чоловіче добрий!

— Здорові!

— А що ми тебе хочемо попитати?

— Скажете.

— Як на світі лучче жити: чи по правді, чи кривою?

— Е, добрі люди, — каже чоловік, — де ви тепер правду знайшли. От я скільки робив, робив, а заробив, як кіт наплакав, та ще й з тих грошей вивернув хазяїн. Де вже там правдою проживеш! Лучче жити кривою, ніж правдою.

— Ну, брате, — каже багатий, — оце тобі раз моя правда. Зажурився вбогий, та й пішли собі далі.

От зустрічають вони вже купця.

— Здорові, добродію!

— Здорові!

— А що ми вас хочемо попитати?

— Скажете!

— Як на світі лучче жити: чи по правді, чи кривою?

— Ге, добрі люди! Де ж таки його правдою проживеш? Тут як почнеш продавати, то сто разів і збрешеш та піддуриш чоловіка. А то й не продаси.

Та й поїхав собі.

— Оце тобі вдруге моя правда! — каже багатир.

Ну, бідний ще дужче зажурився, та й пішли собі.

Ідуть, ідуть — зустріли пана.

— Здорові, пане!

— Здорові!

— А що ми вас хочемо попитати?

— Скажете!

— Як на світі лучче жити: чи правдою, чи кривою?

— Ге, добрі люди! Де ж тепер та правда на світі? Правдою не проживеш. Це мені якби правдою жити, так...

І не доказав, поїхав собі.

— Ну, брате, — говорить багатий, — вертаємось додому та віддавай мені всю худобу!

Іде той бідний додому та так його журба й хилить... Забрав багатий брат усю худобу його, тільки хату й кинув.

— Поки поживи, — каже, — бо мені не треба зараз, а згодом шукай собі іншої.

От сидить бідний із своєю сім'єю — і хліба шматка в хаті нема, і заробити ніде, бо хліб скрізь не вродив. Терпів убогий, терпів... Діти кричать... Узяв він мірку та й пішов до багатого брата просити хліба.

— Дай,— каже,— братику, хоч мірку якого там борошна чи зерна, нема чого їсти, діти з голоду пухнуть.

А той:

— Дай,— каже,— тобі око вийму,— тоді дам мірку борошна.

Дунав той бідний, дунав,— мусив згодитись.

— На,— каже,— виймай, бог з тобою, тільки дай чого їсти. От багатий виколов бідному око, дав йому мірку борошна. Той узяв, приносить додому,— жінка як подивилась на нього — так і скрикнула:

— Що це, чоловіче, з тобою зробилося? Де ж це твоє око?

— Еге,— каже,— де! Брат забрав!

Та й розказав їй. Поплакали вони, пожурились та й живуть тим хлібом.

За тиждень там чи за скільки — знову хліба не стало. Узяв той чоловік мірку, знов пішов до брата.

— Дай,— каже,— братику, хліба, уже того не стало, що ти мені дав!

— Дай око вийму, тоді дам мірку!

— Як же я,— каже,— братику, буду без очей на світі жити? Уже ж ти одно вийняв. Змилуйся, дай уже так!

— Ні,— каже,— дурно не дам; дай око вийму, то тоді знову дам одну мірку.

Мусив той бідний і на те пристати.

— На,— каже,— виймай,— бог з тобою!

От багатий брат узяв ніж, виколов йому й друге око, насипав йому мірку хліба. Той сліпий узяв та й пішов додому.

Так-сяк, за тини держачись, похапцем дійшов він додому, приносить той хліб. Жінка як на нього глянула, аж перелякалась:

— Як же це ти, чоловіче, будеш на світі жити без очей? Ми б якось роздобули хліба, а тепер...

Плаче сердешна так, що й слова не промовить. Тоді чоловік:

— Не плач,— каже,— жінко! Будемо жити так, як бог милосердний дасть. Не один же я на світі темний: є багато сліпих, та й живуть-таки якось і без очей.

От скоро й того хліба не стало; чи багато там його — мірка, а їсти є кому — сім'я!

— Ну, тепер, жінко,— каже чоловік,— до брата вже годі ходити. Відведи мене за село під ту велику тополю, що над шляхом, на роздоріжжі,— там мене покинеш на весь день, а ввечері прийдеш та й візьмеш мене додому: хто йтиме або їхатиме, то, може, подасть шматок хліба.

От жінка відвела його туди, посадила під тополею, а сама вернулась назад.

Чоловік той сидить... Хтось там трохи подав йому... Далі вже вечоріє, а жінка забарилась. Устав чоловік, хотів сам додому йти, та не туди звернув, не потрапив додому. Іде та й іде і сам не знає куди. Коли чує — ліс над ним шумить. Доводиться йому в лісі ночувати. Побоявшись звіра, чоловік виліз так-сяк на дерево та й сидить там.

Коли так опівночі прибігають на те місце під той дубок нечисті і з ними ватаг їх. От і став той ватаг питати, хто що зробив. От один і каже:

— Я таке зробив, що брат братові очі за дві мірки жита повиколював.

— Добре ти зробив, та ще не так! — каже ватаг.

— А як же?

— Як той сліпий потре свої очі тією росою, що під цим деревом, то буде знов бачити.

— О! Хто ж то й чув, хто ж то й знав, що треба це зробити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає ватаг другого.

— А я в такому-то селі всю воду повисушував, що й крапельки нема, а носять її туди за тридцять та за сорок верст. Багато там пропадає людей.

— Добре ти зробив, та ще не так,— каже ватаг.

— А як же?

— Як хто відкине той камінь, що лежить на крайньому городі, то потече з-під нього вода на все село.

— О! Хто ж то й чув, хто ж то знав, що треба це робити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає ватаг третього.

— У такому-то королівстві у короля одна дочка, так я й тій поробив так, що осліпла, і нічого лікарі їй не подіють.

— Добре ти зробив, та ще не так,— каже ватаг.

— А як же?

— Та як цією росою, що під цим деревом, їй очі помазати, то вона одужає.

— О! Хто ж то й чув, хто ж то й знав, що треба це робити!

А чоловік сидить собі на дереві та чує все, що ті говорять. От як уже розлетілися вони, він зіліз із дерева, помазав очі тією росою — так і став бачити. Тоді думає: «Мені бог поміг,

поможу ж і я людям». От набрав цієї роси з собою в пляшечку та й пішов.

От пішов він до того села, де води нема. Не доходячи до села, зустрілась йому бабуся — несе пару відер на коромислі. От він поздоровкався та й каже:

— Дайте мені, бабуся, напитись!

— Е-е, синочку! Я ж її несу за тридцять верст, а поки дійду додому, половину розхлюпаю, а сім'я в мене велика — пропаде без води.

— Я, як прийду в ваше село, надам води на всіх.

От вона дала йому напитись та така рада, та мерщій у село, та розказала людям... Люди і ймуть віри і не ймуть, виходять йому назустріч, вітають його:

— Чоловіче добрий, зарятуй нас від видимої смерті!

— Добре,— каже,— тільки помагайте мені. Ведіть мене до вашого крайнього городу!

Привели вони його. Почав він шукати, почав шукати,— знайшов той камінь. Як узялися гуртом — підважують той камінь та зсувають його... Таки зсунули! Як ізсунули, так вода з-під нього й ринула... Як пішла, як пішла — так скоро і криниці, і ставки, і річка — скрізь стали повні водою. Люди так і зраділи, дякують тому чоловікові, надавали йому і грошей, і худоби...

Сів він та й поїхав. Їде та все розпитує дорогу в те королівство. Може, й довго їхав,— таки доїхав.

Приїздить до королівського палацу та й питає людей:

— Я чув, що в нашого короля дочка нездужає,— нічого з нею лікарі не подіють, а може б я їївилічив.

— Е, чоловіче, куди тобі! Тут такі лікарі, та й ті нічого не подіють, а ти й давно.

— Отже, таки скажіть королеві!

Вони не хотіли, а він таки наполягас. Нема що робити,— сказали. Кличе його король до палацу. Привели його перед короля.

— Ти можеш,— каже,— вигоїти мою дочку?

— Можу,— відказує.

— Коли вигоїш — дам тобі все, що схочеш.— Повели того чоловіка в ті покої, де лежала королівна. Помазав чоловік тією росою королівні очі,— так вона й стала бачити. Тоді король такий уже радий, що й не сказати. Стільки тому чоловікові багатства надавав, що вже кінцями він його повіз додому.

А тим часом жінка його бідує і не знає, де її чоловік. Думає вже так, що й на світі його нема. Коли це він приїздить уночі, стукає в віконце:

— Жінко, відчини!

Вона почула, голос пізнала та так зраділа!.. Вибігла, відчинила, веде в хату,— думає, що сліпий.

— А засвіти, жінко! — говорить чоловік.

Та засвітила, як глянула на нього, та аж руками сплеснула, видючий чоловік!

— Ой, слава ж тобі, господи! Слава ж тобі, милосердний! Та як же це тобі зробилось, чоловіче, розкажи!

— Стривай, жінко, попереду треба худобу позносити!

Як стали зносити,— куди тепер тому багатому братові до нього.

Ну, так ото вони забагатіли та й живуть. А багатий брат дочувся про це та й прибігає:

— Як це так, брате, що ти й видючий і забагатів?

Той не потаїв, розказав усе.

— Так,— каже,— й так.

От багатому братові й закортіло ще більшого багатства придбати. Тільки ніч прийшла — зараз він нишком у той ліс, та виліз на те дерево та й сидить. Коли так опівночі прилітають ізнову ті нечисті з ватагом... От і збалакалися:

— Що воно за знак — ніхто того не знав, а вже сліпий брат видючим ходить, і воду пущено з-під каменя, і царівна одужала. Це ж нас хтось, мабуть, підслухує. А давайте лиш шукати!

Кинулись шукати — та на дерево, аж там той багач... То вони його як схопили, так і розірвали...

ЧАРІВНІ ЛЮСТРО, КИЛИМ І ЯБЛУЧКО

ув колись король і мав він трьох синів. Вже прийшов їм час одружитися. І сталося так, що всі троє закохалися в одну панну, але один про одного не знали, як їздили до неї.

От збираються вони сватати ту панну. Приїхав перший, потім другий, нарешті третій королевич.

І не могли вони ніяк погодитися, кому вона дістанеться. Пanna й каже:

— Котрий з вас принесе мені найладніший і найпотрібніший дарунок, за того й піду.

Посідали брати на коней і поїхали різними шляхами. Заїхали, може, аж на край світу.

Ось їде старший брат і зустрічає діда. Розповів йому свою пригоду. Той і каже:

— Підожди, я тобі, мабуть, допоможу. Візьми оце люстерко. Коли схочеш довідатись про те, що з кимось зараз діється, подивишся і побачиш.

Подякував він дідові і повертається назад.

А той дід опинився вже на дорозі другого королевича і питає, куди він їде. Той розповів про все.

— Підожди,— каже дід,— може, я тобі якось зараджу. На тобі килим. Як розстелиш його і скажеш: «Неси мене туди й туди!» — він понесе тебе, куди тобі треба.

Подякувавши дідові, повертається додому другий брат.

А дід отой опинився вже на дорозі наймолодшого брата. Питає його, куди й навіщо він їде. Той розповідає. Каже дід:

— Може, я тобі допоможу. На тобі оце яблучко. Воно має таку силу, що коли хто вмиратиме, то як скуштує його — відживе, одужає.

Бере він те яблучко, вертається назад.

І з'їхались разом королевичі в одному місці. Показують один одному свої дарунки.

— Ану,— каже один,— подивимось в люстро, що наша панна тепер робить.

Подивились вони, а та помирає. Засумували брати, середущий і каже:

— Сідаймо ж на килим і везімо швидше оте цілюще яблучко.

Посідали вони на килим і наказують йому:

— Неси нас туди й туди!

Килим знявся вгору і привіз братів аж на самий двір їх улюблениці-панночки. Прийшли вони до неї. І тільки-но молодший притулив до її губ яблучко, вона враз одужала.

Тоді показали вони їй свої дарунки. Вона каже:

— В люстерко можу не дивитися, килимом не буду літати, а яблучко мені для здоров'я потрібне. Хто його приніс, за того піду.

І справили вони весілля.

ДВА ТОВАРИШІ

т кажуть люди, щоб до Юра було сіно і в дурня, а як до благовіщення дозимував скотину, а на благовіщення хоч на лубочку вивези на луку, то вже не здохне.

Ото я вам скажу.

У одного бідного чоловічка конячка одним одна була, а й ту ледве до благовіщення дозимував, а на благовіщення тільки живу вивіз на луку. Ото як почала та конячка гризти траву, то трошки й подужчала. Скоро на ноги підвелась — і пішла далі, від вітру валячись.

Ото йде,— коли зустрічає її Прало, такий кінь великий та дужий, що ніякого звіра не боїться, та й каже:

— Здоров був, товаришу!

Глянув кінь на товариша та й подумав: «Це не мені товариш». І відказав:

— Доброго здоров'я!

Ото й питає ситий худого:

— А куди ти йдеш?

— Та йду світ за очі.

— Та й я туди ж, так нумо товаришувати.

— То й нумо! — сказав худий кінь.

Ото й пішли вдвох.

Ото йдуть та й балакають, а ситий і каже:

— Скажи мені, як тебе звуть?

— Пакінь,— відказав худий.

— А я Прало,— сказав ситий,— ходім же тепер на залізний тік пробувати сили, хто дужчий.

— Ходім! — сказав тоненьким голоском Пакінь, бо він світові рад.

Прийшли на тік. Ото Прало каже:

— Бий, Паконю!

— Бий ти! — сказав той.

От Прало як ударить, то аж тік гнеться, а Пакінь як ударить, то вогонь креше. Ото Прало й задумався: «Який він сильний, не мій товариш: я як ударю, то іскри не сипляться, а тільки тік гнеться, а від нього сипляться іскри!» А того й не знав Прало, що Пакінь підкований: хазяїн на зиму підковав та й забув вирвати підкови, як на луку витяг.

От Прало й каже до Паконя:

— Ходім, товаришу, ще до моря, хто більше води видме?

— Ходім,— сказав Пакінь.

Ото пішли. От Прало як духне, то за малим риби за хвости не вхопить — аж до сухого. А Пакінь похнюпив голову в воду, язик висолопив, бо ледве живий, а щука думала, що м'ясо, та хап його за язик, а Пакінь — клац її зубами та й каже до Прала:

— А що, товаришу, чи ти що піймав? А я піймав!

Ото глянув Прало на Паконя та аж злякався, що таку щуку велику держить Пакінь у зубах, та й каже:

— Ходім варити, товаришу, тепер є що!

А сам тільки голову почухує, поглядає на Паконя та й думає: «Оце знайшов чорта не за свої гроші!»

Ото розклали вогонь, щоб варити ту рибу. Прало й каже:

— Сиди ти, товаришу, тут біля вогню, а я дров принесу.

— Ну й добре! — сказав Пакінь.

Сів і голову похнюпив: сказано — три чисниці до смерті; а сорока думала, що неживий, та хап його за язик! А Пакінь — клац зубами та й держить у роті.

От Прало приходить, а Пакінь питає:

— А що, товаришу, чи піймав що?

— Ні, — сказав Прало.

— А я піймав! — відказав Пакінь.

Дивиться Прало, аж справді держить сороку в зубах Пакінь.

Здивувався Прало та й каже:

— А де це ти, товаришу, взяв сороку?

— Е, товаришу, — сказав Пакінь, — я під небесами літав та й піймав!

Дуже зажурився Прало. «Е, це не мій товариш, — каже, — коли він рибу в морі ловить і птицю попід небесами, так куди мені зрівнятися! Хоч я дужий і дуби з корінням ламаю, так я птиці попід небесами і риби в морі не піймаю!» Отак думав Прало сам собі і міркував: яким би побитом від Паконя втекти?

Ото каже, подумавши, Прало:

— Вари, товаришу, а я піду, може, ще дров принесу.

— Добре, — сказав Пакінь.

І пішов Прало, та навкруги, та навтікача, — біжить, оглядається та й каже: «Нехай тобі нечистий батько! Ти не по моїй силі, — хоч би втекти від тебе!»

От біжить Прало, коли зустрічає вовка. Вовк і каже:

— Здоров будь, Прало.

— Здоров, вовче, та мовчи! — сказав Прало бозна-яким голосом.

— Та що там таке? Розкажи! — сказав вовк Пралові.

— Ось що! — став Прало розказувати. — Я зустрівся з товаришем і хотів з ним побрататися: ото й пішли сили спробувати — хто дужчий. То як ти скажеш? Я як ударю, то залізний тік гнеться, а він як ударить, то вогонь креше. Ото пішли води дуги до моря; то я як духну, то аж до сухого, а він і рибу піймав. От пішли варити тієї риби, — то як на твою думку? Я поки дров приніс, а він уже й сороку піймав! Так я оце подививсь, що не по моїй силі, та й давай тікати од нього.

— Та як же його звуть? — спитався вовк Прала.

— Пакінь, — сказав Прало.

— Е, так я таких умію підголювати, — сказав вовк, — тільки покажи, де він.

— Е! — сказав Прало. — Я тебе туди не поведу, а покажу: ген там на долині, під могилкою, вогонь палає — то товариш мій Пакінь розкладає.

Ото подивився вовк, увесь затрусився і сказав:

— Сиди ж ти, Прало, та дивись, а я піду і тобі шкуру принесу на чоботи, щоб нікого не боявся, а нам віри йняв, що ми таких братчиків уміємо підголювати.

Ото пішов вовк до Паконя, як ухватив за хвіст — і до голови обдер шкуру... і Пралові подарував. Остався Прало сам, а Пакінь пропав ні за цілову душу.

Оце вам казка, а мені бубликів в'язка.

ЦАРІВНА-ЖАБА

е-не-десь, у деякімсь царстві, жив собі цар та цариця, а в них — три сини, як соколи. От дійшли вже ті сини до зросту, — такі парубки стали, що ні задумати, ні загадати, хіба в казці сказати! Дійшли літ, — час їм женитися.

Цар, порадившись гарненько з царицею, покликав синів та й каже:

— Сини мої, соколи мої! Дійшли ви літ — час уже вам подружжя шукати.

— Час, — кажуть, — таточку, час!

— Забирайте ж, — каже, — діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідяні й пускайте в чужі землі далекі: хто до кого влучить у двір, там тому й молоду брати.

От вони повиходили, понатягали луки, — та й нум стрі-

ляти. Старший стрільнув — загула стріла попід небесами та й упала аж у іншому царстві, у царя в садочку. Царівна на той час по саду проходжувалась, підняла стрілку, любиться. Прийшла до батька, хвалиться:

— Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

— Не віддавай же, — каже цар, — її нікому, тільки віддай тому, хто тебе за дружину візьме!

Коли так: через який там час приїздить старший царенко, просить у неї стрілку.

— Не дам, — каже, — цієї стрілки нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

— Я, — каже царенко, — тебе візьму.

Намовились. Поїхав він.

Середульший царенко стрільнув — звилась стріла нижче від хмари, вище від лісу та й упала у княжий двір. Князівна на той час на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку і понесла до батька:

— Яку я, таточку, гарну стрілку знайшла!

— Не віддавай же її, — каже князь, — нікому, тільки хіба віддай тому, хто тебе за дружину візьме.

От приїздить і другий царенко, середульший, просить стрілку. Вона відказала так, як і та. І цей каже:

— Я тебе візьму.

Погодились. Поїхав.

Приходиться найменшому стріляти. Іван-царенко, — його звали Іваном-царенком, — як стрільне — загула стріла ні високо, ні низько — вище хат, та й упала ні далеко, ні близько — коло села в болоті. На купині сиділа жаба і взяла стрілку. Приходить Іван-царенко, просить:

— Верни мою стрілку!

— Не дам я, — каже жаба, — цієї стрілки нікому, тільки віддам тому, хто мене за дружину візьме.

Іван-царенко подумав: «Як-таки зелену жабу та за дружину брати?» Постоїв над болотом, пожурився, пішов додому плачучи.

От уже їм час до батька йти, казати, хто яку собі молоду знайшов. Ті ж два — старший і підстарший — такі раді, що господи! А Іван-царенко іде та й плаче. Батько питає в них:

— Ну, розкажіть же, сини мої, соколи мої, яких ви мені невісток познаходили?

— Я, татку, знайшов царівну, — відповідає старший.

— Я — князівну, — каже підстарший.

А Іван-царенко стоїть та й слова не вимовить: так плаче, так плаче!..

— А ти чого, Іване-царенку, плачеш?

— Як же,— каже,— мені не плакати, що у братів жінки як жінки, а мені доведеться з болота зелену жабу брати... Чи вона мені рівня?

— Бери,— каже цар,— така вже, видно, твоя доля!

От і подружилися царенки: старший узяв царівну, середульший — князівну, а Іван-царенко — зелену жабу з болота. От вони подружились та й живуть собі. А це якось цар забажав: яка з невісток уміє краще рушники ткати. Загадує: «Щоб на завтра, на ранок, рушники виткали і принесли показати: яка з них краща ткаля?»

Іван-царенко йде додому та й плаче, а жаба вилізла назустріч, питає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Та як же мені не плакати, що так і так: загадав наш батько, щоб на завтра на ранок кожна невістка йому рушник виткала.

— Не плач! Усе гаразд буде: лягай та спи!

Він ліг, заснув, вона взяла кожушок жаб'ячий з себе скинула, вийшла надвір, гукнула, свиснула — тут де не взялись дівчата-служниці, виткали рушники, гарно орлів понашивали і віддали їй. Вона взяла, поклала біля Іванка-царенка, знову кожушок наділа — і стала такою жабою, як і була.

Прокидається Іван-царенко — аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дякує за рушники дуже. Тих же рушники — так собі, простенькі, цар на кухню повіддавав, а жабині в себе на образи почепив.

От батько знов загадує, щоб невістки напекли гречаників і принесли йому: хто краще пече? Іван-царенко йде додому та й знову плаче. Вона вилізла проти нього, квакає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Як же ж мені не плакати: загадав батько гречаники пекти, а ти не вмієш!..

— Не плач, напечемо! Лягай та спи!

Він ліг, заснув. А ті дві невістки пішли під вікно, дивляться, як вона буде робити. От вона взяла, ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замісила; потім полізла на піч, пробила дірку, вилила туди — гречаники так і розпливлись по черіні... Ті невістки швидше додому та нум і собі так робити. Напекли таких гречаників, що хіба тільки собакам повикидати. А вона, як ті пішли, кожушок з себе, вийшла надвір, гукнула, свиснула — тут де взялись дівчата-служниці. Вона

Царівна-жаба

Дідова дочка і бабина дочка

їм загадала, щоб до світанку були гречаники! Ті незабаром принесли їй гречаники — як сонце, такі гарні! Вона взяла, положила коло Івана-царенка, а сама козушок на себе — і знов стала такою зеленою жабою, як і була.

Іван-царенко прокидається, бачить: біля нього гречаники, як перемиті. Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дуже вдячний. Тих же невісток гречаники собакам повіддавав, а ці звелів до страви подавати.

От знов загадав цар своїм синам, щоб у такий і в такий день «були до мене з жінками на бенкет». Ті ж, старші брати, радіють, а Іван-царенко йде додому, похнюпивши голову, та й плаче. Жаба вилізла назустріч, питає:

— Іване-царенку, чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати, батько загадав нам із жінками на бенкет приїхати. Як же я тебе повезу?

— Не плач,— каже,— лягай та спи, якимось поїдемо.

Він ліг, заснув. От дждали того дня, що бенкет,— Іван-царенко знов зажурився.

— Не журись,— каже,— Іване-царенку, їдь попереду сам! А як стане дощик накрапати, то знай, що твоя жінка дощовою росою вмивається; а як блискавка заблискає — то твоя жінка в дороге убрання вбирається; а як грім загромить — то вже їде.

Іван-царенко убрався, сів і поїхав.

Приїздить, аж старші брати з своїми жінками вже там. Самі повбрані гарно, а жінки у золоті, у сесті, в оксамиті, у намистах дуже дорогих... Брати стали з нього сміятися:

— Що ж ти, брате, сам приїхав? Ти б її хоч у хустку зав'язав та привіз...

— Не смійтесь,— каже,— потім приїде...

Коли це став дощик накрапати, Іван-царенко каже:

— Це моя жіночка люба дощовою росою вмивається!

Брати сміються з нього.

— Чи ти,— кажуть,— здурів, що таке торочиш?

Коли це блискавка блиснула, Іван-царенко й каже:

— Це моя жіночка в дороге убрання прибирається!

Брати тільки плечима здвигають: був брат такий, як і треба, а то здурів.

Коли це як зашумить, як загромить грім, аж палац затрусився, а царенко й каже:

— Оце ж уже моя голубонька їде!

Коли так, приїхав під рундук берлин шестерома кіньми — як змії! Вийшла вона з берлину... Аж поторопіли всі — така гарна!

От посідали обідати; і цар, і цариця, і обидва старші брати й не надивляться на неї: сказано — така гарна, така гарна, що й сказати не можна! Обідають, то вона оце шматочок у рот, шматочок у рукав; ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляться на неї та й собі: ложку в рот, ложку в рукав, шматочок у рот, шматочок у рукав.

Ото пообідали; вийшли у двір: почали музики грати — батько став запрошувати в танець. Ті невістки не хочуть: «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Іваном-царенком у танець, як зачала танцювати, то й землі не черкнеться — легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки кидала,— став сад, у тому саду стовп і по тому стовпі кіт ходить: догори йде — пісні співає, а донизу йде — казки каже. Танцювала, танцювала,— далі махнула й лівим рукавцем — у тім саду стала річка, а на річці лебеді плавають. Усі так дивуються тим дивом, як малі діти. От потанцювала вона, сіла спочивати; а це й ті невістки пішли у танець. Танцюють, так як махнули правим рукавцем — кістки вилетіли та просто цареві в лоб; махнули лівим — цареві очі позабризували.

— Годі, годі, ви мені очі повибиваєте!

Вони й перестали. Посідали на призьбі всі; музики грають, двораки царські вже танцюють.

А Іван-царенко дивиться на жінку та й собі дивується, як-таки з такої зеленої жаби та зробилась така гарна молодичка, що й очей не відірвеш! Далі сказав дати собі коня, махнув додому довідатися: де вона все те понабирала? Приїздить, пішов у світлицю, де вона спить,— аж там лежить жаб'ячий тулубець. У грубі топилося,— він той тулубець у вогонь,— тільки димок пішов... Він тоді знову вертається до царя,— саме поспів на вечерю. Довго вони ще там гуляли,— перед світом уже пороз'їздилися. Поїхав і Іван-царенко з своєю жінкою.

Приїздить додому, вона ввійшла в світлицю, огляділася,— аж козушка й нема... Шукала-шукала...

— Чи ти,— питає,— Іване-царевичу, не бачив моєї одежі?

— Якої?

— Тут,— каже,— я козушок скинула.

— Я,— каже Іван-царенко,— спалив!

— Ох, що ж ти наробив мені, Іване! Якби ти не займав, то я б вічно була твоя, а тепер доведеться нам розлучитися, може, й навіки...

Плакала-плакала, кривавими слізьми плакала, а далі:

— Прощай! Шукай мене в тридесятім царстві, у баби-яги, костяної ноги!

Махнула рученьками, перекинулась зозулею; вікно було відчинене — полинула...

Довго Іван-царенко побивався за жінкою, довго плакав гірко, розпитувався: що йому робити? Ніхто нічого не радив. От він узяв лучок срібний, набрав у торбину хліба, тикву почепив через плече,— пішов шукати.

Іде та й іде, коли зустрічає його дід, такий, як молоко, сивий, і питає:

— Здоров, Іване-царенку! Куди тебе бог несе?

— Іду,— каже,— дідусю, світ за очі шукати своєї жінки: вона десь у тридесятім царстві, у баби-яги, костяної ноги, іду, та й не знаю, куди... Чи ви, дідусю, не знаєте, де вона живе?

— Чому,— каже,— не знати? Знаю.

— Скажіть, будь ласка, дідусю, й мені!

— Е, що тобі, сину, казати: кажи не кажи, не потрапиш!

— Потраплю не потраплю, скажіть: я за вас увесь вік буду бога молити!

— Ну, коли вже,— каже,— тобі так треба, то от тобі клубочок, пусти його — куди він буде котитися, туди й ти за ним іди: саме дійдеш аж до баби-яги, костяної ноги.

Іван-царенко подякував дідові за клубочок, узяв, пустив: клубочок покотився, а він пішов.

Іде та й іде таким густим лісом, що аж темно. Зустрічається йому ведмідь. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок — хотів стріляти. Ведмідь йому й каже:

— Іване-царенку, не бий мене: я тобі у великій пригоді стану!

Він пожалував його — не вбив.

Іде далі, вийшов на край лісу,— сидить сокіл на дереві. Він наложив мідяну стрілу на срібний лучок, хотів стріляти. Сокіл і каже:

— Іване-царенку, не бий мене: я тобі у великій пригоді стану!

Він пожалував його — не вбив.

Іде та й іде, клубочок попереду котиться, а він позаду йде за ним та й дійшов до синього моря. То й бачить: на березі лежить щука зубата, без води пропадає на сонці. Він хотів її взяти та з'їсти, а вона і просить:

— Іване-царенку, не їж мене; кинь лучче в море, я тобі за те у великій пригоді стану!

Він її вкинув у море, пішов далі.

Ст так і зайшов уже аж у тридцяте царство. Аж стоїть хатка на курячій ніжці, очеретом підперта, а то б розвалилася... Він увійшов у ту хатку — аж на печі лежить баба-яга, костяна нога, ноги на піч закинула, голову на комин поклала.

— Здоров був, Іване-царенку! Чи по волі, чи по неволі? Чи сам від кого ховаєшся, чи кого шукаєш?

— Ні,— каже,— бабусю, не ховаюся, а шукаю свою жінку любу — жабу зелену.

— Знаю, знаю,— каже баба-яга.— У мого братика за наймичку служить.

От він як узявся просити, щоб сказала, де її брат живе. Вона й каже:

— Там на морі є острів, там його й хата. Тільки гляди, щоб тобі лишенька там не було: ти її як побачиш, то хапай швидше та й тікай з нею, не оглядаючись.

От він подякував бабі-язі, пішов.

Іде та йде, дійшов до моря, глянув — море, і кінця йому не видно; і де той острів, хто його зна!.. От він ходить понад морем, голову похнюпивши, журиться.

А це впливає щука:

— Іване-царенку, чого ти журишся?

— Так,— каже,— і так: на морі є острів, та ніяк не можу туди дістатись.

— Не журись! — каже.

Ударила хвостом об воду — став такий міст, що й у царя нема такого: палі срібні, побічніці золоті, а поміст склом настелений,— як іде, так мов у дзеркалі. Іван-царенко і пішов тим мостом та й вийшов аж на острів.

Дійшов на острів, аж там такий ліс густий, що ні пройти, ні просунутися, та темний-темний... Іван-царенко ходить по-під тим лісом та й плаче, ходить та й плаче. А тут уже й хліба не стало — нічого їсти. От він сів на піску та й зажурився. «Пропає!» — думає. Коли це біжить заєць повз нього; тут де не взявся сокіл, ударив зайця, вбив. Іван-царенко взяв того зайця, оббілував, витер огню дерево об дерево, спік, з'їв.

От наївся та й став думати: як його до палацу добитись? Знову ходить по-під лісом; а ліс — сказано — просунутися не можна. Ходив, ходив, коли — зирк! — іде ведмідь.

— Здоров, Іване-царенку! Чого ти тут ходиш?

— Хочу,— каже,— як-небудь у палац дістатись, та не можна за лісом.

— Я тобі поможу!

Як узяв той ведмідь дуб'я трошити; такі дуби вергає, що по півтора обіймища! Вергав, вергав, аж утомився. Пішов, напився води, як зачав знову ламати!.. От-от стежечку проламає! Знову пішов, води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до палацу; пішов Іван-царенко.

От пішов Іван-царенко тією стежкою — аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині скляний палац стоїть. Він туди пішов, у той палац. Відчинив одні двері, залізні,— нема нікого; відчинив другі, срібні,— і там нема нікого; як відчинив треті, золоті,— аж там, за золотими дверима, сидить його жінка, мички миче — і така зажурена, що й дивитися на неї страшно... Як побачила Івана-царенка — так і впала йому на шию:

— Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою скучила! Якби ще трохи, небагато,— може б, ти мене більше й не побачив ніколи...

Аж плаче з радощів! А він то вже не знає: чи на цім, чи на тім світі... Обнялись, гарненько поцілувалися; вона знову перекинулась зозулею, взяла його під крило — полетіли!

От прилетіли у його царство, вона перекинулась знов людиною й каже:

— Це мій батенько мене прокляв і зміюці завдав аж на три роки на послуги; а тепер уже я свою покуту відбула!

Прийшли додому та стали гарно собі жити і долю хвалити, що їм допомогла.

ЯСТРУБ — ВІЙТОМ

Зібралися якось яструби на велику раду. Треба їм було обрати собі вїйта. Порадилися вони: є тут, мовляв, один яструб файної вроди і до того ж письменний. І вирішили, що той буде добре вїйтувати.

Та поки його вїйтом не обирали, був він учений і мудрий. А як став вїйтом, то за багачами стоїть, а до бідних йому байдуже.

Бідні поки могли терпіти — терпіли. А бідних було більше, ніж багатих. От пішли бідні позивати вїйта, хотіли його скинути. Але в суді сказали, що ще строк тому вїйтові не вийшов, нехай урядусь.

Бідним несила терпіти, дуже вїт не по правді робить, а до річного строку ще далеко. Подумали і вирішили:

— Чого нам його терпіти? Коли поб'ємо, то він сам від нас піде.

Піймали його, добре побили. І сидів він тихо, поки хворий був, а як одужав — полетів собі геть.

Почув той яструб, що у ворон нема вїта. Почав до них навідуватися і вихався там у вїти. Спочатку, як тільки його обрали, порядкував він добре, що вони йому казали, то він робив, і що він їм казав, вони виконували.

Ось оселилися ворони в одному лісі, а сорокопуди теж у тому лісі жили. Сорокопуди хоч і невеликі птахи, та дуже шкідливі. Дуже вони воронам надокучили, і почали ворони на них скаржитися:

— Що нам з ними робити?

А вїт і каже їм:

— Якщо вони вам роблять шкоду, самі себе захищайте. Розгнівались ворони на свого вїта за такі слова, скликали раду, скинули його і сказали грізно:

— Якщо сам не підеш, вб'ємо тебе!

Ось прийшов він додому і розказав своїй жінці, а та як почувла, почала його лаяти, докоряти:

— Не добили тебе яструби, то ворони доб'ють. Хіба ти не обійдешся без того, щоб бути вїтом?

Подумав яструб, подумав, страх його взяв, він і каже:

— Та вже як уїймають, то вб'ють. І справді, навіщо це мені?

І пішов він з вїтів. У своє село вертатися вже не хотілося, дуже сміялися б там над ним, а йому було б соромно. І каже він жінці:

— Треба мені, мабуть, в іншому місці вїтом стати.

Ось літає він по світу, прислухається, де нема вїта. Почув звідкись, що у шпаків нема вїта. Думає він, міркує: «Не личить мені самому йти до шпаків проситися у вїти». І почав він стежити за ними, куди вони літають, підлітає до них і слухає.

Коли достигли ягоди, шпаки почали літати зграями і житися в садках, на городах та вирубах, де ростуть черешні. Але людям це надокучило, і почали вони кидати в шпаків паличками, стріляти. Надокучило й шпакам таку біду терпіти. Злетілося їх багато на віче, щоб вибрати собі вїта. Злетілися в один ліс, кричать, радяться між собою. А той яструб перелітає з бука на бук і все ближче до них; він бачить їх добре, а вони його не бачать. Шпаки про свою справу радяться,

а він усе слухає, чи не говоритимуть про вїйта. Ось сидить він коло них близько, а вони говорять:

— Коли б нам і чужий хто трапився та добре урядував, ми вибрали б і чужого.

Підлетів тоді яструб ближче, сів поруч на дерево і питає їх:

— Про що ви, пани брати, тут радитесь?

— Ой,— кажуть,— нам така біда. Всюди нас б'ють, нівечать, і нема нікого, хто б на захист став.

А яструб і каже:

— Зле ви робите, що у вас нема старшини, яка б про вас могла турбуватись. Ви мусите,— каже,— обрати собі вїйта, хай він голову сушить, аби вам було добре... Але як поставите вїйтом кого-небудь із своїх, то не будуть його боятися, бо замалий птах.

Подумали шпаки і кажуть:

— А може б, ми вас вїйтом поставили, може б, вас і боялись.

— Ну що ж,— каже,— порадьтєся, обирайтє.

Скликали вони раду і вирішили:

— Най буде яструб!

А він їм каже:

— Вїйтом я можу бути. Тільки ви мені щодня давайте одного з-поміж себе на утримання. Бо як не згодитєся, то прийде чоловік з крісом і вб'є вас цілу сотню. А будете давати мені по одному, то все ж менше вас загине.

І шпаки погодилися на це. А як став він у них вїйтом, то і каже:

— Як хочете, щоб вас не вбивали, то сидіть по домівках.

Не подобався шпакам такий вїйт уже з першого ж разу, але що діяти?

Минув строк бути яструбові вїйтом, а не зробив він шпакам нічого доброго. А знищив за той час стільки, що залишилося їх лише дев'яносто.

Що тут робити шпакам? І вирішили вони його скинути. Кажуть:

— Коли він ще рік пробуде вїйтом, то жодного з нас не зостанеться.

Покликали вони його, але бачать, що скинути вже не легко. Тоді подумали і вирішили:

— Якщо його не побити, то ніяк не скинемо.

Злетілися вони докупи, обступили яструба колом, і хоч птахи вони маленькі, та дзьоби у них гострі. І як почали вони його довбати, то він божився-присягався, що вже ніколи не буде вїйтом.

ДІДОВА ДОЧКА Й БАБИНА ДОЧКА

ув собі дід та баба і мали собі дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й задумала вмерти. А як умирала, то своєму чоловікові казала:

— Як я умру, чоловіче, а ти будеш женитися, то гляди — не бери тої удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а нашої дитині не буде матір'ю!

— Добре,— відказав чоловік,— не буду брати не то її, а й ніякої, і женитися не буду.

От заховав дід бабу і похорон відправив та й живе собі сам. А трохи згодом ішов раз селом та й зайшов до тієї удови, що жінка не веліла її брати. То чоловік сказав: не буду женитися ні з якою, а то й забув, що казав, і забіг, побалакав і удову до себе просив. Тоді вдова з великих радощів сказала:

— Я вже давно цього ждала!

От усю худобу забрала і до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі вкупі — дідова дочка й бабина. Дуже баба не любила дідової дочки: сказано, як мачуха,— усе гризе голову. Та й діти між собою часто сваряться — надто зла бабина дочка: звичайно, як зведенята,— у них ніколи ласки нема.

Оце, було, як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина знай цілу ніч гуляє з хлопцями та крутиться, і не раз так бувало, що, гарцюючи, і мички попалить. А йдуть додому вранці та дійдуть до перелазу — ото й каже бабина дочка до дідової дочки:

— Дай,— каже,— мені починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.

— Добре,— каже,— сестрице, на!

От поки дідова дочка перелазить, а бабина дочка, взявши починки, побіжить додому і матері набреше, що дідова дочка з хлопцями цілу ніч гуляла і мички попалила.

— А я прядла і додому поспішала. Бачте, мамочко, яка вона ледача!

От дідова дочка прийде додому, то мачуха й почне її бити і дідові виказувати:

— Твоя дитина ледащо — не хоче робити, а ти не хочеш учити!

Що вже не робила, як з неї не знущалась, що дідові не наговорювала, а їй усе байдуже: робить собі мовчки. Дуже

було бабі досадно з дочкою дивитися на неї, що дід її жалує,— і почали вдвох радитися, як би дідову дочку витурити з дому, щоб її не було!

Ото й почала баба дідові гризти голову:

— Твоя дитина ледащо — не хоче нічого робити, тільки все гуляє та спить міцним сном, а ти ще й жалуєш, ти б лучше, ніж мав би жалувати її, найняв де-небудь, то, може, щось їй було б з неї!

— Де я найму її? — каже дід.

— Так веди куди хочеш, а щоб вона дома не була.

Ото як докучала баба своїми речами дідові, аж до живих печінок допекла, бо щодня одно товкла: «Веди та й годі!» Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко.

От зібрались і пішли, і зайшли у великий ліс. Ото дочка дідові й каже:

— Верніться, тату, додому, я й сама піду, десь знайду собі службу.

— Добре, — каже дід.

Попрощався і вернувсь, а дівчина пішла собі.

Ото йде та йде дуже великим лісом, коли стоїть яблунька, така зарощена бур'яном, що й не видно, та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене,— я тобі у великій пригоді стану!

От дідова дочка закотила рукави, обполола, обханючила і пісочком обсипала; яблунька подякувала, дівчина пішла далі.

Ото схотілось їй пити. Вона зайшла до криниці, а криничка їй говорить:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене,— я тобі у великій пригоді стану!

От дівчина обчистила, обханючила і пісочком обсипала; криничка їй подякувала, вона пішла далі.

Коли біжить така погана собака та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене,— я тобі у великій пригоді стану!

От дівчина заходилась, обчистила, обханючила. Собака й сказала: «Спасибі, дівонько!» Вона пішла далі.

Коли стоїть піч, і така облупана, а біля неї глина лежить. Ото й каже піч:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обмаж мене,— я тобі у великій пригоді стану!

От дівчина замісила глину, полізла у піч, обчистила, обмазала; піч їй подякувала, дівчина пішла далі.

Ото йде та йде,— зустрічає її жінка та й каже:

— Помагайбі тобі, дівчино!

Дівчина відказала їй:

— Добре здоров'я!

— Куди ти йдеш, дівчино? — спиталась жінка.

А дівчина й каже:

— Іду, тіточко, щоб де найнятися.

— Наймись у мене, — сказала жінка.

— Добре, — відказала дівчина, — наймусь.

— У мене, — каже жінка, — невелике діло, аби ти вміла зробити те, що я скажу.

— А чому ж не зумію? — каже дівчина. — Раз мені покажете, паніматко, а вдруге і сама знатиму.

Ото прийшли додому, де та жінка жила. От жінка й каже:

— Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й увечері нагрій окропу і вилий у корито, і борошенця туди всип, і замішай, — тільки, гляди мені, щоб не гаряче було, тільки тепленьке, — та не бійся, що б не бачила, що б не чула, — стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлазяться гадюки, ящірки, жаби і всякий звір, то ти нагодуй їх, то вони порозлазяться куди кому треба.

Дівчина сказала:

— Добре, паніматко, так буду робити, як ви мене навчили.

От поєднались. Зараз увечері затопила піч, приставила окропу, нагріла трохи, повиливала в корито і борошенця туди всипала й замішала. Стала на порозі, двічі свиснула, — як почали злазитись гадюки, ящірки, жаби і всякий звір, то кожне до корита, понаїдались усі та й порозлазились.

І так цілий рік дідова дочка там служила і робила те, що їй хазяйка казала, а як кінчився рік, то та жінка й каже дівчині:

— Ось що, дівчино: оце вже сьогодні тобі рік, як ти в мене; коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як хочеш: ти мені добре робила, спасибі тобі, нехай тобі бог помагає на все добре!

Дівчина подякувала хазяйці за хліб-сіль і за все і сказала:

— Хочу додому, спасибі вам, паніматко.

Хазяйка каже їй:

— Піди ж вибери якого хочеш коня й воза.

А сама наготовила їй повнісіньку скриню всякого добра і дала їй; випроводила у ліс ту дівчину, тоді попрощалися, — сама вернулась додому, а дівчина поїхала собі, хвалячи бога.

Ото їде дідова дочка повз ту піч, що вона хитрувала, коли гляне — аж повнісінька піч проскур. От піч і каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі оці проскури за те, що ти мене приборала,— спасибі тобі!

Дівчина подякувала, і тільки-но під'їхала, а проскури так і пороснули у возик; піч заслонилась, а дівчина поїхала далі.

Ото їде та їде, коли дивиться — аж біжить собака і несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шліфоване. Ото тільки-но прибігла до возика та й каже:

— На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мені у великій пригоді стала!

Дівчина взяла й подякувала, і поїхала далі, радіючи.

От їде — і так їй схотілося пити, що господи! От подумала: «Заїду до тієї кринички, що я чистила, то, може, там нап'юсь». Ото заїхала, дивиться — аж повнісінька криничка води, аж через верх ллється, а біля неї стоїть золоте барильце й кухлик. І каже криничка:

— Напийсь і собі набери барильце, та й кухлик візьми!

Стала та дівчина пити — аж не вода, а вино, і таке добре, що й зроду такого не пила. От набрала повнісіньке барильце додому, та й кухлик не забула.

Ото поїхала далі.

Коли стоїть яблунька — і така хороша, що не можна її сказати: на ній яблука срібні та золоті, і рясно-рясно! Ото яблунька й каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обханючила.

Дівчина сказала: «Спасибі!» — та під'їхала під яблуньку, а яблучка так і пороснули у возик.

Ото приїхала та дівчина додому та й гукає:

— Ідіть, тату, забирайте худобу!

От вийшов дід із хати, дивиться — аж дочка його; він зрадів, побіг до неї та й каже:

— Де ж ти, дочко, була?

— Служила, тату,— каже дочка.— Зносьте добро!

А добра ж то — повнісінький віз, іще й намисто товсте! Стали зносити — то то гарне, а то ще краще!

Ото побачила баба, що стільки дідова дочка навезла усякої вячини, і напалася на діда:

— Веди та й веди і мою дитину, куди свою води!

Ото як докучила дідові, щодня це кажучи,— сказано, зависть бабу взяла,— то він сказав:

— Нехай убирається, поведу.

Ото, попросившись, пішов дід з бабиною дочкою. Зайшли у ліс, дід і каже:

— Іди ти, дочко, а я вернусь додому.

— Добре,— відказала бабина дочка.

І розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько додому.

Ото іде бабина дочка великим лісом, коли стоїть яблунька та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, то я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина відказала:

— Оце чорт не видав, буду руки каляти. Ніколи мені!

От іде бабина дочка далі, коли стоїть криничка, така зарощена, та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Оце лиха година розносила вас з своїм чистінням! Мені треба йти скоренько,— сказала та дівчина та й пішла далі.

Ото іде повз ту піч, а піч і каже:

— Дівонько-голубонько, обмаж мене, обханюч мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Та нехай тебе лиха година маже, не я буду мазатися! — сказала бабина дочка, дуже розсердилась і пішла собі далі.

Коли біжить собака — така погана, що гидко й глянути, та:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене,— я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина поглянула та й каже:

— Оце, бісів батько тебе не видав, така погана, а щоб я коло тебе руки каляла... А щоб ти не діждала! — і пішла бабина дочка далі, лаючи.

Ото зустрічас її та сама жінка, що дідова дочка у неї служила, та й каже:

— Здорова була, дівчино!

Дівчина відказала:

— Добре здоров'я, тіточко!

— Куди ти йдеш? — спитала жінка.

А бабина дочка й каже:

— Та йду, тіточко, щоб де найнятися.

А жінка каже:

— Наймись у мене, дівчино!

— Добре, тітко,— каже дівчина.— А яке ж у вас діло?

— Та в мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робити,— сказала жінка.

— А чому не зумію,— відказала дівчина,— ви мені раз розкажете, а вдруге сама знатиму.

— Ось що, дівчино,— каже жінка,— яка твоя робота: оце тобі казани,— рано й увечері нагрій окропи, та не гарячі, щоб тільки тепленькі; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни,— тільки не бійся,— то до тебе позлазяться всякі звірі, і гадюки, і жаби, а як найдяться, то порозлазяться куди якій треба. А що, зумієш так зробити, дівчино?

— Зумію,— відказала дівчина.

Ото поторгувались, а увечері бабина дочка затопила піч, поставила окропи, а як закипіли казани у ключ, мов грім загримів,— бо казани великі були,— тоді дівчина набрала борошна мірку і всипала туди та й замішала не пійло, а лемішку, та й висипала у корито, сама стала на порозі, свиснула двічі... От прилізли гадюки, жаби, ящірки і всякий звір. Ото кожне до корита — та ухватить та й вивернеться. І так усі чисто попеклись.

Тоді бабина дочка бачить, що всі понаїдались і повивертались і не встають, пішла до хазяйки та й каже:

— Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, що наїлись та полягали та й не встають?

— Як не встають? — крикнула хазяйка з ляку та стрімголов надвір...

Побачила, що неживі, ухватила за голову та в крик:

— Ох боже мій! Що ти наробила? Ти їх попекла!

От лаяла і плакала, та нічого не допомоглось. Потім посклала печеню в скриню і замкнула; а як скінчився бабиний дочці рік, то вона ганчірками пригнітила і дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними і випровадила у ліс.

От поїхала бабина дочка додому та й не знає, що матері везе.

Ото їде бабина дочка, радіючи, що в неї буде те, що в дідової дочки є.

Доїздить до тієї кринички, і дуже їй схотілося пити. Дивиться — як на те ж криничка: вода так і ллється; вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась та й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати — мене причепурити, то не будеш і води пити!

Заплакала дівчина та й поїхала далі.

Ото доїздить до яблуньки, а на ній так рясно яблук, що ніде курці клюнути, та такі гарні — срібні та золоті. От вона каже собі: «Піду, хоч яблучок струшу, матері гостинця

повезу». Ото тільки-но підійшла, а яблучка — скік угору, аж на вершок, яблунька й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати — не будеш з мене яблучок зривати!

Заплакала бабина дочка та й поїхала далі.

Коли дивиться — аж біжить собака і несе на шиї разок намиста доброго, ще й шліфованого. Кинулась дівчина за тією собакою, щоб відняти намисто, а собака й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мені у пригоді стати — не будеш від мене намиста брати!

Та й побігла собі. А бабина дочка заплакала та й поїхала додому.

Ото приїхала у двір до батька та й гукає:

— Ідїть, тату, заберіть худобу!

Дід і баба вибігли з хати, дивляться — аж дочка приїхала, дуже обоє зраділи, схопили її — та в хату, внесли й скриню. Ото відчинять, подивляться — аж там самі жаби, гадюки. Вони в крик:

— Дочко, що це таке? — бо й полякались обоє.

Тоді бабина дочка стала розказувати, що їй було, а баба з дідом слухають; а як розказала вона все те, то баба сказала жалуючи:

— Мабуть, твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! Сиди лучче дома та не рипайся, бо та добра привезла, а ти гадюк! Іще хвалити бога, що хоч жива приїшла.

Отак вони собі живуть і хліб жують, а я там була, мед-вино пила, по бороді текло, а в роті не було, — коромислом сіно возять, оберемком воду носять, — а хазяїн на всю губу! Дідова дочка пішла заміж, а бабина й досі дівує та гордує.

ТЕЛЕСИК

или собі дід та баба. Вже й старі стали. І дітей нема.

Журяться дід та баба: «Хто нашої й смерті догляне, що в нас дітей нема?» От баба й просить діда:

— Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені деревинку та зробимо колисочку, то я положу деревинку в ту колисочку та й буду її колихати; от буде мені хоч гарна забавка!

Дід спершу не хотів, а баба все просить та просить; послу- хався він, поїхав, вирубав деревинку, зробив колисочку... Положила баба ту деревинку в колисочку — колише й пісні співає:

— Люлі-люлі, Телесику,
Наварила кулешику,—
І з ніжками, і з ручками,
Буду тебе годувати!

Колыхала-колыхала, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї деревинки та став синок малень- кий. Вони так зраділи, що боже! Та й назвали того сінка Телесиком.

Росте той синок та й росте, і такий став гарний, що баба з дідом не навтішаються з нього.

От як підріс він, то й каже:

— Зробіть мені, тату, золотий човник, а срібнеє веселеч- ко: буду я рибку ловити та вас годувати!

От дід і зробив золотий човник і срібнеє веселечко, спу- стили на річку — він і поїхав. То оце він їздить по річці, ло- вить рибку та годус діда й бабу, наловить та віддасть — і зно- ву поїде. А мати йому їсти носить... Та й каже:

— Гляди ж, сину, як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи далі!

От мати наварила йому снідати, принесла до берега та й кличе:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Телесик почув.

— Ближче, ближче, човнику, до бережка — це ж моя ма- тінка снідати принесла!

Пливе... Пристав до бережка, наївся, напився, відіпхнув зо- лотий човник срібним весельцем і поплив далі рибку ловити...

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, та при- йшла до берега та й давай гукати товстим голосом:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він чує...

— То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Махнув весельцем — човник і поплив. А змія стояла, стояла та й пішла від бережка геть.

От мати Телесикова наварила йому обідати, понесла до бережка та й кличе:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Він почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка! Це ж моя матінка мені обідати принесла!

Приплив до бережка, наївся, напився, віддав матері рибку, що наловив, відіпхнув човник і поплив знову.

А змія приходить до берега та знов товстим голосом:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він почув, що не материн голос, та махнув весельцем:

— Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі.

Човник і поплив далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та пішла до коваля:

— Ковалю, ковалю! Скуй мені такий тоненький голосок, як у Телесикової матері!

Коваль і скував. Вона пішла до бережка й стала кликати:

— Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він думав, що то мати:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка,— то ж мені моя матінка їсти принесла!

Та й приплив до бережка. А змія його мерщій схопила з човна та й понесла до своєї хати. Приносить до хати:

— Зміючко Оленко, відчини!

Оленка й відчинила; вона увійшла в хату.

— Зміючко Оленко, натопи піч так, щоб аж каміння розпадалося, та спечи мені Телесика, а я піду гостей покличу та будемо гуляти.

Та й полетіла кликати гостей.

Песинський, жабинський, сухинський та золотокучеряві сини цариці

От Оленка натопила піч так, що аж каміння розпадається, а тоді й каже:

— Сідай, Телесику, на лопату!

— Коли ж я не вмію,— як його сідати? — відказує він.

— Та вже сідай! — каже Оленка.

Він і положив на лопату руку.

— Так? — каже.

— Та ні-бо, сідай зовсім!

Він положив голову:

— Отак, може?

— Та ні-бо, ні! Сідай увесь!

— А як же? Хіба так? — Та й положив ногу.

— Та ні-бо,— каже Оленка.— Ні, не так!

— Ну, так покажи ж,— каже Телесик,— бо я не знаю як.

Вона й стала показувати, та тільки сіла, а він за лопату та й укинув її в піч, і заслінкою піч затулив, а сам замкнув хату, зліз на превисоченного явора та й сидить.

От змія прилітає з гостями.

— Зміючко Оленко, відчини!

Не чуть.

— От вража Оленка — вже десь повіялась.

От змія сама відчинила хату, повходили гості, посідали за стіл. Відслонила змія заслінку, вийняла з печі та й їдять,— думали, що Телесик. Попоїли добре, повиходили на двір та й качаються по траві.

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'яся наївшись!

А Телесик із явора:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'яся наївшись!

Вони слухають... «Де це?»

Та знов:

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'яся наївшись!

А він знову:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'яся наївшись!

Вони далі:

— Що воно таке?

Давай шукати, давай дивиться, та й угледіли Телесика на яворі. Кинулись до явора та й почали його гризти. Гризли-гризли, аж зуби поламали,— а не перегризуть. Кинулись до коваля:

— Ковалю-ковалю, покуй нам такі зуби, щоб того явора перегризти!

Коваль і покував. Вони як почали знову... От-от уже перегризуть.

Коли летить табун гусей. Телесик їх просить:

— Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

А гуси й кажуть:

— Нехай тебе середні візьмуть!

А змії гризуть-гризуть... Аж летить знову табун гусей.
Телесик і просить:

— Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

Так і ці йому кажуть:

— Нехай тебе задні візьмуть!

А явір аж тріщить. Відпочинуть змії та й знов гризуть,
відпочинуть, та й знов... Аж летить іще табун гусей. Теле-
сик так їх просить:

— Гуси-гуси, гусенята!
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

І ці кажуть:

— Нехай тебе заднє візьме!

Та й полетіли.

Сидить сердешний Телесик, — от-от явір упаде, от-от до-
ведеться пропасти! Коли це летить собі одним-одно гусеня:
відбилось — насилу летить. Телесик до нього:

— Гусе-гусе, гусенятко!
Візьми мене на крилятко
Та понеси до батенька,
А в батенька їсти й пити,
Ще й хороше походити!

От воно:

— Сідай! — каже, та й ухватило його на крила. Та вто-
милось сердешне, так низько несе. А змія за ним — чи не
вхопить його — женеться. Та таки не наздогнала. От воно

принесло та й посадило Телесика на причілку знадвору, а само ходить по двору, пасеться.

От сидить Телесик на причілку та й слухає, що в хаті робиться. А баба напекла пиріжків та виймає з печі й каже:

— Це тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!

А Телесик знадвору:

— А мені?

То це вона знову виймає пиріжки та:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

А Телесик знов:

— А мені?

Вони й почули. Що це?

— Чи ти чуєш, діду, щось наче гукає?

— Та то, — каже дід, — мабуть, так учувається.

Та знов баба:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це мені!

— А мені? — з причілка Телесик.

— От же таки озивається! — говорить баба та зирк у вікно, — аж на причілку Телесик. Вони тоді з хати та вхопили його, та внесли в хату, та такі раді!..

А гусенятко ходить по двору, то мати й побачила:

— Он гусятко ходить. Піду впіймаю та заріжу.

І вже хотіла було йти.

А Телесик каже:

— Ні, мамо, не ріжте, а нагодуйте його! Коли б не воно, то я б у вас і не був.

От вони нагодували його й напоїли і під крильця насипали пшона. Так воно й полетіло.

От вам казочка, а мені бубликів в'язочка.

БРАТ І СЕСТРА В ЛІСІ

ув собі один чоловік, та вмерла в нього жінка, а в нього двоє дітей зосталося — хлопчик і дівчинка. От, трохи згодом, той чоловік оженився: взяв собі другу жінку. Ота мачуха та так не злюбила цих дітей, що страх: усе до свого чоловіка пристає:

— Або віддай їх кому-небудь, або в ліс завези та повісь, або де хоч подінь, аби їх тут не було.

Терпів той чоловік, терпів, а далі й каже:

— Ну, відвезу вже, бог з тобою! Ось пожди тільки до завтрього, то вже відвезу.

А діти це й почули.

На другий день він і везе їх у ліс, а вони понабирали за пазуху попелу, та все дорогою той попіл кидають потрохи. Як батько їх покинув у лісі, а сам поїхав додому, то й вони по тому попелу прийшли знов додому. От та мачуха знов до чоловіка:

— Відвези їх, та й відвези знов!

Узяв він їх ізнов та й повіз: а вони й тепер попелу набрали та й кидають по дорозі, та тільки вітер тепер був, то й попіл той розвіяв. От вони вже й не знають, як додому вернутися, і zostалися в лісі.

Ходили вони, ходили, аж той хлопець якось знайшов собі рушницю. Став він пташок усяких стріляти, то тим вони й живилися. Так вони й стали собі в лісі жити і зробили собі хатку.

От іде він раз лісом, аж вибігає вовчиця. Він хотів її застрілити, а вона йому й каже:

— Не стріляй мене, то я тобі вовчєня дам, воно колись тобі в пригоді стане!

Він не стріляв; от вона й дала йому вовчєня. Так він собі добув іще всяких звірів: зайця, ведмедя й лиса — цілий звіринець у себе завів; а вони так, як собаки: як покличе, то за ним і йдуть.

Пішов він раз на полювання. Іде та йде, іде та йде. Коли ж дивиться: стоїть над річкою такий палац прездоровий, тільки ніде в ньому дверей знизу нема, а на другому поверсі — чути — собачка бреше. Він ходив, ходив округ, — не знайшов дверей та взяв та й виліз якось туди нагору. Дивиться — нема нікого, тільки баба стара сидить. Він і питає її:

— Хто тут живе?

— Тут розбійники живуть, — каже вона, — та тільки їх тепер дома нема. От коли хоч, то втікай швидше, поки їх нема, бо як вернуться, то вони тебе вб'ють.

— Нічого, — каже, — я їх не боюся.

Коли ж чує він — аж щось гуде: аж то ті розбійники йдуть. Прийшли та й почали з ним битися. Він усіх їх побив, і бабу ту вбив, тільки найстаршого одного лишив та й розп'яв його на стіні в коморі, гвіздками поприбивав. Пішов він ото, забрав свою сестру й звірів та й перебрався в той палац.

Іде він раз у ліс та й говорить до сестри:

— Піду ж я оце звіра стріляти, а ти тут сиди, пильнуй, усюди собі ходи, тільки не ходи он у хлівець (де він того розбійника розіп'яв).

Жде його сестра цілий день — нема брата; от уже й ніч — нема. А його-то якийсь розбійник, чи що, стрів та й голову йому відрубав.

От на другий день взяла вона випустила звірів, щоб шукали. Вони й побігли. Прибігають — аж він без голови лежить. Вовк зараз уловив десь кобилу, роздер її, а засць уліз у середину та й сидить. Прилітають ворони на те стерво, а засць одну й ухопив:

— Принесеш цілющої води?

— Принесу,— каже.

Він пустив ту ворону, вона й принесла їм цілющої води. Вони оживили його, та й пішов він додому.

А тим часом сестра його пішла в ту комору, що брат казав їй не ходити туди. Дивиться, аж там той розбійник, і живий іще: та й просить у неї води. От вона дала йому води так, може, з горнець чи що; випив він та зараз давай відриватись від стіни: одну руку відірвав, потім другу, а далі ногу одну, тільки за одну ногу прибитий zostавсь; просить у неї ще води. Тільки що вона хотіла подати, аж бачить — брат іде. Вона швидше замкнула та й пішла.

Приходить брат.

— А що,— каже він,— не ходила ти в ту комору?

— Ні,— каже,— не ходила.

На другий день іде він знов на полювання, а сестра зараз до того розбійника — води йому принесла. Він як напився, зараз і відірвався зовсім та й говорить до неї:

— Убиймо,— каже,— твого брата, то зі мною житимеш.

— А як же його вбити? — питається вона.

— Замкни,— каже,— куди його звірів та питай його, чи сильний він; та так, начебто щоб спробувати, зв'язи йому пальці-мізинці шовком, та тоді скажи мені, то я його вб'ю.

Ось прийшов її брат, за дванадцять замків, та й питає тоді брата:

— Чи дуже ти,— каже,— брате, сильний?

— Або що? — каже той.

— А дай,— каже,— я тобі мізинці шовком пов'язую,— чи ти розірвеш?

Узяла шовку, так ниток удвадцять, чи в скільки там, а він так тільки — лусь! — та й розірвав. А вона тоді:

— Ану, дай,— каже,— ще.

Та взяла вже тепер шовку утридцятєро, чи що, та й обмотала знов. Потяг він, а воно так йому в тіло й в'їлось.

— Ну, годі,— каже,— розв'яжи, не жартуй, бо болить.

А вона тоді до того розбійника:

— Вилазь! — каже. Той виліз.

— От тепер ми тебе вб'ємо,— каже до її брата. А той просить:

— Дозвольте мені,— каже,— перед смертю хоч на сопілку заграти.

А то в нього така сопілка була, що він нею звів своїх скликав.

Сестра каже:

— Не треба, обійдеться.

— Нехай собі,— каже розбійник,— заграє.

От він грав-грав — нема звів: вони то вже почули, та ще ніяк не виламаються. А той розбійник і говорить:

— Ну, годі, буде вже грати!

— Дайте ж мені,— каже,— хоч богу помолитись!

— Ну, молись,— кажуть,— та хутче.

Молиться він, аж ось і звірі вже вибились, прибігли. Засць зараз до нього, той шовк перекусив, от він і вбив того розбійника.

А сестрі своїй дав залізну палицю, залізні черевики і в'язку сина та й каже:

— Як оце сіно з'їси і ці черевики й цю палицю сходиш, то тоді до мене прийдеш.

ПЕСИНСЬКИЙ, ЖАБИНСЬКИЙ, СУХИНСЬКИЙ І ЗОЛОТОКУЧЕРЯВІ СИНІ ЦАРИЦІ

ув собі чоловік та жінка, і мали собі три дочки. І такі були вони погані, що гидко й шкілками їх узяти, а найменша — то така гидка, така гидка — шкварклива, низенька, бровата, губата, вирячкувата...

Пішли вони всі три сорочки прати на річку. Коли на тій річці плаває царевич. Одна каже:

— Це бог плаває.

— Де там тобі бог? То цар плаває,— каже друга.

— Ох, ні, сестрички. Це плаває царевич,— каже третя.

Старша каже:

— Коли б мене той бог узяв, то, скільки у нього є людей, я всіх би вигодувала одним окрайчиком хліба.

— Коли б мене,— каже друга,— цей цар узяв, то я б усе військо його одягла одним аршином.

— Коли б мене,— каже третя,— той царевич узяв, то я б йому дванадцять синів привела з золотими кучерями.

Почув це царевич, під'їхав та й каже:

— Здорові були, дівчата! Боже поможи!

— Здорові, спасибі!

— А де ви тут, дівчата, живете, що сюди, на цю річку, прийшли сорочки прати?

— А там,— кажуть,— ми живемо, де зима з літом зустрічається.

Він собі думав, думав та й питає:

— Як же,— каже,— це так?

— Та так: зима ковзається, а літо качається.

Приїхав він додому, сів і думає:

— Де ж це зима з літом зустрічається? Поїду пошукаю! Осідлав коня й поїхав.

Іде та й їде, коли дивиться — аж під хатою стоїть віз і сани стоять. «Оце ж то, бачиться, та зима з літом! — думає він собі.— Ану я зайду в хату та подивлюсь, та ще розпитаю людей».

Зайшов він в ту хату, аж сидять двоє дівчат. Він поздоровкався, а дівчата побачили, пізнали його та й кажуть одна до другої:

— Оце,— каже,— сестричко, певно, прийшов сватати. Це він почув, як ми балакали тоді, як сорочки прали. Котру ж це він буде сватати?

А та сидить на печі та й не чує і не бачить.

— А що, дядьку,— питає царевич,— де твої дочки? Я приїхав до тебе сватати.

— Де ж такі? Щоб цар та прийшов до мужика дочки сватати? Це ви,— каже,— з мене смістесь.

— Ні, покажи, покажи!

— Ось,— каже,— дві та ще одна на печі. Устань лише, Маргарито!

Вона встала з печі.

— Оце,— каже царевич,— моя буде! Будеш тепер моїм тестем.

Узяв її з собою, привів додому, зараз повінчався. Прожили вони удвох днів з п'ятнадцять. Треба йому їхати на службу, об'їжджати царство своє. От він, від'їжджаючи, і каже своїй бабі (там у нього така баба служила):

— Гляди ж, — каже, — щоб ти мені догледіла жінки моєї. Наказав бабі й поїхав. За якийсь час з'явилась у цариці дитина. Та баба зав'язала цариці очі, відібрала золотокучерявого сина, вкинула його в криничку, а їй підкинула собачку.

Їде царевич, а та баба його й стрічає:

— Казала ваша жінка: «Приведу золотокучерявих синів», — а вона песинського привела.

— Нехай, — каже, — буде!

Пожив він дома ще п'ятнадцять днів. Від'їжджає царевич знов на службу і знов загадує бабі:

— Гляди ж, — каже — тепереньки, що вона приведе!

Поїхав царевич на службу. У цариці знов з'явилась дитина. Баба їй очі зав'язала, сина золотокучерявого кинула в криницю, а жабу підкинула.

Їде царевич додому, а вона й стрічає:

— Казала ваша жінка: «Буду синів-золотокучерявців водити», — а тепер привела жабинського.

— Нехай, — каже, — і це буде.

Пожив він трохи з нею. Їде той царевич знов своє царство оглядати й наказує бабі:

— Гляди ж, бабо, до третього разу що буде!

Прийшов час, привела цариця сина-золотокучерявця, а баба кинула його в криницю, а їй підкинула дитину суху-суху та погану.

Приїздить царевич, а баба його й стрічає:

— Казала ваша жінка: «Буду синів-золотокучерявців водити», — аж вона привела одного песинського, другого жабинського, а третього сухинського.

Прийшов той царевич, подивився на ту дитину, — аж воно сухе-сухе та погане таке, — лишечко...

Збирає царевич усіх своїх начальників і радяться вони, що їй зробити за таких кучерявців синів. Один каже: «Зарубаймо»; другий каже: «Повісьмо»; третій каже: «Розстріляймо», а четвертий каже: «Ні, заб'ємо її у смоляну бочку та й пустимо на воду».

От вони взяли зробили смоляну бочку, положили її туди з синами, забили й пустили на море. Плавала вона по морю скільки там днів, виголоднівся песинський і заворушився — обперся в дно ногами — воно й вискочило. Повилазили всі на берег — ну, що робити? Давай собі будувати горниці, і через море песинський, жабинський і сухинський зробили міст скляний аж в інше царство.

Ідуть чумаки. Та вдова і просить їх до себе.

— Заїдьте, братці, до мене наїстись і напиться і на моє диво подивитися.

Заїхали ті чумаки. Вона їх нагодувала, напоїла й каже:

— Ідьте цим мостом куди вам треба; вам ніякої пригоди не буде.

Поїхали вони через той міст, а песинський і біжить за ними віддалік! Стрічає їх цар і питається:

— Ви, братця, далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е,— кажуть,— ми бачили диво! Наверх Лебедина та поставила горниці вдова; а в тієї вдови та є три сини: один песинський, другий жабинський, третій сухинський. Оце вони,— каже,— зробили міст аж сюди.

— Певно, моя жінка,— каже царевич.

Виходить його баба-послужанка та й каже:

— Царевичу! Десь та не десь та така яблунька є — срібне яблучко, золоте яблучко. Як удариться яблучко об яблучко, то так, як в органи грають.

Той собачка як побіжить, вислухавши це, викопав ту яблуньку, приніс додому й посадив коло вікна. Приїхав царевич туди — аж нема яблуньки: збрехала баба.

Ідуть знов чумаки. Та вдова й просить їх до себе.

— Заїдть,— каже,— чумаченьки, до мене наїстись і напиться і на моє диво подивитися; а хто питатиме, то й людям розкажете.

Наїлись вони, напились і поїхали через той міст, а собачка за ними побіг. Переїхали вони міст. Стрічає їх царевич.

— Ви, братця, далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е,— кажуть,— ми бачили диво! Наверх Лебедина поставила горниці вдова; а в тієї вдови та три сини: один песинський, другий жабинський, а третій сухинський. Золота яблунька біля віконця росте — золоте яблучко, срібне яблучко; як удариться яблучко об яблучко, то так, як в органи грають.

Вийшла баба-послужанка та й каже:

— Царевичу! Десь та не десь та такий кабан є — іклами оре, ушима сіє, хвостом волочить, за ним дощ мочить, позад його жнеться і в копи кладеться, і готове в клуню везуть.

Собачка почув, побіг по свого брата сухинського, узяв брата, пішли піймали того кабана, привели додому. Покіль царевич поїхав, то вони вже й прикували його. Поїхав царевич — нема кабана: збрехала баба.

Ідуть ізнов чумаки. Та вдова знов їх просить:

— Заїдьте наїстись, напитися та й на моє диво подивитися. Хто спитає, то й людям похвалитесь.

Вони заїхали, наїлись, напились; проводить вона й каже:

— Ідьте цим мостом; вам ніякої пригоди не буде, і ви доїдете куди вам треба.

Ідуть вони, а собачка за ними біжить.

Стрічає їх цар:

— А що,— каже,— братця, ви далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е,— кажуть,— ми бачили диво! Ще такого дива ніхто не бачив. Наверх Лебедина та побудувала горниці вдова; а в тієї вдови та три сини: один песинський, другий жабинський, а третій сухинський. Золота яблунька біля віконечка росте — срібне яблучко, золоте яблучко; як удариться яблучко об яблучко, то так, як в органі грають. Такий кабан стоїть, що іклами оре, ушима сіє, хвостом волочить, за ним дощ мочить, а позаду жнеться і в копи кладеться, і готове в клуню возять. Там,— каже,— так багато скирт стоїть! Скільки ми по світу їздили, та ще не бачили так багато хліба, як там.

Виходить із хати баба-послужанка й каже:

— Царевичу! Десь та не десь та така криничка є, а в тій криниці та три сини золотокучеряві. Якби ви, царевичу, поїхали та собі їх дістали.

Той собачка почув та побіг додому, забрав своїх братів та й побіг до криниці. Прибігли вони до криниці, сів жабинський під лядою, а песинський і сухинський зробили яблучко з льоду — та й качаються. От із криниці й вискакують три хлопчики тілом біленькі, личеньком рум'яненькі й золоті кучеріки в'ються; а жабинський — ліп! та й зачепив лядою — ті золотокучеріки й остались. Забрали вони тих золотокучериків за руки й повели їх до матері. Привели додому — мати зраділа, як побачила й пізнала їх. Поїхав царевич — уже не застав: обдурила проклята баба.

Ідуть знов чумаки. Та вдова й каже їм:

— Заїдьте до мене, чумаченьки, наїстись і напитися і на моє диво подивитися. Хто спитає, то й людям розкажете.

Наїлись вони, напились і поїхали через той міст. Аж стрічає їх царевич і питає.

— Ви, братця, далеко їжджали; яке диво видали, скажіть і мені.

— Е,— кажуть,— ми бачили диво, так диво! Скільки не їздили, скільки ми не ходили, а ще такого дива ніде не бачили. Наверх Лебедина поставила горниці вдова; а в тієї вдови є три сини: один песинський, другий жабинський, тре-

тій сухинський, і коло хати стоїть яблунька — срібненьке яблучко, золоте яблучко; як ударить яблучко об яблучко, то так, як в органи грають. Стоїть кабан на ланцюзі, іклами оре, вухами сіє, хвостом волочить, за ним дощ мочить, а позаду жнеться і в копи кладеться, готове в клуню возять. Привели від кринички трьох золотокучерявих синів, тілом біленьких, личком рум'яньких...

— Ах, — каже царевич, — це ж моя жінка.

Виходить баба, а він і каже:

— Почім би ти, бабо, знала, якби ти їх не ховала в криницю? Песинських, жабинських, сухинських моїй жінці поїдкидала.

Бачить баба вже тоді, що не обдурить царевича, та й каже:

— Правда, царевичу!

Загадав той царевич, щоб ту бабу прив'язали до коня та й пустили в поле, а сам поїхав через той міст до своєї жінки та там і живе.

МОЛОДИЛЬНА ВОДА

олись жив один цар і мав трьох синів. Два були розумні, а один дурний. Той цар був уже в глибокій старості. Одної ночі мав він красний сон: снилося йому, що є така вода, коли вмитися нею, то можна стати молодим. Рано пробудився він, став оповідати своїм синам і сказав:

— Котрий з вас дістане мені тої води, половину царства матиме.

— Я вам, тату, дістану води тої, — відізався старший син.

Зараз наказав майстрам робити корабель. Зробили корабель.

Взяв він собі кілька жовнірів і поїхав за тою водою.

Вже рік немає його.

Середульший син каже до тата:

— Я їду, аж я вам, тату, тої води дістану.

Поїхав і другий.

Нема і того вже рік, а старшого два роки.

Тепер каже третій:

— Тату, я поїду, аж я вам тої води дістану.

Відповідає йому тато:

— Іди, дурню! Ті розумні поїхали та й стільки часу їх нема.

Почав просити тата. І дозволив йому цар їхати. Поїхав він, взяв собі лиш двох стареньких жовнірів.

Ну, їдуть вони морем, їдуть місяць, ба й два місяці, нема ніде чужої землі.

Їдуть далі, побачили гору, таку високу, що аж страшно дивитись на неї.

Каже царевич до своїх вояків:

— Будемо під нею ночувати.

Приїхали під неї, стали і уздріли світло в тій горі. Прив'язали корабель, а царевич пішов до того світла. Приходить туди, бачить старого чоловіка і каже:

— Добрий вечір, татуню!

Той відповів і питається його, звідки він там узявся. Царевич почав йому розказувати всю правду, який татові сон снився.

Каже йому той пустельник:

— Є така вода, але далеко; я тут уже сто років живу, а ще не видів я ні пташки, ні мурашки, аж тебе перший раз. Що б тобі подарувати? Подарую тобі це весло — що раз погорнеш ним, то й сто миль проїдеш.

Подякував старому, а той каже:

— Їдь попід цією горою, там іще мої два брати живуть, щось і вони подарують тобі.

Подякував і поїхав.

Приїхав до другого знов надвечір.

— Добрий вечір!

Відповів йому старий і питає його так, як той перший.

Він і тому всю правду каже.

А старий йому відповідає:

— Є вода, але ще далеко. Двісті років тут живу, не видів нікого, аж тільки ти до мене в гості прийшов. Треба тобі щось подарувати. На тобі ця сопілочка. Як приїдеш до тої води (а та вода на дуже високій горі), то заграш, і все зсунеться на долину.

Взяв царевич ту сопілку і пішов. Але як відходив, казав йому той дідок:

— Їдь до мого найстаршого брата, він також тебе нагородить, а як усе зробиш, поверни до нас звідти.

Він пообіцяв, що поверне.

Поїхав царевич до третього діда. Приїздить він до нього, той вздрів та й каже:

— Куди ти, царевичу, в далеку дорогу пустився?

А він зачав розповідати, що за молодильною водою татові. Старий каже йому:

— Є вода молодильна, вже не дуже далеко. На ж тобі три пляшечки: як прийдеш до тої води, набереш одну,— буде миша,— кинь; набереш другу,— буде щур,— кинь і другу; набереш третю,— буде чиста,— сховай! Іще каже: — Царевичу дорогий, триста літ тут живу, не видів ні пташки, ні мурашки, аж тебе, царевичу. Будеш вертатись назад, вступи знов до мене.

Ну і поїхав. Приїзять під гору, як подивився на неї, а вона така висока, більше як тисячу сажнів. Наказав відїхати кораблем трохи, вийняв ту сопілочку, що йому дав дідок, як заграв у неї, а гора ізсунулася на долину. Приїздить королевич до берега, виходить з корабля, бере одного вояка з собою і йде на ту гору. Приходить до криниці, зачерпнув однією пляшечкою — є миша,— кинув; зачерпнув другою — щур,— знову кинув; зачерпнув третьою — чиста вода,— сховав її до кишени.

Йде уже звідти, дивиться: такий палац — самим сріблом і золотом оббитий, що він аж здивувався, та й каже до того вояки:

— Мій тато який багатий і не має такого палацу. Ану, зайду подивлюся.

Приходить до палацу, відкриває, входить до покоїв. В одному покої лежить сіно, в другому — жито і пшениця в великих мішках. Входить до третього покою — стоїть стіл, на нім стоїть три пляшки вина і лежить три хлібини. Сідає коло столу, п'є з одної пляшки і крає одну хлібину, п'є з другої, крає і другу хлібину, і так третю, і хліба знов, напився і наївся.

Дивиться — лежить панночка в ліжку, спить.

Будить — не встає. Тоді бере перо в руки, пише картку, що такий-то був тут, і виходить до корабля. Сідає і їде додому, утішений тим, що є вода.

Як раз погорне веслом, то сто миль проїде. Йде він, їде і приїхав до заклятої гори і вздрів своїх братів на ній, що вже там пасуться, бо не було в них ні хліба, ні до хліба. Тоді крикнув він до них:

— Видите, аж я татові дістав молодильної води. Ну, ходіть уже додому і нате вам їсти.

Посідали разом і їдуть.

Але старші радяться між собою.

— Тато нас похвалять за воду,— каже старший до середульшого,— будемо татові казати, аби зробили бал, та й,

може, уп'ється найменший, а ми вкрадемо у нього тую воду. Інакше як з'явимося на очі татові?

Той, бідолаха, дуже стомлений, заснув. Брати добралися таки до тої пляшки і вкрали, а йому положили іншу.

Приїжджають додому, каже той наймолодший:

— Аж я вам, тату, дістав воду.

Тато каже:

— Ану, дай, уміюся!

Дав, умився тато — однаково старий.

Тепер кажуть ті:

— Що ви, тату, дивитесь на дурного! То ми воду дістали, а не він.

Дали татові, умився — став молодий.

Тоді тато зненавидів того наймолодшого. Такий став він татові бридкий, що не хоче тато й дивитися на нього. Біда йому...

Одного разу пішов тато з мамою на прогулянку і забув ключі від каси. Наймолодший син взяв три череси, набрав повні самих червоних дукатів. (А тато уже наказав старшому синові, аби стратив наймолодшого). Той царевич обперезався одним чересом наголо, другим поверх сорочки, а третім поверх камізельки і хотів іти в світ. Коли входить кат до покою і каже:

— Прошу царевича, підем на полювання.

Той царевич утішився (гадав, що тато подобішав до нього).

І йшли. Ідуть лісом, зайшли уже далеко. Тепер каже той кат:

— Знаєте, царевичу, що з вами маю робити?

— Що? — питається той.

— Мушу вас стратити.

Царевич відповідає йому:

— Знаєш що, маємо тут пса, серце з нього виймем, а я палець дам утяти. Я до тата не признаюся ніколи.

І так зробили.

Царевич замотав руку, на якій відрізали палець, і пішов у світ.

Той кат взяв серце і палець, приніс і віддав цареві.

Пішов царевич далеко в світ, найнявся в одного купця, який мав три кам'яниці. Перепродував різні речі, пустив дешево все. Як почули люди, що так дешево, то йшли дуже покупці. Спродав він усе до вечора і замкнув sklep. Тоді зняв з себе черес червоних дукатів і додав до виручки.

Пришов додому, купець його питає:

— Чому прийшов?

А він відповідає, що спродав усе.

Той здивувався:

— Там речі лежали понад два роки, а ти за один день спродав?

Прийшов гроші рахувати, порахував і каже:

— Якби мені ще і тих два склепи продати...

Але там пробудилася та панночка, якій царевич залишив картку, коли воду брав. І пише вона до його тата, аби царевич приїхав до неї, а тут його нема...

Тепер цар просить того ката, що царевича мав стратити:

— Може, ти його не стратив?

Той відповів, що ні. Тоді цар розписав по краю, де є такий без мізинного пальця, аби дали знати. Ксьондзи оголошували то по церквах, і той купець відізвався, що є в нього. Зараз подали диліжанс, і він поїхав.

Тато як уздрів його, обцідував.

От сів царевич у свій корабель і поплив. Припливає під гору, як заграв у сопілку — гора зсунулась, він вийшов і забрав панночку.

Приїхали до його тата, побралися, погостилися і поїхали до свого дому.

Тепер живуть собі, уже й синок у них є.

ЮРЗА-МУРЗА І СТРІЛЕЦЬ-МОЛОДЕЦЬ

ув собі стрілець — гарний молодець. Пішов він раз на полювання. Дивиться — аж на тополі сидять три орлиці, три сестриці. Він зараз узяв та виміривсь на найстаршу, вона й каже:

— Ей, стрільче — гарний молодче! Не бий мене, то я тобі в пригоді стану!

Він узяв та знов виміривсь у середуцу, а та йому й каже:

— Не бий мене, то я тобі в пригоді стану.

Він узяв та виміривсь на найменшу, а та й каже:

— Ей, стрільче — гарний молодче! Не бий мене, то я тобі за жінку стану!

— Ну, то злазь же! — каже він.

Вона злізла та як стрепенеться, то стала така панна, що ні в казці сказати, ні пером написати. От вони й пішли жити у печеру.

Живуть вони та й живуть. У того стрільця-молодця борода виросла аж до пояса.

От раз він і каже:

— Піду я в місто; мене тепер ніхто й не пізнає.

Пішов він у місто, а солдати пізнали його та й повели до царя.

Цар і каже:

— Йди убий шестикрилого, шестиголового, шестипазурного змія.

Стрілець-молодець прийшов до жінки та й каже:

— Загадав мені цар, щоб я вбив шестикрилого, шестиголового і шестипазурного змія. Чи вб'ю я, чи ні?

А жінка дала йому срібного персника й рушничка та каже:

— Удар персником по скелі, то я тут замуруюсь, а ти тоді кликни змія, та як він прилетить, то ти його рушником уб'єш.

Він ударив персником по скелі, а та печера, де сидить його жінка, і замурувалась. Він тоді як крикне:

— Ей, змію, виходи!

Той змій і летить, тільки вуса покручує, та тільки-но роззявив рота, щоб стрільця-молодця з'їсти, а стрілець як махне рушником, так усі шість голів відразу й злетіли. Він тоді узяв повірізував усі шість язиків та й поніс до царя. Цар як побачив — дуже здивувався та й каже:

— Ну, ще йди вбий дванадцятикрилого, дванадцятиголового, дванадцятипазурного змія.

Стрілець-молодець прийшов до жінки та й каже:

— Знов загадав цар, щоб я вбив дванадцятикрилого, дванадцятиголового, дванадцятипазурного змія. Чи вб'ю я, чи ні?

— Вб'єш, тільки знов удар персником по скелі, щоб я замурувалась.

Він узяв, ударив: печера й замурувалась. Він тоді й крикнув:

— Ей, змію, виходи!

Той змій так летить та вуса покручує, та й каже:

— То ти мого брата вбив, а мене не вб'єш, я тебе з'їм.

Та тільки-но роззявив рота, щоб його з'їсти, а стрілець-молодець як махнув рушником, так усі дванадцять голів відразу й злетіли. Він тоді взяв та всі дванадцять язиків повідрізував та й поніс до царя. А цар каже:

— Коли ти таких зміїв побив, то йди туди, не знать куди, візьми таке, не знать яке!

Той стрілець прийшов до жінки та й каже:

Юрза-Мурза

Золотий черевичок

— Загадав мені цар, щоб я йшов туди, не знаю куди, узяв таке, не знаю яке.

А жінка дала йому клубочок та й каже:

— Іди за цим клубочком, куди він тебе заведе.

Він узяв та кинув того клубочка на землю, він покотивсь та покотивсь, а він усе іде за тим клубочком. Той клубочок прокотивсь у такий яр, що тільки небо та земля, та й там став. Коли дивиться стрілець — аж там найстарша орлиця. Він хотів її застрілити, а вона стрепенулась, стала панною та й каже:

— Здоров був, стрільче-молодче! Куди задумав іти?

— Іду туди, не знаю куди, щоб взяти те, не знаю яке!

— Ну, я тобі в пригоді стану.

Та як свисне!.. Коли тут біжить усякий звір — і вовки, і ведмеді!.. А та панна питається їх:

— Не знаєте ви, як іти туди, не знаю куди, та взяти те, не знаю яке?

— Ні, не знаємо.

— То біжить собі по своїх місцях.

А стрільцеві-молодцеві каже:

— Я кликну сестру, то та, може, знає.

Та як крикне:

— Орличко, середня сестричко! Прибуди до мене!

Та орличка зараз і прилетіла; стрепенулась та й стала панною, ще кращою за старшу. От вона й каже:

— Здоров був, стрільче-молодче! Куди бог несе?

А він каже:

— Іду туди, не знаю куди, щоб узяти таке, не знаю яке.

— Ну, я тобі в пригоді стану!

Та як свисне!.. То так гад усякий: і жаби, і м'яші, і щурі, і веретільниці, і гадюки — позлазились усі. Панна і питається їх:

— Не знаєте ви, як іти туди, не знаю куди, узяти те, не знаю яке?

— Не знаємо, може, та крива жаба знає, але ще її немає.

Коли трохи згодом аж і та жаба шкутильгає. Питається панна її.

— Ні, не знаю, — каже жаба, — моя сестра скакуночка-лапушечка знає.

— А де ж вона?

— У синім морі, під білим каменем піну їсть.

— Скажи їй, щоб зараз тут була.

Та жаба зараз і пошкутильгала. Коли трохи згодом та скакуночка-лапушечка й біжить, така здорова, як хата, а хвіст такий, як найвища сосна. Панна й каже їй:

— Заведи цього чоловіка туди, не знать куди, щоб він узяв те, не знать яке.

Та скакуночка-лапушечка каже стрільцеві-молодцеві:

— Сідай на мене.

Він сів. Та скакуночка-лапушечка як ступне, то миля, а як плигне, то дві. От біжить, а далі каже:

— Ану, заліз мені на хвіст та подивись, чи не видко?

Задерла хвіст, він і поліз, подивився:

— Ні,— каже,— не чуто й не видно!

Вона знову біжить та знов задерла хвіст та каже:

— Ану знов заліз та подивись!

Він виліз, подивився та й каже:

— Якась хатка на курячій ніжці вертиться.

— Ну, то злізь та йди в ту хатку, то візьмеш те, не знать яке.

Він зліз та й пішов у ту хатку. Дивиться він — нема нічого, тільки посеред хати лежить стерво; він його узяв та й сховав у грубу. Коли трохи згодом прилітає змій з дванадцятьма головами.

— Еге, еге! — каже.— Руська кров пахне!

А те стерво перекинулось такою панною, що й у світі нема кращої, та й каже:

— То ти, мій миленький, по світу налітався, руської крові напихався.

— Може, й так! — каже змій.— Юрзо-Мурзо! — каже до тієї панни.— Щоб було мені їсти й пити!

Та Юрза-Мурза зробила так, що всякі наїдки й напитки стали перед тим змієм. Змій сів та й їсть, а Юрза-Мурза йому послуговує. Пообідавши, змій полетів, а Юрза-Мурза поприбирала все те та й хотіла зробитися знов стервом, а стрілець-молодець виліз із-під груби та й каже:

— Юрзо-Мурзо, щоб було їсти й пити на двох!

Юрза-Мурза зробила так, що, чого тільки душа забажає,— все стало на столі. Стрілець-молодець сів та й каже:

— Юрзо-Мурзо, сідай та обідай зі мною та будеш мені за сестру.

Та Юрза-Мурза сіла з ним та пообідала, а стрілець-молодець і каже:

— Зроби так, щоб для нас двох була карета, та поїдемо зі мною.

Юрза-Мурза зробила так, що перед ними стала карета. Сіли вони та й поїхали.

Приїздять вони до моря. Юрза-Мурза зробила човен, та й пливуть вони собі. А той дванадцятиголовий змій як

оглядівся, що нема Юрзи-Мурзи, та за ними в погоню. Як догнав їх та тільки роззявив рота, щоб їх прогинути, а стрілець-молодець як махнув рушником, так усі дванадцять голів і злетіли! А ті поплили собі далі.

Переплили вони море та заїхали до якогось діда на ніч. А в того діда був кашук, що як розшморгнеш, то які схочеш коні вискочать.

Дід той і каже стрільцеві-молодцеві:

— Дай мені Юрзу-Мурзу, а я тобі дам цього кашука.

Стрілець-молодець і не хоче, а Юрза-Мурза шепче йому нищечком:

— Бери! Я від нього утечу до тебе, то в тебе і я буду, і кашук.

Стрілець-молодець помінявся з дідом. Тільки-но стрілець виїхав в поле, а Мурза втекла до нього, поїхала до царя та зараз побила царя і його слуг.

ЗОЛОТИЙ ЧЕРЕВИЧОК

ув собі чоловік та жінка, і була в них одна дочка. Мати була гарна, а дочка ще краща. От те дівча ще підлітком було — умирає мати. А вмираючи, покликкала до себе дочку та й каже їй нишком:

— На тобі, доню, це зернятко, та нікому не кажи, що в тебе воно є. А як прийде тобі лихо, посади його, то виросте з нього верба яра, і що тобі треба буде, йди до тієї верби, то все тобі й буде.

От поховав чоловік жінку, пожурився-пожурився та й знов оженився з удовою. А в тієї вдови та своя дочка.

От баба свою дочку жалує, а ту дівчину зненавиділа так, що й просвітку їй нема. Бабина ж дочка така лінива, така ледача: ні до холодної води не береться, все б сиділа згорнувши руки. А та дівчина роботяща та добра дитина, і що не дай їй робити і скільки не дай, то все зробить. Та що з того, коли нічим бабі не догодить. Хоч як гарно зробить, а баба все її лає, а то так і межі плечі стусана дасть, чи таки й зовсім добре попоб'є. За роботою та за тими штурханцями ніколи дівчині і вгору глянути, ніколи й причепурити себе, сорочку вишити; а що було в неї пошите ще за матиного часу — своєї дочці баба повіднімала. Ходить бідолашна в такому

рам'ї, що й люди сміються. Мовчки терпить усе те бідна дівчина, тільки поплаче нишком, а лиха баба ще більше лютує, що вона мовчить, ще гірше над нею коверзує та так усе вибирає, до чого б його прискіпатися. Коли ж усе дівчина робить, як треба.

От баба й надумала.

— Жени,— каже,— ледащо, бичка пасти! Та на тобі круг прядива, щоб ти його й зом'яла, і потіпала, і спряла, і помотала, і поткала, і побілила, і полотно додому принесла! Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

Взяла дівчина те прядиво, погнала бичка пасти. Бичок пається, а вона плаче: де ж таки видано, щоб усе те за день зробити? А далі й згадала: «Єсть же в мене зернятко від матінки!»

От узяла, посадила його на леваді, полила, а сама сіла та й знову плаче. Плакала, плакала та й заснула. Прокидається, аж із того зернятка така гарна верба яра виросла, а під вербою криничка, і вода в ній така холодна та чиста як сльоза. Підійшла дівчина до верби та й каже:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба взяла та й відчинилася, а відтіля так панни й вилинули:

— Панно наша мила, панно наша люба, що скажеш робити?

Вона й каже:

— От вам круг прядива: треба його зом'яти й потіпати, і попрясти, і помотати, і полотно з нього поткати, і побілити.

— Панно наша мила, панно наша люба, зараз буде.

Та й назад усі в вербу.

От допасла дівчина до вечора, знов до верби:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба й відчинилася, і ті панни виносять їй полотно тонке, таке біле — хоч зараз сорочки ший. Узяла дівчина те полотно, пригнала бичка додому, віддає полотно бабі. А та аж зубами заскреготіла, як побачила, та нічого казати.

А свою дочку послала бичка пасти, каже:

— На тобі, донечко, мичечку: спрядеш — спрядеш, а не спрядеш, то й так принесеш.

Погнала та бичка пасти та мичку закинула, а ввечері приганяє бичка та й каже:

— Голова в мене, мамо, так боліла, що й не зведеш.

— Ну, дарма, доню, ляж та відпочинь!

От діждали вони неділі. Баба свою дочку так причепурила, веде до церкви, а на дідову гримас:

— Топи, ледащо, нетіпахо! Щоб ти й витопила, і обідати наварила, і поприбирала, ще з цього полотна й сорочку пошила, поки ми вернемося з церкви. Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

От пішла баба з дочкою до церкви, а дівчина швиденько витопила, обідати наварила, в хаті поприбирала, тоді побігла на леваду до верби та й каже:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

Верба й відчинилась, а відтіля панни так і вилинули.

— Панно наша люба, панно наша мила, що скажеш робити?

— Треба з цього полотна, поки з церкви вийдуть, сорочку пошити... Та ще й дайте мені вбратися,— хочу до церкви поїхати.

Ті кинулись, убрали її гарно, а на ніжки маленькі золоті черевички вбули. Тут і коні підїхали,— сіла вона та й поїхала до церкви.

Як увійшла вона в церкву, так церкву й осіяла. Люди аж не стямляться з дива: «Чи воно князівна, чи королівна? Ще такої не бачили». А на той час князенко в церкві був. Як угледів її, то й очей уже не відведе від неї. Відправа кінчається, вона перша з церкви вийшла, сіла, поїхала. Підїхала до верби, верба відчинилася, вона поскидала все з себе, знову наділа своє рам'я, пошиту сорочку взяла... Коні в вербу вїхали — зачинилася верба, а дівчина пішла в хату, сіла та й виглядає бабу з церкви.

Коли приходять.

— А що, наварила?

— Наварила.

— А сорочку пошила?

— Та й сорочка пошита.

Подивилась баба, нічого не сказала, тільки плечима здвинула.

— Давай обідати!

Посідали обідати та й почали розказувати, яку то вони панночку в церкві бачили — як сонце, гарну... що аж князенко і молитись забув, та на неї дивиться.

— А до кого вона подібна? — питає дівчина.— Може, до мене?

Бабина дочка в сміх, а баба:

— Ач, нетіпаха, грубниця погана, до кого рівнятися здумала!

От діждали й другої неділі. Знову дід з бабою та з бабиною дочкою до церкви, тій звеліла баба топити та й ще якусь

роботу загадала. А вона впоралась швиденько та до верби:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!

Відчинилась верба, а з неї панни так і вилинули.

— Панно наша люба, панно наша мила, що скажеш робити?

Вона їм знову загадала до церкви, убралася, в золоті черевички вбулася, поїхала.

Коли князенко вже там... Вона як увійшла, то й церкву осіяла. Люди торопіють: «Боже, яка краса! Хто ж це?» Ніхто не знає... А князенко й очей не зведе... Кінчається відправа,— вона перша вийшла, приїхала, пишне убрання покидала, своє рам'я наділа, сіла та й дожидає з церкви.

Поприходили з церкви, посідали обідати,— розказують за ту панну.

— Князенко гарний, а вона ще краща.

— А може, вона до мене подібна? — Ганна питається.

Бабина дочка регочеться, а баба трохи не біла дівчини... Не знає вже, що б їй і робила,— так зненавиділа.

А князенко тим часом усе довідується: хто та панна? Ніхто не знає. Радились, радились, як би дізнатись. От один хлопець і каже:

— А я знаю, як довідатися.

— А як? — питається князенко.

— На тому місці, де вона стає, смоли підлити,— черевички й попристають.

Так і зробили. Приїхала Ганна-панна на третю неділю до церкви, стала... А ті вже — князенко з панами — так її пильнують, так пильнують... Кінчається відправа, хоче вона йти,— не рушить з місця. Рвонулася вона — таки зірвалася, а один черевичок і зостався. Утекла вона додому, приїхала, убралася знову у своє рам'я та й сидить.

Приходять із церкви, як стали розказувати!..

— Такий,— кажуть,— маленький черевичок, що ноги такої нема, щоб на неї прийшовся.

— А може, на мою прийдеться? — питає дівчина.

Баба як розлютується, як почали її лаяти вдвох із дочкою:

— Та ти нетіпаха, та ти грубниця, тільки в попелі гребеш, ноги як ті колоди, а до кого рівняється!

Попобила її баба та й з хати прогнала.

А князенко геть скрізь розпитується: хто золотий черевичок загубив? Ні, ніхто не знає. Що його робити? А той парубок та й каже знову князенкові:

— А я знаю, як її знайти.

— А як? — питає князенко.— Кажі!

— Послати скрізь міряти той черевичок: на чію ногу прийдеться, то то й вона.

От так і зробили. Пішли ті двораки князенкові міряти. Пішли спершу по князях, тоді по панах... Боже, як то всім хотілося, щоб черевичок прийшовся та князенкові за жінку бути! Ні, не приходиться!.. Пішли тоді по купцях — ні! По міщанах!.. Треба йти по мужиках. Пішли. Ходять та міряють, та й міряють — нема! От заходять і в ту хату, де дідова й бабина дочки були. А баба ще здалеку їх побачила, що йдуть, та на свою дочку:

— Мий, доню, швидше ніжки, бо йдуть черевичок міряти!

А на дідову:

— А ти, нечушаро, задрипанко, грубнице погана, геть мені зараз на піч, щоб і не видно тебе було!

Та й загнала її.

Прийшли ті.

— Здорові!

— Дай боже доброго здоров'я.

— Чи є у вас дівчата?

— Та є в мене дочка,— каже баба.— Доню! Доню! Біжи сюди, давай ніжку: золотий черевичок міряти! От люба дитина,— ніжки біленькі!..— Почали міряти — ні, не приходиться.— Та ти дужченько, доню, стромляй ніжку — вона влізе!

Стромляла, стромляла,— де там!.. А дідова дочка дивиться з печі.

— А то ж яка дівчина у вас на печі? — питається пан.

— Та то ледащиця, грубниця, нетіпаха!..— говорить баба, та на дівчину:— Ти чого вилзла, задрипо, сказано тобі — сиди там!

— Ні, бабо, хай вона сюди йде! А злазь, дівчино!

Злізла вона, стала черевичок міряти,— враз так і прийшовся.

— Ну, бабо,— кажуть пани, ми цю дівчину візьмемо у вас.

— Оце лихо! Де ж таки видано, щоб таке опудало та князенкові за дружину було! Чи то ж годиться?! Я не пушу!

— Ні, бабо, таки візьмемо!

Баба верещить: та вона така, та вона сяка!.. Та вона з попелу не вилазить, та на ній сорочки ніколи білої нема...

Так ті й не слухають.

А дівчина каже:

— Стривайте трохи,— піду приборуся! Вийшла на леваду:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!

Як відчинилася верба, а ті панни так і вилинули... Убралася вона; як увійшла в хату — все осіяла... Так усі й поторопіли...

— Дайте ж,— каже,— обую й другий черевичок...

Посідали, поїхали... швидко й весілля відбули... А верба з криничкою пішла в землю та й знов у князенковому саду вийшла.

ПРО ЦАРІВНУ, ДУША КОТРОЇ БУЛА В ЯЙЦІ В ОСОКОРІ

царя було двоє дітей — син і дочка. От умер цар, умерла й цариця — осталось їх двоє. А в іншому царстві був царевич. Пише той брат до царевича, що є в нього сестра, така, що як засміється, то перло сиплеться, як заплаче — золото падає, а як піде танцювати, так квіти й уродяться.

Царевич і відписує:

— Пришли мені,— каже,— твою сестру, то я її за жінку візьму.

От той брат вирядив сестру в дорогу; попрощались вони собі. Поїхала вона з своєю покоївкою, а покоївка була дуже схожа на неї і обличчям, і всім. Приїхали вони до річки — царівна захотіла купатися, роздяглась, вийняла очі: а її покоївка наділа на себе її плаття, взяла очі, сіла в карету й поїхала. Приїздить до царевича; подобалась вона йому. Тільки він дивується, що царевич йому неправду написав: сміялась вона, а золото не падало з уст, плакала — перло не сипалось з очей, танцювала, а квіти не росли; а все-таки взяв за жінку, бо вона дуже гарна була. Живуть вони собі.

А та царівна вийшла з води — нема її плаття і очей. Вона наділа плаття покоївки, сіла собі та й плаче, а золото падає, — велику купу наплакала. Їде дід — чує: хтось плаче; підходить і бачить: сидить прегарна дівчина, наплакала цілу купу золота та й каже йому:

— Візьми мене до себе.

Взяв її дід до себе і золото те забрав. Засміялась вона — нападало перла; пішла танцювати — де взялись усякі квіти. От почала вона рушник вишивати — золотом, та перлом, та

квітами; вишила такий рушник, такий рушник, що аж у хаті сяє.

— Візьми,— каже,— цей рушник і понеси на базар продавати. Не віддавай ти ні за які гроші, а все кажи: «Дай око».

Дід пішов на базар; так той рушник на весь базар сяє — людей такого назбиралось! Що не давали йому за того рушника, а він усе просить око. Усі дивуються: як же це можна — око; де його взяти? Царевич підходить собі — подобався йому той рушник.

— Продай, діду! — каже.

— Купи,— каже.

— А що тобі за нього?

— Око,— каже.

— Чи ти здурів? — каже,— як таки око, хто ж тобі дасть око? Проси в мене грошей, скільки хочеш, я тобі дам.

— Не треба мені грошей, дай око.

Пішов царевич додому й каже жінці:

— Яке я диво бачив: такий рушник — золотом, перлом та квітами так і сяє; тільки,— каже,— дурний дід просить за нього око.

— Та у мене є,— каже йому жінка,— там десь одно око (дуже, бачите, їй захотілось того рушника).

— Давай же,— каже,— скоріше те око: я куплю того рушника.

Дістала вона із скрині око; поніс він, дав дідові око, взяв рушник.

Приніс дід те око — зраділа царівна, сміється та плаче, а золото та перло так і сиплеться. Зіткала вона ще краще — рушник там чи хустку.

— Неси,— каже,— діду, проси ще око.

Поніс дід. Такого людей назбиралось: всі дивуються. Хто не питає: «Що за хустку?» — «Око»,— каже. Прийшов царевич. Так йому захотілося купити ту хустку.

— Що тобі, діду, дати?

— Око,— каже старий.

Пішов царевич до жінки.

— Чи нема в тебе ще ока? Там така хустка, така гарна, що й розказати не можна!

Не хотілось їй віддавати, бо вона щось запідозрила, але чоловік як став прохати — віддала. Дав царевич дідові око, взяв хустку.

Приніс дід око, царівна рада,— така рада, що знайшлись її очі.

Царевича жінка бачить, що недобре буде, згадала, що душа царівни схована в осокорі в яйці; побігла, зараз знайшла того осокура, взяла те яйце, принесла додому й заперла у скриню.

Як вона взяла те яйце, то царівна й каже дідові:

— Я вже тепер умру. Візьміть золота, зробіть мені труну й каплицю над дорогою і поховайте.

Умерла вона; зробив дід це все: і золоту труну, і золоту каплицю над дорогою, і поховав її.

От раз у свято їде царевич до церкви, бачить — каплиця, та така гарна, так сяє. Звелів кучерові стати, входить у каплицю, бачить труну, а в труні лежить така-то гарна, така прегарна панна, зовсім наче жива лежить, мов заснула. Царевич не втерпів, поцілував її. Часто став їздити царевич і все до неї заїздив.

От раз збирався він їхати до церкви на великдень. Тільки жінка відчинила скриню (щось треба їй було взяти), він і побачив яйце та й каже:

— Дай мені те яйце, я візьму його з собою до церкви.

Дуже їй не хотілось того робити, але вчинила його волю.

Поїхав царевич до утрени, зайшов до тієї мертвої царівни похристосуватися і випадково упустив яйце, воно розбилось — царівна ожила. Зрадив той царевич. Став він її розпитувати, вона йому й розказала, як її покоївка взяла очі, одяглась в її плаття; як вона шила рушники, як продавала за око, як і душу та покоївка з осокура вийняла.

Тоді царевич бачить, що то його наречена, приїхав додому, прив'язав свою першу жінку до кінського хвоста, а сам оженився на царівні, і живуть собі.

ПРО БІДНОГО ПАРУБКА І ЦАРІВНУ

ула собі в гаю хатка, а в тій хатці жила жінка з сином. Поля у них не було, бо кругом був гай густий, а хліб вони купували. Не стало в них хліба, то жінка й посилає свого сина по хліб.

— На тобі, — каже, — сину, ці гроші та піди купи хліба.

Узяв той син гроші й пішов. Іде та й іде, коли дивиться, аж веде чоловік собаку вішати.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ти собаку ведеш?

— Поведу,— каже,— в гай та повішу, а то вже стара стала, ні до чого не годяща.

— Не вішай її, чоловіче, продай лучче мені!

— А що ти даси за неї?

От він віддав ті гроші, що мати йому дала на хліб, а собаку взяв і повів додому. Прийшов додому, а мати його й питає:

— А що, сину, купив хліба?

— Ні, мамо, не купив.

— Чом же ти не купив?

— Я йшов, коли дивлюсь — веде чоловік собаку вішати, то я взяв та й купив.

Дала йому мати грошей і послала його знову по хліб.

Пішов він, коли дивиться — несе чоловік kota.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ти, дядьку, йдеш?

— Несу kota в гай.

— Нащо ж ти його несеш у гай?

— Повішу. Не можна через нього нічого в хаті вдержати: що б не поставив, що б не положив, уже він його не промине!

— Ти б,— каже,— мені його продав!

— Купи!

— Що ж тобі дати за нього!

— Я не буду торгуватися: що даси, за те й продам.

От він ті гроші, що мати йому дала на хліб, віддав, узяв kota та й пішов додому.

Приходить, а мати його й питає:

— А де ж ти хліб дів?

— Та я й не купив!

— Чом же ти не купив? Де ж ти гроші дів? Може, ще якогось чорта купив?

— Купив,— каже.

— Нащо ж ти купив?

— Ніс чоловік kota у гай і хотів його повісити, так мені його жалко стало, то я взяв та й купив.

— На ж тобі ще грошей, та гляди вже — нічого не купуй, у хаті вже й одного окрайця хліба нема.

Пішов він.

Іде та йде, коли дивиться — б'є чоловік гадюку.

— Нащо ти,— каже,— чоловіче, гадюку б'єш? Ти б лучче мені її продав!

— Купи,— каже,— продам.

— Що ж тобі дати?

— Що даси, то те й буде.

Відав він йому всі гроші. Той чоловік забрав і пішов собі далі, а гадюка й каже:

— Спасибі тобі, чоловіче добрий, що ти визволив мене від смерті. На тобі оцей перстень: як тобі чого треба буде, то ти перекинь його з однієї руки на другу — до тебе зараз прибіжать слуги. Що б ти їм не загадав, що б ти не придумав — усе зроблять тобі.

Узяв він той перстень і пішов додому. Підходить до хати, перекинув з однієї руки на другу — явилось їх стільки, що страх!

— Щоб мені,— каже їм,— був хліб!

Тут сказав, а тут уже й нанесли хліба стільки, що страх!.. Прийшов він у хату та й каже:

— Ну, тепер, мамо, уже не будемо ходити хліба купувати: дала мені гадюка такий перстень, що як перекинути його з однієї руки на другу, то зараз прибіжать слуги: що б я їм не казав, що б я їм не загадав — усе зроблять.

— За що ж вона тобі дала?

— За те, що я її визволив від смерті. Її чоловік хотів убити, а я в нього купив за ті гроші, що ви дали на хліб.

От вони так і живуть, і собачка та кіт з ними. І тільки йому чого схочеться — він зараз перекине перстень, слуги прибіжать і зроблять що треба.

От і схотілося йому женитися. Він і каже своїй матінці:

— Підіть, матінко, та висватайте за мене царівну.

Пішла вона до царівни, розказала, чого прийшла, а царівна й каже:

— Як пошиє твій син такі черевички, щоб на мою ногу якраз прийшлись, то піду за нього заміж.

Пішла вона додому та й каже синові:

— Казала царівна, як ти пошиєш їй такі черевички, щоб на її ногу прийшлись, то піде за тебе заміж.

— Добре,— каже,— пошию.

Увечері вийшов надвір, перекинув з руки на руку перстень — зараз і назбігалося слуг. От він і каже їм:

— Щоб мені до ранку були черевички, золотом шиті, а сріблом підбиті, і щоб ті черевички якраз прийшлись царівні на ногу.

На другий день устає він — уже черевички готові стоять. Взяла мати черевички і понесла царівні.

Поміряла вона — якраз на її ногу. От вона й каже:

— Скажи своєму синові, щоб він пошив мені за одну ніч сукню до вінця і щоб та сукня була не довга і не коротка, не тісна і не широка — щоб вона саме на мене прийшлась.

— Добре,— каже,— мамо, лягайте спати: все зроблю, що б вона мені не загадала.

Полягали спати, а він вийшов надвір, перекинув перстень з руки на руку — зараз слуг найшло такого, що страх!

— Щоб мені,— каже,— до ранку була сукня із такої матерії, що світиться так, як сонце, і щоб та сукня саме прийшлась на царівну.

— Добре, все зробимо.

Ліг він спати. На другий день устає й каже матері:

— Ну, йдіть, мамо, до царівни та й несіть сукню. Що вона ще скаже?

— Що ж я,— каже,— сину, понесу? Де ж та сукня?

Пішов він до стола, підняв хустку — так у хаті і засяяло, неначе сонце зійшло.

— Ось, мамо, на столі сукня лежить під хусткою — несіть швиденько її!

Взяла вона сукню та й понесла. Приходить до царівни, а вона й питає:

— А що ти нам скажеш, жінко добра?

— Принесла,— каже,— вам сукню до вінця.

Як відкрила вона ту сукню — так у покоях і загорілось усе. Наділа царівна її, стала перед дзеркалом, подивилась — аж підскочила: так зраділа, що така гарна зробилась. Пройшла вона раз по світлиці, пройшла вдруге — просто як сонечко: так від неї й сяє.

— Ну,— каже,— жінко добра, нехай він мені ще зробить міст від мого палацу аж до тієї церкви, де ми будемо вінчатися, і щоб той міст був із срібла й золота. Як міст буде готовий, тоді підемо до вінця.

Приходить та жінка додому та й каже синові:

— Казала царівна, щоб був міст від того палацу, де вона живе, до церкви. Казала, щоб той міст ти зробив із золота та срібла.

— Добре,— каже,— мамо, лягайте ж відпочивати.

Полягали ввечері спати, а він вийшов надвір, перекинув з руки на руку перстень — такого слуг насходилося, що й двір тісний став.

От він їм і каже:

— Щоб мені до ранку був міст із срібла й золота від палацу царівниного до церкви,— я там буду вінчатися,— і щоб, як туди я буду з царівною їхати, з обох боків цвіли яблуньки,

груші, вишні, черешні, а як назад буду їхати, то щоб уже все поспівало.

— Добре,— кажуть,— до ранку все буде так, як ви хочете.

На другий день устає він, вийшов з хати, аж дивиться — стоїть міст, і з обох боків садки ростуть. От він вернувся у хату та й каже:

— Ідіть, мамо, та скажіть царівні, що вже й міст готовий, нехай їде до шлюбу.

Пішла мати до царівни, сказала їй, а вона й каже:

— Я вже міст бачила — дуже гарний міст. Скажи ти своєму синові, нехай він приїздить вінчатися.

Прийшла та жінка додому та й каже синові:

— Казала царівна, щоб ти завтра їхав вінчатися.

От він через ніч збудував собі палац, а на другий день поїхав до церкви, повінчалися з царівною і вертаються назад, а на мосту вже все поспіває: і яблука, і груші, і вишні, і черешні, і всяка-всяка садовина, яка тільки на світі є...

Приїхали вони в той палац, відгуляли весілля та й живуть собі. І той собачка та котик з ними. Прожили вони там якийсь час, от раз царівна й питає свого чоловіка:

— Скажи мені, серденько, як ти пошив мені черевички й сукню: ти ж з мене й змірка не брав? Як ти за одну ніч збудував такий міст і де ти набрав стільки золота та срібла?

— У мене,— каже,— є оцей перстень; як я його перекину з однієї руки на другу, то зараз набігається до мене слуг повен двір. Що б я їм не загадав — усе зроблять. То вони зробили черевички й сукню, збудували міст і палац цей, що ми живемо,— все вони мені роблять.

От вона діждалась, поки він заснув добре, тихенько зняла з нього той перстень, перекинула з руки на руку, тих слуг такого нашло, що страшно й глянути.

От вона їм і каже:

— Щоб зараз тут були і коні, і ридван,— я поїду до свого палацу, а щоб із цього палацу ви зробили стовп такий, щоб тільки можна було моему чоловікові стояти й лежати, і зараз цей стовп щоб перенесли за море. Та глядіть мені, щоб ви його не збудили, щоб він уже прокинувся у стовпі.

— Добре,— кажуть,— усе буде так, як звелено.

Вийшла вона, стоїть ридван. Сіла вона та й поїхала. А палац ураз стовпом став,— так його й потягли ті слуги через море.

Другого дня вранці прокидається царівнин чоловік, аж нема ні жінки, ні палацу, ні перся — нічого нема, тільки стовп стоїть. Хотів вийти — дверей нема. Полапав він одну

стіну, полапав другу — не можна вийти; тільки віконце маленьке пущено. Живе він, бідний, там, ніхто йому їсти не дає. Там би він і вмер, і пропав, якби не собачка та кіт, бо й вони в тому стовпі zostалися і можна їм вилазити в те віконце. От собачка побіжить у поле, украде з торби в якого хлібороба шматок хліба та й принесе, а котик візьме в зуби, полізе до віконця і віддасть йому. Назбирали трохи хліба, от собачка й каже котові:

— А що, — каже, — є в нашого хазяїна хліб, ходім за море, може, як-небудь добудемо перстень.

— Ходім! — каже кіт.

От пішли. Біжать та й біжать, прибігають до моря. Сів котик на спину собаці та й поплили. Довго плили і таки добились до берега. Вийшли на берег, погрілись трохи на сонці, а котик і каже:

— Ти, — каже, — зостанься над морем, а я побіжу до палацу. Як я добуду персня, то бігтиму щосили сюди, щоб зараз і назад, а то щоб ще й не наздогнали.

— Добре, — каже собачка. — Іди ж ти до палацу!

От котик побіг. Біжить та й біжить, біжить та й біжить, і не відпочива, та все біжить. Коли дивиться — аж стоїть палац і коло нього варту. От той котик прибіг у двір і бігає. Підійшла та царівна під вікно, дивиться, аж кіт ходить по двору. Вона взяла його й пустила в світлиці. Тиняється той котик по світлицях та все придивляється, де царівна перстень ховає... Як доглядився, діждався, що всі полягали спати, ухпив перстень та й побіг. Прибігає до моря та поспішається так — скочив собаці на спину, собака кинувсь у воду — поплили.

От перепливали вже вони й море, скоро й берег, собака й питає котика:

— А що, держиш персня?

Кіт мовчить, бо перстень у нього в роті. А собака не покидає свого:

— Скажи, я тебе питаю, чи ти держиш персня? А то я тебе в море скину, коли не скажеш.

Мовчить кіт, а собака так розсердивсь:

— Ну, не кажеш — оце ж кидаю!

Кіт злякався та:

— Держу!

А перстень бульк у море! Мовчить тоді кіт, знову нічого не каже.

Перепливли через море, повиходили, кіт і напався на собаку:

— Такий-сякий! Через тебе я персня впустив! Нащо ти мене допитував! Тепер лізь у море, шукай персня! Як хочеш, а лізь!

Поліз собака — бродив-бродив, бовтався-бовтався — нема. Почали вони вельми сваритися з котиком. А далі й кажуть:

— Будемо ходити понад морем та питати, може, хто знайдеться такий, що нам його дістане з моря.

От вони погірлись трохи на сонці та й пішли понад морем. Кого зустрінуть, кого побачать — усе розпитують, чи не може він дістати перстень із моря або чи не знає такого, щоб міг дістати, та нікого такого не напитають. А кіт і каже:

— Знаєш що? Ходім понад берегом та візьмемось до жаб та до раків.

— Добре,— каже собачка,— ходім!

От і пішли. Знайдуть оце жабу й питають:

— А що, винесеш нам із моря перстень? Винось, а то вб'ємо.

Яку піймають, то вона їм і каже:

— Я знаю, де ваш перстень. Пустить мене, то я вам його принесу.

Вони пустять її, то вона собі й попливе, а про перстень і ні гадки. То жаби боялись їх, а то вже й перестали. Котра попадеться, то зараз і каже: «Принесу перстень», вони її й пустять. От ідуть вони увечері понад морем, аж дивляться — жабеня скаче. Вони піймали його та й питають:

— Ти знаєш, де в морі лежить перстень?

— Не знаю... квак, квак!

— Як ти не знаєш, то ми тебе вб'ємо.

І почали те жабеня душити. Стара жаба побачила, вилізла з води, та така здорова, як відро, та й каже:

— Не бийте моєї дитини: я вам із моря винесу перстень.

— Добре,— кажуть,— ми його будемо держати, аж поки ти нам принесеш: як принесеш, тоді його пустимо.

Пірнала та жаба в море, знайшла перстень, віддала їм. Вони перстень узяли, пустили те жабеня і побігли до стовпа. Прийшли до свого хазяїна, аж він уже весь хліб поїв; уже два дні і кришки в роті не було,— такий сухий став, як скіпка. Зараз котик подерсь до віконця, віддав йому той перстень. Він перекинув його з руки на руку,— зараз і явились слуги. От він їм:

— Перенесіть цей стовп назад туди, де й був, і щоб був знову з нього палац, а в ньому моя жінка й мати.

Тільки сказав — так усе й зробилося. Жінку ж він прогнав, а сам там живе з матір'ю, з котиком та з собачкою.

Про бідного парубка

Безрука сестра

БЕЗРУКА СЕСТРА

ув собі чоловік та жінка і було в них двоє дітей: хлопчик та дівчинка. От батько вмер, а тоді й мати вмерла — zostалися ті діти сиротами. Брат був старший, а сестра трохи менша. І живуть вони вдвох, і так вони любляться обом, так одне одному годить, що і не сказати. От як дійшов брат уже літ, та й каже сестрі:

— А що, сестро, чи не лучче б мені одружитися? Тоді й тобі лучче було б жити на світі: і на роботу легше, і веселіше.

— То й одружись, — каже сестра, — а я з вас радітиму.

Послав брат старостів, висватали вони дівчину; відгуляли весілля та й живуть собі втрьох. Він же з ними гарно живе, обох любить і по правді з ними робить, а жінка його та й не злюбила тієї сестри. Як уже та сестра їй не годила, як до неї не примилялася, а як не злюбила, то й не злюбила. Та працює, ночей не досипаючи, а ця каже, що нероба й нехлюя, і братові на неї набріхує. А брат тому віри не діймає.

Ото кудись там брат від'їздить, а жінка взяла та й повідрубувала лапи хортам. Приїздить брат, а вона зараз до нього:

— Яка в тебе сестра люба та мила, а як ти поїхав, то вона твоїм хортам лапи повідрубувала!

— Дарма! — каже він, — сестра дорожча за хортів. — Та нічого й не сказав сестрі.

От виїздить він вдруге, а жінка взяла шаблю та найкращому його коневі ноги повідрубувала. Він вертається, а вона зараз до нього:

— Яка в тебе сестра люба та мила, а як поїхав ти, вона твоєму найкращому коневі ноги повідрубувала.

— Дарма! — знов каже, — сестра дорожча за коня.

Та й знов нічого сестрі не сказав.

Ото вже він утретє їде. А вона, його жінка, саме сина привела, та й того не пошкодувала (така люта на сестру була): відрізала йому голівку, а сама послала навздогін за чоловіком. Приїздить він, а вона йому й хвалиться:

— Не вірив ти мені, яка в тебе сестра люба та мила, а як найшовсь у мене син, то вона й того не пошкодувала, голівку йому відрізала. Повір же тепер хоч на своїй дитині!

Отоді вже й брат на сестру розгнівався. Сестра присягається, що не винна вона, так де там!

— Коли не ти, так хто ж його занастав? Уже ж мати своїй дитині життя не збавлятиме.

Та й віддав її на суд. Почали судді судити, яку б їй кару скласти. Один каже:

— Запакуймо її навек до тюрми!

Другий каже:

— Скараймо її на горло (на смерть)!

А третій каже:

— Повтинати їй ті руки, що ними вбивала, та й пустити так. Тоді вже нікого не вбиватиме.

Як присудили, так і вчинили: повідрубували бідолашній дівчині руки аж по лікоть, повкидали ті руки в торбинку, торбинку на шию почепили та й прогнали дівчину.

Пішла безшасна степами-лісами... На силу знемагає, кров із ран сліди заливає... Горе! От, ішовши довго, і добилась вона до великого саду. Пішла тим садом, аж стоїть там яблунька з золотими яблучками. І одно яблучко низько висить. Схотілося їй їсти, вона підійшла та й з'їла те яблучко. А тоді пішла далі, бачить — криничка. Вона хотіла води напиться, перекинула через цямриння, та якось не вдержалася та й упала грудьми в воду. І та торба з її руками в криничку впала. І тільки впала, то так відразу ті руки до неї й приросли, бо то була цілюща вода. Встала вона вже з руками, напилася води та й пішла собі далі, богові дякувати. Коли це бачить — іде короленко, пишний та ясний. Він же зараз до тієї яблуньки, глянув, що нема одного яблучка, та й питається:

— А хто це в мене золоте яблучко вкрав?

Вона тоді, тес почувши, та й вийшла з-за куців та й каже:

— Я взяла яблучко.

Ну, він став її розпитувати, відкіля вона й що. Вона тоді й розказала все, як було. Вона ж розказує, а він на неї дивиться, що така вона красна та люба, що як до саду вступила, то й сад сяєвом осіяла.

— Ой дівчино,— каже,— чи підеш за мене заміж?

Глянула вона на нього, що він гарний та ласкавий, та й подала слово.

Ну, то вже той короленко посватав її та й узяв за себе заміж. Живуть вони вже рік, чи й більше, люба та мило. А то прийшло так, що треба короленкові до чужої землі їхати. Поїхав він, а жінка сама лишилася та й повила йому сина, красою пишного, а на лобі в нього зоря сяє. Тоді вона така рада та й посилає зараз до чоловіка та й пише до нього: «Породила я,— каже,— сина красою пишного, а на лобі

в нього зоря ясно сяє». А той посланець став на дорозі ночувати та й заїхав саме в хату до брата. Почала братова в того чоловіка розпитувати, чого він та куди їде — той і розказав. Вона зараз і догадалася, що то зовиця, та й не каже нічого чоловікові. А як полягали спати, то вона того листа до короленка вкрала, а свого положила, а в ньому написала: «Породила я сина, як пса, з пеською головою». Той устав другого дня та й поїхав з тим листом до короленка. Короленко як прочитав, то розсердився дуже та й відписав зараз: «Синові голову відтяти, а матір прогнати». Здивувалися всі старці в тій державі, та нічого не можна зробити: прогнали бідну жінку, тільки вже сина-дитинку пожаліли вбивати та їй віддали.

Пішла безшасна знов у світи. І довго вона ходила, по людях живучи та хліба собі наймами заробляючи. І вже син у неї підріс, хлопчик такий жвавий бігас.

А короленко як вернувся додому та довідався, якого він сина мав, то аж за голову береться, що так ізробив. Занудив світом, тільки про жінку й думає, та й поїхав по всьому світу її шукати. Довго їздив, сумуючи,— ніде нема; а далі таки й заїхав у ту слободу, де вона жила. Схотів відпочити в холодку та й сів під хатою. А те прибігло, стоїть проти нього та й дивиться: звісно, йому дивно на короленка. А той бачить, що хлопчик гарний, та й покликав його до себе та й розпитує:

— А як твій батько зветься?

— Мій,— каже,— батько короленко.

— Оце,— каже короленко,— ще що вигадай! А де ж він живе?

— Не знаю,— хлоп'я каже,— бо батько прогнав мою матір ще тоді, як я був маленький.

— А як же твоя мати зветься?

Хлопчик сказав, та як зачав розказувати про свою матір, то все розказав: як її руки відрубано, як її короленко за жінку взяв, як її прогнано з палацу... Той тоді короленко розгорнув йому на лобі волосся, аж там зоря сяє!.. Він тоді:

— Веди мене швидше до матері!

Як побачив, то так і пізнав її. Зраділи так, що й не сказати. Зараз він її забрав і сина та й поїхали додому. Тут тоді вже й той посланець признався, що він до братової заїздив. Звелів короленко брата й невістку покликати. Невістка як побачила у такому щасті сестру, то не витримала: сама собі зо зла й смерть заподіяла. А брат зостався з сестрою жити. Так вони собі й живуть, щастя та долі зазнають.

КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА

олись був у Києві якийсь князь, лицар, і був коло Києва змії, і щороку посилали йому дань: давали або молодого парубка, або дівчину. Ото прийшла черга вже й до дочки самого князя. Нічого робити, коли давали городяни, треба і йому давати. Послав князь свою дочку в дань змієві. А дочка була така хороша, що й сказати не можна. То змії її й полюбив. От вона до нього прилестилась та питається раз у нього.

— Чи є, — каже, — на світі такий чоловік, щоб тебе подужав?

— Є, — каже, — такий у Києві над Дніпром. Як затопить хату, то дим аж під небесами стелиться, а як вийде на Дніпро мочити кожї (бо він кожум'яка), то не одну несе, а дванадцять разом, і як набрякнуть вони водою в Дніпрі, то я візьму та й учеплюсь за них, — чи витягне-то він їх? А йому байдуже: як поцупить, то й мене з ними трохи на берег не витягне. От того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку й думає, як би їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись? А при ній не було ні душі, — тільки один голубок. Вона вигодувала його за щасливої години, ще як у Києві була. Думала-думала, а далі й написала до панотця.

«От так і так, — каже, — у вас, панотче, є в Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі! Благайте його, панотченьку, і словами й подарунками, щоб не образився він за яке незвичайне слово! Я за нього і за вас буду довіку богу молитися».

Написала так, прив'язала під крильцем голубові та й випустила його у вікно. Голубок злинув під саме небо та й прилетів додому, на подвір'я до князя. А діти саме бігали по подвір'ї та й побачили голубка.

— Татусю, татусю! — кажуть. — Чи бачиш — голубок від сестриці прилетів?

Князь перше зрадів, а далі подумав-подумав та й дуже гірко засумував.

— Це ж уже проклятий ірод згубив, видно, мою дитину. А далі приманув до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читас, аж дочка пише: так і так. Ото зараз покликав до себе всю старшину:

— Чи є такий чоловік, що прозивається Кирилом Кожум'якою?

— Є, князю. Живе над Дніпром.

— Як же б до нього приступитись, щоб не образився та послухав?

Ото сяк-так порадилися та й послали до нього самих старих людей. Приходять вони до його хати, відчинили помалу двері зі страхом та й злякались. Дивляться, аж сидить сам Кожум'яка долі, до них спиною, і мене руками дванадцять кож, тільки, видно, як коливає от такою білою бородою! От один з тих посланців: «Кахи!»

Кожум'яка жахнувся, а дванадцять кож тільки трісь, трісь! Обернувся до них, а вони йому в пояс:

— От так і так: прислав до тебе князь із проською...

А він і не дивиться й не слухає: розсердився, що через них та дванадцять кож порвав.

Вони знов давай його просити, давай його благати. Стали навколішки... Шкода! Просили-просили та й пішли, понуривши голови.

Що тут робитимеш? Сумує князь, сумує і вся старшина.

— Чи не послати нам іще молодших?

Послали молодших — нічого не вдіють і ті. Мовчить та сопє, наче не йому й кажуть. Так розібрало його за ті кожі.

Далі схаменувся князь і послав до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навколішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та й каже:

— Ну, це ж уже для вас я роблю.

Пішов до князя.

— Давайте ж,— каже,— мені дванадцять бочок смоли і дванадцять возів конопель!

Обмотався коноплями, обсмолився смолою добре, взяв булаву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія. А змій йому й каже:

— А що, Кириле, прийшов битися чи миритися?

— Де вже миритися? Битися з тобою, з іродом проклятим!

От і почали вони битися — аж земля гуде. Що розбіжиться змія та вхопить зубами Кирила, то так кусок смоли й вирве, що розбіжиться та вхопить, то так жмуток конопель і вирве. А він його здоровенною булавою як улупить, то так і вжене в землю. А змія, як вогонь, горить — так йому жарко, і поки збігає до Дніпра, щоб напитися, та вскочить у воду, щоб прохолодитися трохи, то Кожум'яка вже й обмотався коноплями

і смолою обсмолився. Ото вискакує з води проклятий ірод, і що розженеться проти Кожум'яки, то він його булавою тільки луп! Що розженеться, то він, знай, його булавою тільки луп та луп, аж луна йде. Бились-бились — аж курить, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще лучче, як коваль леміш у горні: аж пирхає, аж захлинається проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А тут у дзвони дзвонять, молебні правлять, а по горах народ стоїть, як неживий, зціпивши руки, жде, що то буде! Коли ж зміюка — бубух! Аж земля затряслась. Народ, стоячи на горах, так і сплеснув руками: «Слава тобі господи!»

От Кирило, вбивши змія, визволив князівну і віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати. Та вже з того-то часу й почало зватися те урочище, де він жив, Кожум'яками.

ПРО БОГАТИРЯ БУХА КОПИТОВИЧА

ув собі купець і в купця дочка. За кучера був у нього чоловік, а ім'я йому Копито. І любилася га дівчина із тим Копитом — з кучером. Любила вона його довго-недовго, згодом народила сина і сховала його, щоб мати або батько не дізнались, а сама лежить хвора. Вночі, як старі послули, застріг Копито коні в коляску, взяли дитину і поїхали вони в степ. Верст за сімдесят відїхали. Тоді вона взяла того хлопчика, кинула в траву, а він так і бухнув. От вона й сказала:

— Будь ти по імені Бух, а по батькові Копитович.

А дитина, як тільки народилася, то вже й говорила. І нема на ній шкіри, а все тіло, наче копито. Попрощались, поцілувались, дала мати дитині харчів і сказала:

— Сиди тут, а я тобі буду харчі доставляти.

Сіли з Копитом і поїхали. Коні добрі, як гайнули назад — скоро й дома були, вона лягла собі, і не знав купець і його жінка, що вона дитинку народила і їздила з кучером у степ.

Минув місяць чи два, чи три, повіз Копито своєму синові харчів. Побачились, поцілувались, харчі лишив і поїхав знову назад. І росте той Бух Копитович не часами, а хвилинами, і в ширину і в вишину. Місяців через три знову наготовила мати синові харчів і одежі, і поїхали вже обоє на цей раз. Приїхали, а вона й питає сина:

— Чи не треба тобі привезти шаблю або піку?

Він і каже:

— Не треба, мамо, у мене і за шаблю і за піку кулаки будуть, через півроку ви мені знову харчів привезіть, а там уже й не треба.

І пробув він на тому місці, де його покинули, шість років. Два аршини з половиною у плечах і два з половиною висоти у того Буха Копитовича, і сили у нього тридцять три пуди з восьминою; три пуди кулака одного. От покинув він те місце — куди дивиться, туди і йде: там доріг нема. Пройшов день, два, як покинув те місце, на третій день їдуть-біжать два богатирі йому назустріч кінями. Прибігли та й не привітались, а мерщій питають:

— Що ти таке?

— Я Бух Копитович. А ви хто такі?

— Ми богатирі.

— Не може бути, щоб ви були богатирі.

— Ні, богатирі.

— Які ж ви богатирі? Богатирі такі нелюдимі та непривітні не бувають. Ви негідники!

Скипіли вони і вже готові його посікти, порубати.

— Ми тебе, — кажуть, — з лица землі зітремо.

— Ні, я вам кажу, ви негідники! І мене з лица землі зітерти не годні! А хочете сили Буха Копитовича спробувати, так зберіть вісім чоловік, сім чоловік будуть воюватися — оце мені сьомий рік пішов, — а восьмий буде за свідка, буде дивитися, як ми будемо воювати.

— Ти втечеш!

— Ні, я вас не боюсь, я на цьому місці буду. Ви приїздіть з тими богатирями, так ми й повоюємо.

Розбіглись вони на своїх конях добрих і зізвали богатирів; вони знають, де ті проживають. От зібралося вісім чоловік та й кажуть:

— Ми його могли б і удвох посікти, а він каже, щоб сім чоловік було. Що нам тут і робити сімом чоловікам?

— Чи ви усі богатирі? — питає.

— Усі, — кажуть вони.

— Які ж ви богатирі? Я думав, що богатирі народ чемний, а ви негідники!

Вони так і скипіли.

— А ти ось як, усіх нас звеш негідниками! Будем воювати.

— Ну, а як же ви будете мене воювати? Чи шаблями та піками будете мене колоти, чи як? У мене ніякої зброї нема;

у мене тільки кулаки. Мене ваші шаблі й піки не візьмуть, позагинаються. А чи не хочете і ви на кулаки?

— Ми — як ти кажеш. Як на кулаки, так і на кулаки, ми згодні.

— Ну, давайте. Складіть свою зброю на землю, коней попускайте, а ти, восьмий, стій на коні, дивись на нашу битву, ти будеш за свідка і будеш богатырям розказувати, що такі-то здибали в степу Буха Копитовича — сьомий рік йому пішов, а він з ними став воюватися.

Поскладали вони свою зброю, підходять до нього і кажуть:

— Хто ж буде починати? Ми до тебе приїхали, як у гості, то ти і починай. Бух Копитович, випробовуй перше ти нас.

— Як же ви згодні? Так, як ви тепер стоїте, чи, може, ви станете один проти одного? І як вас бити, чи в груди, чи в плечі?

— Як знаєш?

— Ні, мені по грудях жалко, розіб'ю, бува, груди, я буду бити у плечі.

І стали вони в один ряд усі, в один бік.

— Ану,— кажуть,— нехай Бух Копитович пробує богатырської сили.

Розмахнув він свій кулак, та як бухнув у плечі крайнього, так трюх у землю ввігнав, так вони і вгрузли, а чотири зверху лежать.

— Ну, йди,— каже він на того, що був за свідка,— дивись, чи живі твої богатири. А сам не бійся, я тебе не чіпатиму.

Той підійшов, подивився.

— Які там живі, вони вже давно неживі!

— Ну, копай для своїх товаришів яму пікою і шаблею. Не можна їх так кидати, а треба їх у сиру землю загорнути. Вирив той яму, повкладали, позагортали.

— Ну, богатыр, чи ти чув про такого богатыря, як я?

— Ні, не чув і не бачив.

— А ви розсердились, що я вас негідниками обізвав, та хотіли мене погубити! Ні, мене не погубите. Ти тепер по всьому світу їдь і розказуй усім, що ти такого богатыря бачив, що сім пихатих богатырів одним кулаком убив. І щоб ви всі зібрались до мене: я буду коло синього моря. Там мене шукайте, там мене знайдете. А я вам що-небудь там повідаю. Над вами нема старшого. Над вами старший той, хто вас подужас. А тепер буде над вами Бух Копитович старшим.

Богатыр поклонився і поїхав собі.

А Бух Копитович пішов до синього моря. Там скали, гори великі, камінь на двадцять аршин угору. Він прийшов

і ходить понад синім морем, попід тими скалами. Ходить, а там пісок. І знайшов він у піску стежечку, і пішов цією стежечкою. Дійшов до гори, до каменя. Стежка звернула у куточок; він туди, у той закуточок, а там нічого нема, камінь тільки. Він став, стоїть та долонею гладить по каменю, і найшов сучечок — як горошинку. Тоді за той сучечок пучками взяв — одчиняються двері. Кімната велика, золота, так і сяє. Стоять у кімнаті стіл і стільці, а кімната порожня, нема нікого. Походжає сюди та туди по кімнаті Бух Копитович, руки назад заклав. Ходив, ходив, та тоді богатирським голосом як гукне, то аж кімната затряслася.

— Чи тут є хто, озовися!

— Є... дівчинка Лебідка,— відповідає хтось тихенько,— а ти хто?

— Я Бух Копитович. Ану, вийди, дівчино Лебідко, покажися!

І вийшла-вилетіла з-за стіни така гарна та мила дівчина, що ні в казці сказати, ні пером описати.

— Чи можна мені, Лебідко, їсти подати?

— Можна,— каже.

Кулаком Лебідка як ударить по столу, так стіл зараз і заставився наїдками та напитками всякими.

— Ну, тепер, Бух Копитович, що ви бажаєте, те й їжте,— каже Лебідка,— що ви скажете, те я й буду подавати.

А сама коло порога стоїть.

Бух Копитович напився, наївся добре та й каже:

— Тепер, Лебідко, прибирай.

Лебідка зараз до стола, прибирає.

— Ні, не прибирай! Я й забув. Сідай же, мила дівчино, і ти поїж.— Налив чарку горілки: — Пий!

Вона відмовляється.

— Пий,— він каже.

Вона випила та й каже:

— Спасибі вам, Бух Копитович, я своєму хазяїну служила тридцять літ, та за тридцять літ не дав він мені не то чарки горілки, а й кришки хліба, а ви першого дня мені випить і їсти дозволили.

— Ти згодна, Лебідко, куди я піду, іти зі мною?

— Згодна,— каже,— я свого старого хазяїна-змія кину, а лучче вам служити буду.

— Ну, Лебідко, а нема у тебе яких-небудь музикантів?

Є,— каже Лебідка,— у мене дванадцять чоловік музикантів.

— Поклич їх мені: нехай вони заграють.

Лебідка до стола приступила, б'є кулаком у стіл і кричить:

— Музиканти, вискакуйте, Буху Копитовичу заграйте!

Вискакують із шафи дванадцять молодців-музикантів і давай грати Буху Копитовичу. Як заграли, так здалося, що кімната надвоє розділяється. А Бух Копитович по кімнаті ходить, та як ударить ногою, так камінь на дрібен мак сиплеться. Грали, грали, довго-недовго, дякує Бух Копитович:

— Годі, музиканти, дякую.

Перестали грати.

— Лебідко, налий музикантам по чарці горілки.

Лебідка частує їх.

— Підходьте тепер, закусуйте.

Підходять, закушують. Подякували Буху Копитовичу, а він і питає:

— Ви, музиканти, згодні іти, куди я, щоб ви при мені були?

— Коли Лебідка згодна, то і ми згодні.

Лебідка каже:

— Я давно згодна.

— Підемо ж, хлопці, і як вас гукну, так щоб ви передо мною і були.

З тим вони й покинули ту кімнату, наче їх і не було. А Бух Копитович вийшов та й пішов собі. Зійшов він на стовпову дорогу, іде стовповою дорогою. Од синього моря та стовпова дорога на п'ятнадцять верст. Пройшов п'ятнадцять верст Бух Копитович від тих скал, дивиться, стоїть стовп кам'яний великий над дорогою. Дійшов до того стовпа, стіни зміряв, аж по три аршини стіни та дванадцять аршин у того стовпа обіймиці, а п'ятнадцять аршин висоти, а на дванадцять аршин той стовп углиб пішов. І у тому стовпі живуть змії. І вигнутий той стовп булавою вгору, а на тій булаві — шапка-невидимка, дорогоцінними камінчиками у п'ять рядів обцяцькована. І того стовпа, скільки не йде людей, ніхто не бачить. Дійшов Бух Копитович до того стовпа, гляне, аж шапка на нього шита, і написано, що вона на нього шита. Гукнув він:

— Лебідко, чи ти тут?

— Я тут,— каже.

— Це моя шапка?

— Ваша.

— Як би її дістати?

— Я полізу скину, вона не розіб'ється.

Полізла, скинула. Він подивився, а там написано: «Якби ця шапку Бух Копитович знайшов, то всіх зміїв переміг би».

Узяв він тую шапку, надів, зрадів, що таку шапку дістав.
— Ну, Лебідко, розкинь намети. Відпочинемо тут.

Вона розкинула. Тоді він каже:

— Нехай тепер музиканти грають. Відсвяткуємо, що таку шапку знайшли...

Аж тут прибігають два богатирі, що його шукають. Коло синього моря вони вже давно його шукали. Бух Копитович і каже:

— Скільки вас є?

— Нас, — кажуть, — сто сімдесят чоловік.

— Щоб ви зараз прибули сюди, до мене.

Вони й поїхали. За три години їдуть усі чисто богатирі — сто сімдесят чоловік.

І привів Бух Копитович усіх богатирів до того стовпа.

— Дивіться, панове, на цей стовп. Хто з вас його може розбити?

Вони подивились, зміряли його і кажуть:

— Ми ніяк оцього стовпа не можемо розбити.

— А я, — каже Бух Копитович, — можу його своїм кулаком розбити. Розсиплеться він на дрібен мак.

— Як у вас сила, то у вас і посиплеться, а ми його не розіб'ємо.

— Якщо ви його не розіб'єте, то щоб ви присягли мені, щоб були при мені по чотири чоловіка, і щоб знали зміну, — хоч по тижнях, хоч по місяцях, і усе робили б, що я не накажу. Тепер підемо в мої намети, вип'ємо, закусимо, а тоді підем цього стовпа розбивати.

Пішли в намети. Бух Копитович і каже:

— Лебідко, наметів щоб добавила, бо маю гостей багато! Та їсти нам подавай!

Зараз Лебідка усе і зробила: наметів добавила, напитки, наїдки подала. Поїли, подякували, полягали відпочити. Відпочили.

— Ну, підемо, панове богатирі, до стовпа. Побачите, як я буду розбивати отой стовп і зміїв. Лебідко, обмахни шовком мені правую руку!

Узяла Лебідка обмахнула добре, обв'язала. Тоді й пішли до того стовпа. Прийшли. Бух Копитович і каже:

— Одходьте ж усі на сім верст од того стовпа, а на восьмій версті зупиняйтесь: рівне місце тут, і видно буде.

Одійшли вони і стали на восьмій версті. І гукнув він:

— Котрий не видержить стоячи, то припади до сиріої землі; хоч земля і буде трястися, держись за землю, не бійся.

Вони і слухають, а Бух Копитович ходить кругом того

стовпа, задер голову вгору. А тоді як бухне у стовп, так той стовп і розсипався на дрібен мак, і земля на сімдесят верст задрижала. І провалилась безодня на сім верст навкруги і зробилось озеро, і вода пополам із кров'ю стала; і хто її нап'ється, той пропаде. Бух Копитович пішов поверх води і вийшов на сухе. Прийшов до богатирів.

— Що, чули?

— Як не чули, коли ми од землі на два-три аршини одскакували, а потім до сиріє землі припадали.

І спитав один богатир, чого вода там нечиста.

— То,— каже Бух Копитович,— із кров'ю вода, бо там були змії із жонами, із дітьми. Прошу тепер знову до наметів.

І давай пити, гуляти.

— Ну, панове богатирі, тепер од'їжджайте собі.

Вони роз'їхались, а чотири чоловіка zostались. Відпочили.

— Тепер у дорогу,— каже Бух Копитович.

У Буха Копитовича коня нема, він піхотою, а богатирі на конях сидять. Один попереду їде, два по боках, один позаду, а Бух Копитович посередині їде. Довго-недовго, пройшли верст десять, аж їде каретою становий, чи що, і кричить:

— Звертай з дороги!

А Бух Копитович і каже богатырям:

— Хіба він за мене старший? Старшого за мене і в світі нема. Хіба я йому буду звертати та кланятися?

Добігає той становий і прямо летить на них. Тут передній богатир і каже:

— Богатирі, вперед.

Вони всі й вискочили вперед.

— Хто ти такий, що не звертаєш?

А той кричить:

— Хто ви такі, сучі сини, що не звертаєте?

Бух Копитович і каже:

— Покажіть йому, як звертати!

Вони кинулись, витягли того з карети і як стали бити, так і сюртук на ньому порвали. Він кричить, проситься:

— Я не знав. Буду звертати, і десятому закажу.

— Ну, тепер,— каже Бух Копитович,— вкиньте його у карету, нехай собі їде додому.

Вони вкинули, і повіз його кучер назад додому.

Їдуть далі.

— От мого колишнього хазяїна сад,— каже Лебідка,— найстаршого змія Жеретія; то підемо ж до нього у гості, щоб ви його пригостили.

Пішли навпростець, дійшли до того саду, а там палати камінні стоять. Біля воріт два леви люті приковані стоять, такі, що людей їдять; крім свого хазяїна, нікого вони не пустять, розірвуть. Дійшли до воріт.

— Не ідіть, це такі леви, що й вас розірвуть,— каже Лебідка,— а надівайте шапку-невидимку, то вони вас не побачать.

Бух Копитович зараз на себе шапку-невидимку. Пішов, ті леви його й не бачать. Один богатир з одного боку в нього іде, а другий — з другого; як дійшли, то зараз шаблями тим левам голови і позрубували, той у того, а той у того. Пройшли кроків двадцять — ворота, і два ведмеді люті поприв'язувані. Шапку Бух Копитович надів, а богатилям загадав, щоб вони голови тим ведмедям поздіймали. І пішли вони тоді прямо в сад. Тут служниця змієва побачила, змія розбудила і говорить, що прийшли якісь богатирі, левів і ведмедів покололи, а тепер у сад пішли і все розоряють.

— Не довго розорятимуть, ось я побіжу до них.

Узяв змія шаблю гостру і побіг до них — лютий такий, огонь з нього так і пашить. А Бух Копитович шапку надів, богатирі в нього по боках. Змія біжить повз них, а їх не бачить.

— Ну, богатирі мої, чи поб'єте змія без мене? Бийте його! — каже Бух Копитович.

Той з того боку, а той з того боку на шаблі змія як настромлять, так він на землю і впав, а вони його і посікли, порубали.

КАЗКА ПРО ІЛЛЮ МУРОМЦЯ І СОЛОВ'Я РОЗБІЙНИКА

Ілля Муромець родився під городом Муромом у бідній сім'ї. Батько й мама його ходили в ліс, дрова рубали, обробляли землю і сіяли скільки могли, там півгектара чи що. І так годували сина Іллю, бо він слабкий був на ноги.

Тридцять літ Ілля на печі лежав, не міг уставити, нічого не міг робити.

Коли пройшло тридцять літ, батько й мати Муромця були в лісі, на роботі, і Ілля лежав на печі; прийшли три старики і гукають:

— Іллюшко, Іллюшко, одчини двері!

Він каже:

— Як же я вам відчиню, я слабкий на ноги, я не можу вставати.

— Устанеш, устанеш, ану, понатужся, ану, спробуй, Ілюшо, ану, встань!

Ілля понатужився, як махнув ногами, так із печі зіскочив зразу аж на землю. Зразу пішов, одчинив двері, старики увійшли і сказали:

— Ну, Ілля, ти мав велику хворість і пережив. Тепер ти будеш радіти, твій тато і мати будуть радіти, бо будеш ти здоровий і сильний богатир.

Подали вони йому кувальню води:

— От на, випий цей кувальню води, і тоді відчусь, що буде з тобою.

Він узяв потягнув раз.

— Ну, що відчуваєш?

— Велику силу в собі чую.

— Добре, ану потягни іще раз!

Він перехилив, випив ще раз тої води...

— Ну, що тепер відчуваєш?

— Таку силу,— каже,— відчуваю, що коли б у сирі землі вставити кільце, то я взяв би за те кільце і всю землю перекинув би.

— Ну, добре. Тепер так, Іллюшко,— вони кажуть,— ти своєю силою не хвастайся і не розкажуй нікому, а роби так, щоб тобою раділи твій тато й мама. Злого нікому не роби, а тільки роби добро.

В той час на руську землю напали татари. І от Ілля Муромець вирішив захищати руську землю од татар. Якраз була окружена Казань. Ілля Муромець підійшов під Казань (а там були три царі татарські, богатири), вирвав дуба і як почав колотити ті війська їхні. Розбив усе військо татарське, тільки три царі-богатири осталися. Він прийшов до них і сказав:

— Ідіть у своє царство татарське і закажіть усім, щоб більше ніколи на руську землю не приходили. Я б і вас теж гут положив, ну, оставляю тільки для того, щоб ви всім заявили, аби більше не приходили сюди. Бо на руській землі появилася Ілля Муромець, який всіх вас розіб'є.

Пішли ті назад, а Ілля Муромець зайшов у город. Люди поховалися: хто в хати, а найбільше по церквах. Зайшов він у церкву — повно людей, плачуть і моляться богу.

— Що ви тут робите, люди добрі? — питає Ілля Муромець.

— Як що робимо? Що, ти не бачив, що в нас за городом татари стоять, зараз нас усіх поб'ють, переріжуть.

— Де ті татари? Ніяких татар нема, вийдіть подивіться.

Вони як вийшли, як подивились — нема нікого, наче й не було татар. Почали вони веселитися, почали дякувати Іллі Муромцю, почали його просити, щоб він остався в них.

А він сказав:

— Ні! Я вас визволив і піду далі визволяти, татари ще далі пішли. А ви тепер не бійтесь, до вас ніхто більше не прийде. Працюйте, як ви працювали раніше, і нікого не бійтесь.

Сів Ілля Муромець на коня і поїхав. Взяв путь прямо на Київ. А на Київ дорога була далека, треба було кружляти багато, тому що на прямій дорозі сидів сильний і страшний розбійник — Соловей-розбійник. Там ні птиця не пролітала, ні звір не пробігав, ніякий богатир не проходив — Соловей-розбійник усіх побивав.

Ілля Муромець узяв прямоїжджою дорогою, мимо того лісу, де Соловей-розбійник сидів. А сидів він на трьох дубах, на дев'яти сука́х. Зробив собі там гніздо, щоб йому видно було по всьому лісу. Як тільки хто їде, йде — він зразу як засвистить по-солов'їному, аж листя з дерев падає. А як зареве по-звіриному, так дерево ламається, і хто живий там їде, падає на землю і вмирає.

От як помітив Соловей-розбійник, що Ілля Муромець їде, як засвистить по-солов'їному — листя посипалось; як заревів по-звіриному — його кінч на коліна впав.

Ілля Муромець штовхнув свого коня коліном і каже:

— Вставай, а то віддам тебе собакам — нехай з'їдять, що ти злякався Солов'я-розбійника?

Під'їхав Ілля Муромець, а Соловей-розбійник як побачив, як зіскочив з дуба до нього... Та Ілля Муромець націлився і пустив стрілу прямо йому в праве око. Та стріла вийшла через голову і полетіла, а Соловей-розбійник упав на землю. Ілля Муромець підскочив до нього, враз схопив його, здушив своїми руками. І вже Соловей відчув, що в руки попав сильнішого за себе, думає: «Ну, оцього я вже не видержу...»

Взяв Ілля од свого сідла одв'язав стремена — ремені міцні, зв'язав Солов'ю-розбійнику руки, зв'язав ноги, прив'язав до сідла, сів і їде прямо до Солов'я-розбійника у двір.

А Соловей-розбійник мав дочку, богатирку-дочку мав. Як побачила та богатирка, що їде Ілля Муромець і батько її прив'язаний до сідла, схопила залізну дошку у дев'яносто пудів і кинула прямо в Іллю Муромця — хотіла убити його.

А Ілля Муромець як ударив плечем у ту дошку, вона повернулася назад і — в богатырку — убила її одразу.

А жінка Солов'я-розбійника побачила вже, що біда, почала просити Іллю Муромця:

— На тобі який хоч викуп, золотом чи сріблом, тільки остав мені мужа живим.

Він відповідає:

— Ні-ні! Він своє пережив! Стільки він людей зігнав зі світу, стільки він дітей осиротив, щоб я оставив його тепер живим? Нізащо! Мені викупів не треба, я не йду заробляти гроші, а йду захищати всіх, на кого нападають.

Повернув коня і поїхав прямо в Київ.

У Києві тоді княжив князь Володимир. Як приїхав Ілля Муромець — у князя якраз був пир. Усі богатирі з князем гуляли.

Як він приїхав і оголосив, хто він такий, князь спитав:

— Якою ж ти дорогою їхав до нас?

— Я їхав, — каже Ілля Муромець, — прямоїжджою дорогою.

Всі богатирі зіскочили з місць, особливо був там поважний богатыр. Альоша Попович. Попович зіскочив та каже:

— Ні! ні! Не може бути, неправда, князю, то він бреше. Хто у нас може їхати прямоїжджою дорогою? Там Соловей-розбійник сидить, там ні птиця не пролітає, ні звір не пробігає.

— Ага, такий ти богатыр, — каже до нього Ілля Муромець, — ти Солов'я-розбійника боїшся? Ану, — каже, — ходімо, я вам покажу, де ваш Соловей-розбійник.

Вивів усіх з князем; і княгиня вийшла і богатырі. Показав він їм:

— Ось ваш силач Соловей-розбійник, ось!

Вони як глянули, що той прив'язаний до сідла, так усі зразу переконалися, що Ілля Муромець справді богатыр. Він Солов'я-розбійника біля сідла держить, значить, він його побідив.

Тоді князь Володимир каже, не питає нічого Іллю Муромця, а до Солов'я-розбійника:

— Ану, Соловей-розбійник, засвищи по-солов'їному та закричи по-звіриному!

А Соловей-розбійник відповідає:

— Не ти, — каже, — мене взяв у полон, не маєш права мені й наказувати! Нехай мені! накаже той, хто мене в полон узяв.

Тоді князь каже:

— Ну, Ілля Муромець, накажи ти йому!

Про богатира Буха Копитовича

Ілля Муромець

От Ілля Муромець і каже:

— Ви станьте тут,— до князя і княгині — накрив їх буркою,— я вас прикрию, щоб у вас перетинки у вухах не полопались, коли він буде свистіти.

А Солов'ю-розбійнику наказав:

— Ану, слухай, Соловей-розбійник, що я тобі наказую, засвищи іще раз по-солов'їному!

Так він як засвистів — листя посипалось з дерев і ті богатирі, які були у князя Володимира, попадали і рачки тікали. А він іще як заревів по-звіриному, так ті ррр-а-а-чки розбіглися, хто куди попав, князя й княгиню Ілля держав під буркою, щоб не попадали і щоб перетинки не полопались.

— Такі ви знатні, га? — каже Ілля Муромець до богатирів.— Тікаєте? А як же я од нього не тікав?

Тоді вивів Солов'я-розбійника у поле і одрубав йому голову.

Потім остався жити у князя Володимира. От одного разу знов богатирі з'їхалися до князя. Гуляли там, пирували і щось там не помирилися, посперечались з Іллею Муромцем. Підмовили князя, і князь узяв та й посадив Іллю Муромця в тюрму. Посадив у тюрму і ту тюрму обгорнув землею, валом таким. І не посилав три роки Іллі Муромцю їсти, думав, що Ілля вже там загинув.

А дочка князя Володимира, щоб батько не знав, тасмно носила Іллі їсти. І він собі там сидить, їсть, п'є, а князь думає, що він уже давно помер.

Пройшло три роки. Коли це один татарський цар, богатир, на ймення цар Калін, присилас до князя гінцем листа, пише: «Я татарський цар Калін. Мало мені моїх татар, хочу забрати і твою Київщину. І коли ти мені добровільно не оддаси своє царство, то я прийду з військами, завоюю тебе, і ти будеш з своєю жінкою у мене на кухню воду носити».

Почитав князь Володимир того листа, перелякався. Зразу почав радитися з жінкою:

— Що нам робити, що нам робити?

Привели й дочку.

— Що нам робити?

Дочка каже:

— Ану пошліть, може, живий Ілля Муромець там?

— Що ти,— каже князь,— здуріла чи що? Три роки він голодний там сидить, він давно помер, його кістки там розсипались, мабуть.

— Та ні, ні, ану пошліть!

Він знову кричить на неї, а далі:

— Та, може, і справді він живий.

Батько бачить, що дочка пристає, та й каже:

— Ану підіть подивіться!

Пішли, розкопали... Знайшли... А Ілля Муромець сидить пісеньки наспівує.

Вернулись вони до князя і говорять:

Ілля Муромець живий, наче з ним нічого і не було.

— Правда?

— Правда.

— Ану гайда! — князь бігом до нього. Прийшов, одімкнув усі двері, випустив Іллю Муромця і почав просити:

— Іллюшко,— каже,— Іллюшко, прости за те, що я на тебе прогнівався і посадив тебе в тюрму! Виручай тепер нас із біди!

— Ні-і! — каже Ілля Муромець.— Іди ти собі! Ти хтів заморити мене голодом, ти мене тут томив, щоб я вмер, а тепер хочеш, щоб я йшов виручати тебе? Нема!

Послав князь княгиню.

Прийшла княгиня, просила, просила, знову Ілля відмовився:

— Ні-і! Нізащо вас не буду захищати!

Тоді дочка каже:

— Ану піду я попрошу.

Прийшла дочка, він не відмовляється, каже:

— Ти мене годувала, ти мене держала на світі, за тебе йду, буду захищати руську землю! Мають,— каже,— твій тато і мама щастя.

І як вийшов Ілля Муромець, як пішов з Каліном-царем воювати! Розбив Калінові війська. А цар Калін був здоровий, сильний богатир. Коли Ілля розбив його війська, він сам взявся з Іллею боротися. Бились, бились, троє суток бились. Цар Калін уже наче зовсім подужав Іллю, кинув його об землю і придушив.

А цар Калін татарський мав три дочки, три красуні, і не хотів він Іллю Муромця убити, а тільки залакати. Витяг кинджал і каже:

— От я з тебе кишки випущу!

А потім:

— Ну, ще оставлю тебе живим. У мене є три дочки, вибери яку хочеш заміж і будеш жити у мене, будеш мене захищати. Нащо тобі оті руські князі поздавалися, коли ти сам за них б'єшся, а вони не помагають тобі?

А Іллі Муромцю оті старики, які його оздоровили, сказали: «Ти як будеш на руській землі, то все будеш од землі

сили набиратися. Скільки будеш лежати на землі, стільки будеш сили набиратися». От цар Калін його душить до землі, а Ілля дума: «Га-га-га, души, души!» Та все стає сильнішим і сильнішим. Цар Калін грозить йому:

— Якщо не хочеш мою дочку заміж узяти, то я тебе сразу ж заколю.

А Ілля спокійно лежить. Лежав-лежав, а вже відчуває, що силу має. Узав захопив ногами та як кине царя Каліна вгору. Той піднявся метрів на десять угору, а тоді як упав — мало не вбився об землю. Ілля Муромець живо схопив його за ноги і давай ті війська, котрі були ще не добиті, тим царем Каліном колошматити. Крутить кругом себе і його ж війська б'є. І розбив усі війська татарські. Потім вернувся назад у Київ, узав у князя Володимира дочку заміж і живе собі, царствує.

ДІДОВА ДОЧКА І ЗОЛОТА ЯБЛУНЬКА

ули собі дід та баба і мали вони дочок. Дід був жонатий удруге, від першої жінки була в нього дочка, а бабу він взяв вдовою, і в неї теж була дочка; отже, ті діти були зведенюками.

Росли собі вкупі ті дівчатка і вже стали дівками. Тільки мачуха зненавиділа дідову дочку, все, бувало, нападає на неї, лає та б'є. Звісно вже, як та мачуха...

От збирається баба на ярмарок і дочку свою бере. Нарядила її, як панночку, й посадила на возі, а дідовій дочці наказує:

— Гляди ж, сяка-така, поки я приїду з ярмарку, щоб ти мітків напярла, виткала полотно, убілила й на столі положила.

От сіла дівчина біля віконця та й плаче. Коли це прийшла до віконця корівка, що від покійної матері зосталась.

— Чого ти, дівонько, плачеш? — питає її.

— Як же мені, корівко, не плакати: веліла мати, щоб я, поки вона вернеться з ярмарку, мітків напярла, виткала й вибілила полотно.

— Не журись, моя голубко! Влізь мені в праве вухо, а в ліве вилізь, там візьмеш полотна скільки тобі треба.

Вона мерщій влізла корівці в праве вухо, а там добра — не злічити. Взяла вона три сувої полотна, білого та тонкого,

вилізла в ліве вухо, поклала те полотно на столі, сама сіла під вікном та й дожидає мачуху.

Приїхала мачуха.

— А що, сяка-така, є полотно?

— Є, — каже, — он на столі лежить.

— Де ж ти його взяла? Мабуть, украла!

— Ні, — каже, — я сама напярла.

Ну, десь через тиждень чи що баба знову збирається на ярмарок; знову бере свою дочку з собою, а дідовій велить, щоб готове було полотно.

Сіла вона біля віконця та й плаче. Приходить корова.

— Чого ти, дівонько, плачеш?

— Як же мені, корівко, не плакати: мачуха знову наказала, щоб було полотно до вечора.

— Не журись, — каже корівка, — влізь мені в праве вухо, а в ліве виліз та й візьми полотно скільки тобі треба.

Вона полізла, взяла те полотно, поклала на столі, сіла біля віконця та й дожидає мачуху.

Приїхала мачуха й питає:

— А що? Є полотно?

— Он на столі, — каже.

— Та де ти його береш, сяка-така? Мабуть, крадеш?

Та божиться, що ні, що вона сама напярла те полотно. Мачуха не йме віри.

От через кілька там днів баба знову збирається на ярмарок і знову наказує дідовій дочці, щоб було полотно. Перед від'їздом послала її до сусіда за чимсь, а сама й радиться з дочкою, як би підстерегти, де вона буде брати полотно.

— Знаєш що, мамо? Полізу я на піч, а ти мене прикриєш; вона мене не бачитиме, а я, певно, побачу все, що вона тут робитиме.

— Ну, гаразд, дочко!

Та залізла на піч, баба мерщій прикрила її, а сама вбралася й поїхала, поки ще не вернулася дідова дочка.

Вернулася дідова дочка, сіла край віконця та й плаче. Прийшла корівка.

— Чого ти, дівонько, плачеш?

— Як же мені не плакати: мачуха знову веліла виткати полотно.

— Не журись, — каже корівка, — все гаразд буде. Лізь мені в праве вухо, а в ліве виліз.

Вона полізла, взяла полотно, поклала на столі, сама сіла біля віконця й дожидає мачуху. А бабина дочка лежить на печі, усе бачить і чує. Приїхала баба.

— А що, сяка-така, є полотно?

— Є, — каже.

— Піди ж там воли випряжи.

Тільки та з хати, а дочка з печі злізає й повідає матері, що тут було. Баба тоді вже давай проклинати корову.

— Щоб не було її, — каже дідові, — заріж!

— Та нащо ж її різати? Така добра корова, щороку з гелям.

— Щоб не було її! Моя душа її не терпить!

Нічого робити дідові.

— Нехай так, — каже, — завтра заріжу.

Як почула дідова дочка, що її корівку хочуть різати, плаче. Уночі вийшла тихенько з хати й пішла в хлівець до корівки.

— Корівко, хочуть тебе різати.

— Дарма, — каже корівка, — не журись, дівчино: як заріжуть мене та будуть ділити м'ясо, то ти нічого не бери собі; тільки мою голову; та як дадуть тобі ту голову, то ти візьми та закопай її на городі, от у таким місці, та й навідуйся щодня.

На другий день уранці дід вигострив ножа і пішов за корівкою. Зарізав її, уніс у хату м'ясо та й давай його ділити.

— А тобі ж, — каже, — дочко, що дати?

— Нічого мені не треба, давайте тільки голову.

— От дурна! Що з тієї голови пожитку?

— Дарма, дайте мені голову!

Дали їй голову, вона зараз понесла її на город і закопала. На другий день, вставши раненько, пішла на город, на те місце, де закопала голову. Прийшла, дивиться — аж там росте яблунька, та ще ж яка! Золоті на ній листочки. Вона любиться на ту яблуньку. А там співають солов'ї, зозулі, райські птиці. Так і сідають дівчині на плечі, на голову, так вкрили її та й щечечуть. Дідова дочка постояла, подивилась і пішла в хату.

Так минуло, може, з місяць. Дідова дочка щодня ходить до яблуньки. А яблунька вже виросла велика, зацвіла вже золотими та срібними квіточками. Вже і яблука на ній уродилися: одне золоте, а друге срібне. Про це ж ніхто з домашніх і не знає, вже нащо бабина дочка — пройдисвітка, та й та не доскочила ще.

Мимо того села проїжджає один пан. Глянув він на дідів город — а там щось сяє, як сонце. Пан звелів зулунити коней і посилає лакея.

— Піди,— каже,— подивися, що воно там за диво таке!
Лакей підійшов до яблуньки і як глянув...

— Ну,— каже,— зроду не бачив я, пане, такого дива.

А пан йому й каже:

— Зірви мені яблучко!

Лакей тільки-но простяг руку, хотів зірвати яблучко, а яблунька вгору — шуг! Тільки зашуміла. А за нею і усі пташки летять угору та співають. Той лакей стоїть, і руки опустив. А пан йому каже:

— Піди поклич сюди хазяїна.

Прийшов лакей у хату.

— Здоров був, діду!

— Здорові!

— Це твій город?

— Мій.

— Розкажи, дідусю, що то в тебе за диво на городі?

— А що там таке?

— Та хіба ж ти не знаєш? А яблунька?!

— Яка це яблунька? В мене нема й садка.

— Ось ходімо зі мною та подивися!

Дід накинув свитину й пішов. Як глянув він на яблуньку — аж очі йому засліпило. Став він і дивується.

А пан кричить із карети:

— Здоров був, діду!

— Здорові, паночку!

— Це твій город?

— Мій.

— І яблунька твоя?

— Моя.

— Чи ти зможеш зірвати мені яблучко?

— А чом же, добродію?

— То зірви, будь ласка, я тобі яку хочеш плату дам.

Тільки-но дід простяг руку до яблука, а яблунька — шуг! Так і полетіла вгору! Дід і руки опустив. А пан каже:

— Може, в тебе, діду, є ще хто в хаті — дочка або син — хай вийдуть. Коли зірве яблучко син або баба — велику нагороду дам, а коли дочка — візьму собі за жінку.

Пішов дід у хату й розказав усе бабі. Баба сполошилась, давай наряджати свою дочку. А дідова сидить собі в куточку та тільки усміхається.

От баба нарядила свою дочку й повела до пана.

— Здорова була, бабусю!

— Здорові були, добродію!

— Чи зможеш ти або твоя дочка зірвати мені яблучко?

Тільки-но дочка простягла руку, а яблунька — вгору! Дівчина засоромилась, почервоніла й побігла в хату. Тоді баба підступила. Так де там — тільки стала наблизитися, а яблунька вже й шугнула вгору.

— Що за диво! Може, в тебе, діду, ще хто є в хаті? — каже той пан. — Нехай вийде.

— Та є, пане, ще дівчина.

А баба зараз:

— Та що ти там товчеш? То, паночку, в нас ледащо там таке, що гидко й глянути.

— Дарма, нехай вийде, покличте її.

Пішов дід кликати свою дочку. Вона накинула сірячину — латка на латці — та й вийшла.

— А що, дівчино, чи не зможеш ти зірвати мені яблучко?

— Добре, — каже, — ось зараз.

Тільки стала підходити, а яблунька так і нагнулась до неї, пташки її вкрили, щебечуть. Вона зірвала яблучко й подала його панові.

— Тепер, — каже пан, — будь ти моєю, бо я сказав: якщо дівчина зірве мені яблучко, я візьму її за жінку.

Тут узяв її за руку й посадив біля себе в кареті. Вони поїхали, і яблунька пішла за ними.

Як приїхали додому, пан увів дідову дочку в свої горниці та й каже:

— Будь господинею в моєму домі.

Зараз де взялись служки, принесли їй одержу, убрали, як княгиню. На другий день пан повінчався з нею.

А яблунька стала якраз перед вікном, перед їх світлицею. І пташки щебечуть, щебечуть — весело та гарно жити молодим...

Так прожили вони рік. Уже й дитинка знайшлась — утішаються вони. От баба й каже раз дідові:

— Як то тепер живе твоя дочка? Поїдьмо, лишень, відвідаємо її.

Зібрались і поїхали. Баба взяла й свою дочку, а щоб дід не бачив, положила її на віз і вкрила опанчею. Приїхали туди. Пан та пані такі їм раді. А бабу вже й не впізнати: з дідовою дочкою така добра та ласкава. Коло дитинки упадає, по хазайству пішла, роздивляється.

— Я, — каже, — поживу в тебе, дочко, може, тобі в пригоді стану.

А її дочка все лежить на возі, й ніхто не знає, що вона тут. Пані розпитує про неї — чи жива, здорова, чи не віддали її заміж.

— Ні,— каже баба,— вона зосталась удома на господарстві.

Гостюють вони там уже тиждень і другий, баба все ще не показує своїй дочки. Тільки раз пан поїхав на полювання і припізнився. Всі домашні вже полягали спати. Тоді баба взяла свою дочку, ввела її в горницю, вбрала в одяг пані й положила на її ліжко. А дідовій дочці так зробила, що та поплила щукою в море.

Приїхав пан. Пішов у світлицю до пані, розказує їй, де був, чому забарився, а вона все стогне.

— Я,— каже,— нездужаю.

На другий день дитина плаче та й плаче без матері.

— Чого вона плаче? — питає пан.

А один лакей бачив усе, що тут робилось, узяв дитину на руки й каже панові:

— Понесу я її прогулятися.

От він і приніс її до берега та й гукає:

— Оленце, моя сестрице! Приплинь, приплинь до берега, дитя твоє вмирає.

Вона виплила на берег, узяла ту дитину, погодувала, подивилась і знову віддала лакеєві, а сама — в воду. Так той лакей, може, з тиждень ходив до неї, поки пан не помітив.

— Куди ти носиш дитину?

— Та куди ж там, пане? Я ношу в садок або на річку, аби вона не плакала.

— Ой, ні, брешеш! Признайся, а то ж тобі гірше буде.

Лакей таки не признався. От раз виніс він дитину до річки, а пан пішов за ним назирці та й сховався за лози. Лакей став кликати паню, і вона виплила. Тільки що взяла дитину, а пан із-за куща. Вона шубовсть у воду!

Пан зараз звелів принести сіль. Закинули сіль і піймали щуку. Принесли її в горницю. Пан велів нарізати різок і давай її сікти. Вже вона, сердешна, перекидалась і жабою, і гадюкою, і зозулею, а він усе січе. Далі вже взяла й перекинулася жінкою. Плаче і розповідає:

— Як тобі,— каже,— не соромно так знущатися надо мною? Хіба ж це я по своїй волі? Це мачуха мені так наробила, а в тебе на ліжку лежить її дочка.

Тоді пан велів вивести із стайні найбистріших жеребців-неуків і прив'язати бабу з дочкою до хвостів. Прив'язали — й пустили в чисте поле...

МУДРА ДІВЧИНА

уло собі два брати — один убогий, а другий багатий.

От багатий колись ізласкавився над бідним, що не має той ні ложки молока дітям, та й дав йому дійну корову, каже:

— Потроху відробиш мені за неї.

Ну, бідний брат відробляв потроху, а далі тому багачеві шкода стало корови, він і каже вбогому братові:

— Віддай мені корову назад!

Той каже:

— Брате! Я ж тобі за неї відробив!

— Що ти там відробив? Як кіт наплакав — тієї роботи було, а то таки корова! Віддай!

Бідному жалко стало своєї праці, не схотів віддати. Пішли вони позиватися до пана.

Прийшли до пана. А панові, мабуть, не схотілося роздуматися, хто з них правий, а хто — ні, — то він і каже їм:

— Хто відгадає мою загадку, того й корова буде.

— Кажіть, пане!

— Слухайте: що є в світі ситніш, прудкіш, миліш над усе! Завтра прийдете та скажете.

Пішли брати.

Багач іде додому та й думає собі:

— От дурниця, а не загадка! Що ж є ситніш над панські кабани, прудкіш над панські хорти, а миліш над гроші! Ге, моя корова буде!

Бідний прийшов додому, думав, думав та й зажурився. А в нього була дочка Маруся. Вона й питається:

— Чого ви, тату, зажурилися? Що пан казав?

— Та тут, дочко, таку пан загадку загадав, що я й не надумаю, що воно й є.

— А яка ж загадка, тату? — Маруся питає.

— Та така: що є в світі ситніш, прудкіш, миліш над усе?

— Е, тату, ситніш над усе — земля-мати, бо вона усіх годує і напуває; прудкіш над усе — думка, бо думкою враз куди хоч перелетити; а миліш над усе — сон, бо хоч як добре та мило чоловікові, а все покидає, щоб заснути.

— Чи ба? — каже батько. — Адже й справді так! Так же я й панові казатиму.

Другого дня приходять обидва брати до пана. От пан і питає:

— Ану, відгадали?

— Відгадали, пане, — кажуть обидва.

От багатий зараз виступає, щоб собі попереду поспішитись, та й каже:

— Ситніш, пане, над усе — ваші кабани, а прудкіш над усе — ваші хорти, а миліш над усе — гроші!

— Е, брешеш, брешеш! — каже пан.

Тоді до вбогого:

— Ану ти!

— Та що ж, пане, нема ситнішого, як земля-мати: вона всіх годує й напуває.

Пан і каже:

— Правда, правда! Ну, а прудкіш що?

— Прудкіш, пане, над усе — думка, бо думкою враз куди хоч перелетиш.

— Так! Ну, а миліш? — питає він.

— А миліш над усе — сон, бо хоч як добре та мило чоловікові, а все покидає, щоб заснути.

— Так, усе! — говорить пан. — Твоя корова. Тільки скажи мені, чи ти сам повідгадував, чи тобі хто сказав?

— Та що ж, пане, — каже вбогий, — є в мене дочка Маруся, — так це вона мене так навчила.

Пан аж розсердився:

— Як це? Я такий розумний, а вона проста собі дівка та мої загадки повідгадувала! Стривай же! На тобі оцей десяток варених яєць та понеси їх своїй дочці: нехай вона посадить на них квочку, та щоб квочка за одну ніч вилупила курчата, вигодувала, і щоб твоя дочка зарізала трьох, спекла на снідання, а ти, поки я встану, щоб приніс, бо я дождатиму. А не зробить, то буде лихо!

Іде сердешний батько додому та й плаче. Приходить, а дочка й питає його:

— Чого ви, тату, плачете?

— Та як же мені, дочко, не плакати: ось пан дав тобі десяток варених яєць та казав, щоб ти посадила на них квочку, та щоб вона за одну ніч вилупила і вигодувала курчата, а ти щоб їх спекла йому на снідання.

А дочка взяла горщечок каші та й каже:

— Понесіть, тату, оце панові та скажіть йому, — нехай він виоре, посіє цю кашу, і щоб вона виросла просом, поспіла на ниві, і щоб він просо скосив, змолотив і натовк пшона годувати ті курчата, що їм треба вилупитись з цих яєць.

Приносить чоловік до пана ту кашу, та й каже, що так і так дочка казала.

Пан дивився, дивився на ту кашу та взяв і віддав її собакам. Потім десь знайшов стеблинку льону, дає чоловікові й каже:

— Неси твоїй дочці цей льон, та нехай вона його вимочить, висушить, поб'є, попряде й витче сто ліктів полотна. А не зробить, то буде лихо!

Іде додому той чоловік і знов плаче. Зустрічає його дочка й каже:

— Чого ви, тату, плачете?

— Та бач же чого! Ось пан дав тобі стеблинку льону, та щоб ти його вимочила, висушила, пом'яла, спряла і виткала сто ліктів полотна.

Маруся взяла ніж, пішла й вирізала найтоншу гілочку з дерева, дала батькові та й каже:

— Несіть до пана, нехай пан із цього дерева зробить мені гребінь, гребінку й днище, щоб було на чому прости цей льон.

Приносить чоловік панові ту гілочку й каже, що дочка загадала з неї зробити. Пан дививсь, дививсь, узяв та й кинув ту гілочку, а на думці собі: «Цю обдуриш! Мабуть, вона не з таких, щоб обдурити»... Потім думав, думав та й каже чоловікові:

— Піди та скажи своїй дочці: нехай вона прийде до мене в гості, та так, щоб ні йшла, ні їхала, ні боса, ні взута, ні з гостинцем, ні без гостинця. А як цього не зробить, то лихо буде!

Іде знов батько, плачучи, додому. Прийшов та й каже дочці:

— Ну що, дочко, будем робити? Пан загадав так і так.— І розказав їй усе.

Маруся каже:

— Не журіться, тату, все буде гаразд. Купіть мені живого зайця.

Пішов батько, купив живого зайця. А Маруся одну ногу взула в драний черевик, а друга боса. Тоді піймала горобця, взяла гринджоли, запрягла в них цапа. От узяла зайця під руку, горобця в руку, одну ногу поставила в санчата, а другою по шляху ступає — одну ногу цап везе, а другою йде. Приходить отак до пана в двір, а пан як побачив, що вона так іде, та й каже своїм слугам:

— Прицькуйте її собаками!

Ті як прицькували її собаками, а вона й випустила їм зайця. Собаки погнались за зайцем, а її покинули. Вона тоді прийшла до пана в світлицю, поздоровкалась і каже:

— Ось вам, пане, гостинець.

Та й дає йому горобця. Пан тільки хотів його взяти, а він — пурх — та й вилетів у відчинене вікно!

А на той час приходять двоє до пана судитися. От пан вийшов на рундук та й питає:

— Чого вам, люди добрі?

— Та от чого,— каже один.— Ночували ми обидва на полі, а як уранці повставали, то побачили, що моя кобила привела лоша.

А другий чоловік каже:

— Ні, брехня — моя! Розсудіть нас, пане!

От пан думав, думав та й каже:

— Приведіть сюди лоша й коней. До якої лоша побіжить — та й привела.

От привели, поставили запряжені коні, а лоша пустили. А вони, ті два хазяїни, так засмикали те лоша, кожен до себе тягаючи, що воно вже не знає, куди йому й бігти,— взяло та й побігло геть. Ну, ніхто не знає, що тут робити, як розсудити. А Маруся каже:

— Ви лоша прив'яжіть, а матерів повипрягайте та й пустіть — котра побіжить до лошати, то та й привела.

Зараз так і зробили. Пустили їх — так одна й побігла до лошати, а друга стоїть.

Тоді пан побачив, що нічого з дівчиною не зробить, і відпустив її.

ЛІНИВА

ули собі чоловік та жінка і мали одним-одну дитину — дочку. Люди заможні, а дитина вдалася гарна та втішна: вони давай її нестити. Вони пестять, а дитина росте, виросло, не навчившись ніякої роботи, окріч танцювати. Коли прийшлося уже й до людей, так вони, порадившись, бачать, що самі винні, та й кажуть женихові:

— Ми свою дитину наділимо всім добром, тільки щоб вона в тебе нічого не робила, бо вона нічого не вміє.

Ото поткнувся один, поткнувся другий, але на таку змову не пристають. А далі батько побачився з приятелем, може, там при чарці абощо, та й розговорились:

— А що,— каже,— товаришу, у тебе дочка, вже пора заміж, а в мене син жених,— чи не будемо сватами?

— Чому? — каже. — Тільки умова така, щоб моєї дочки не заставляли до роботи, бо вона нічого не вмів.

Женихів батько й питає:

— А як навчиться?

— Добре, — каже батько дівчини, — тільки з тим, щоб її не силувати, бо вона буде на мене плакати.

А той подумав та й каже:

— Добре, давай руку — нехай бог помагає!

— Ну, присилай старостів!

Посватались, дівчина згодилась; відгуляли весілля, може, й тиждень перезва їздила од одного до другого — гуляють та гуляють, сказано, люди заможні, а нарешті вже й годі. Рано вставши, батько порядкує: одного сина туди, другого туди, третього теж, невісток теж, дочок теж, — розпорядив усіх, собі роботу знайшов, стара мати теж щось узяла робити, дочка стала варити обід, і друга до якоїсь роботи взялась, а молода невістка сидить — ніхто їй нічого, і вона нікому нічого. Коли пора була вже обідати, сходяться всі, сідають за стіл, — батько питає кожного, хто що зробив? Усякий за себе відповідає, а одна дочка мовчить.

Батько до неї:

— А ти, доню?

— Я, тату, нічого не робила, — відповідає.

— Ну, то вже ж ти знеси порядок, — батько каже.

Вона відійшла від столу, сіла на лавці коло мисника (тобто, коло порога) та й сидить, а молодій невістки не питається ніхто, вона сідає, обідає.

Пообідавши, знов до роботи. На вечерю сходяться, знову тим же порядком батько розпитує. На цей раз уже друга дочка нічого не робила, — остається без вечері. Молода невістка придивляється і прислухається (звичайно, як нова людина в сім'ї), а далі й питає потихеньку якоїсь ятрівки чи зовиці:

— Як це воно, серце, у вас діється? Чи воно все так буде?

— Так, — каже, — сестрице.

— А чом же мене за роботу не питають?

— Бо ти, — каже, — серце, у нас іще гостя.

Ну, минув іще день, може, й другий, уже й мати застава-лась без обіду, чи там без вечері, — молода невістка дивиться на все теє (не знає, що то в них змова), а далі, вставши рано, питає матері:

— Що б я, мамо-серце, робила?

— Візьми, дсню, — каже мати, — вінчик та позимітай хату та сина.

Взяла молода, повимітала. Геть, геть, сходяться до обіду. Батько розпитує кожного, а вона бачить, що її не питає, та й сама обзивається:

— А я, таточку, хату та сіни повимітала.

— А, моя дитино кохана,— каже батько,— я тебе й не питаю. Я знаю, що ти доброго роду, розумного батька й матері, ти часу не марнуєш, тим я тебе й не питаю.

По обіді всі до роботи, молода знов питає матері, що роби-ти,— мати посилає води принести відерцями. Принесла вона. Перед вечерею батько пожалував, поцілував у голову. На другий день теж щось ізробила, на третій теж, а далі помалу-помалу — уже й обідати наварить, а далі за приводом уже й хліба напече. Сказано, чоловіка любить, а сім'я вся голу-бить її та добрим прикладом учить до праці.

Ото вже якось у тиждень чи в два мати рідна каже до батька:

— Пішов би ти, старий, та навідався до дитини. Я щось нездужаю, а тобі й байдуже: віддали дитину в чужий двір, бог знає як то вона там привикає.

Старий каже:

— Може, й справді.

Убравшись, потяг помаленьку. А було то на другім селі. Приходить батько, застає, що дочка варить обідати сама. Звичайно, зраділа йому, привітала, попросила сідати, а сама знову до роботи. Та так з тими горшками та рогаками порядкує, що батькові аж дивно. От він і питає:

— А що тобі, доню, чи добре діється?

— Добре, таточку.

— А що ж, ти вже вмієш варити обідати?

— Умію, таточку. Та й у нас таке, таточку,— додає дочка,— що хто не робить, той і не їсть.

— Ну, дитино моя, у всякого хазяїна свій порядок,— відповідає батько,— то ти, може, моя доню, й голодом мерла, поки то привчилась до роботи?

— Ні, тату, не нагально вчать, так усе помаленьку.

— Ну, добре, моя дитино.

Свекор бачив, як прийшов сват, але перечасував, нехай трошки з дочкою побалакає,— а далі і йде до хати. Сват виглянув у віконце, побачив свата та взяв на лаві свиточку, що хлопці задрипали та вже висохла, та й виминає грязь сидячи. Увіходить хазяїн, привітались по-братерськи, посідали — гість знову за свитку та все-таки виминає та струшує, а хазяїн:

— Що то ви, свате, робите? Покиньте!

— Еге, свате, добре кажете, та коли ж я сьогодні ще не обідав.

— А так, так, свате, це в мене давній порядок і, хвалити бога, мені добре з ним.

— Авжеж, свате, у всякого хазяїна свій порядок, а як він добрий, то нащо ж я мав би його псувати?

ВИДИМО Й НЕВИДИМО

ув собі пан та лакей. То як були ще вони малими, так укупі гралась і усе у них зарівно; а як став панич паном, то так зненавидів того лакея, що давай вигадувати та приказувати, щоб він зробив те й те, та усе таке, щоб його можна було знищити.

Усе те лакей поробить, живим і вернеться.

От раз загадує йому:

— Принеси мені,— каже,— Видимо й Невидимо.

Той іде — плаче, та й прийшов десь у ліс, та такий страшений, що господи! Дивиться — стоїть хатка, він і пішов у ту хату та й заховався під припічок. Коли це був обід, приходить дід та й гукає:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Тут відразу де не взявся стіл, а на ньому усякі напитки і наїдки. От дід напився, наївся та:

— Видимо й Невидимо, прибери!

Зараз де все оте і поділось.

А той лакей з-під припічка усе те бачить. От як дід пішов, лакей виліз.

— Ану,— каже,— і я зажадаю того собі. Видимо й Невидимо, подай стіл!

Зараз де що і взялось.

Він напився, наївся, тоді і питає:

— А що, Видимо й Невидимо, може, тобі у цього хазяїна набридло?

— Та набридло,— каже.

— Так ходім зо мною.

— Ходім.

Ото і пішли. Він що версту відійде — гукає:

— Видимо й Невидимо, чи ти тут?

— Тут, тут, хазяїне, не бійсь, я не останусь.

Коли це ідуть, бачить він, що покої будуються, людей нікого не видно, а один тільки топір: сам і теше, сам і рубає, а що треба підняти, топір устремиться — сам і нагору витягне. Видимо й Невидимо йому і каже:

— Поміняй мене на топір-саморуб, а я у тебе знов буду, як тільки гукнеш.

От то тільки сказано, а тут і дідок іде, він і каже:

— Проміняй мені, діду, цей топір на Видимо й Невидимо.

— Яке ж воно?

Він тоді зараз:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Де що і вродилось. Дідок напився, наївся.

— Це, — каже, — добра штука! Чому не проміняти?

Та й віддав йому той топір.

От він вийшов за кряж та:

— Видимо й Невидимо!

— Тут, тут, хазяїне, коло тебе, — озивається.

От випало йому знов йти лісом. Іде він і бачить, що скачуть кругом лісу ломачка, а в лісі ходить дідок.

— Що це, — питає, — діду, у тебе таке?

— Та це ломачка-самобійка, ось дивись.

— Ану, — каже, — дубинко-самобійко, ходи!

Та ломачка як почала скакати! Що не скочить, то дуба ізвалить, то ізвалить. Він тоді до свого:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Зараз де що і взялось. Дід напився, наївся та й пристав до нього:

— Проміняй мені його на ломачку-самобійку та й проміняй.

А Видимо й Невидимо і каже йому:

— Та й проміняй, бо я знов у тебе, як гукнеш, буду.

Він проміняв, узяв ту ломачку-самобійку, вийшов з лісу та:

— Видимо й Невидимо!

— Тут, тут, хазяїне, коло тебе.

Ось приходять вони у місто. Зайшов він у трактир, зараз як закомандує:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Бідразу де що і взялось. Він напився, наївся та ще коло себе чоловік десять нагодував та тоді:

— Видимо й Невидимо, прибори!

Де що і поділось.

А у тому трактирі гуляв вояк, побачив та й каже:

— Це ще не штука, а от штука! Ану, пруди, нуте!

Мудра дівчина

Де не взялись пруті, як заходились, так коло нього аж свистять.

— Ось промінняй,— каже,— мені на твоє Видимо й Невидимо.

А Видимо й Невидимо:

— Та промінняй,— каже,— я знов у тебе буду.

Він промінняв його на ті пруті, та тільки вийшов за місто та:

— Видимо й Невидимо!

— Тут, тут, хазяїне, не бійсь,— озивається.

От прийшов він до свого пана, а в нього саме гості були, та сусідів понаїздило такого! Пан як побачив, що він вернувся, кричить:

— Ей, подать канчук.

— Ні,— каже,— підожди! Бий гостей, ломачко-самобійко, та добре бий!

Як почала та ломачка гостей чистити! Що побила, а що повтікали. Він тоді до прутів:

— Прути, нуте.

Як візьмуться ж ті пруті коло пана! От як відчистив добре пана, що той йому нічого вже не каже, тоді давай будуватись. Ломачка-самобійка дуби валить, топір-саморуб сам таскає, сам рубає, сам і теше, а він тільки походить і приказує.

ЯК МОРДХО БОГА ОБДУРИВ

дин бідний корчмар мав на диво файну жінку. В цілому світі не було ліпшої. Одного разу вона прикинулася хворою і жаліється чоловікові:

— Мордху, я скоро помру. Як мене любиш, то ніколи не оженишся, лише мене будеш згадувати.

Корчмар мало не заплакав:

— Сурко, я готовий сто раз присягнутися. Але не вмирай, бо як буду жити без тебе?

Лежить Сурка в постелі і стогне. А Мордху вдень бігає по ворожках та лікарях, вночі сидить коло жінки і плаче. Далі й сусідам скаржитися почав:

— За ті гроші, що я витратив на ліки, можна було ще одну Суру купити.

Та хоч він так і говорив, а про жінку турбувався: шукав для неї ліків де тільки міг. А коли побачив, що з його невеликого господарства скоро нічого не зостанеться, пішов радитися до Сурки:

— Жіночко золота, я всіх лікарів і ворожок оббігав. Куди ще піти?

— Спитай ще, Мордху, рабина, що робити. Він дуже мудрий чоловік.

Пішов корчмар до рабина і просить допомоги. А той заглянув у книгу та й порадив принести богу велику жертву.

Вернувся Мордхо додому і каже до жінки:

— Щоб ти видужала, треба богові великий дарунок. Я його пожертвую корову.

Сурка мало на ноги не схопилася.

— Мордху, ти розумний чоловік. Але як будемо жити без корови? Не жертвуй їй, мені вже ліпше.

— Я пообіцяв,— каже Мордхо,— то треба дати. Видиш, я подумав про таку жертву, а тобі вже легше. А скоро зовсім видужаєш. Лиш я думаю продати корову і на боже віддати гроші.

Сурка відговорювала чоловіка як могла. Та й коли призналася вона, що здорова, Мордхо не повірив. Він повів корову на торг, та й гусака поніс продавати.

Купців на корчмареву корову знайшлося багато. Почали торгуватися. Один дає стільки, другий стільки. А Мордхо всім відповідає:

— Не більше, не менше, лише дві тисячі золотих за гусака і п'ятдесят золотих за корову.

Купці не можуть надивуватися:

— Та ми, чоловіче, не гусака в тебе купуємо, а корову.

— А я не продаю корову без гусака,— відказує Мордхо.

Мусили заплатити, як хотів корчмар, бо така молочна корова рідко траплялася.

Прийшов Мордхо додому, а жінка вже здорова, по хаті бігає. Зрадів він та й хвалиться:

— Не журися, Сурко. Гроші за корову дамо на боже, а за гусака купимо собі другу корову.

ЯК ДІД ВИДОЇВ ТРЬОХ ЦАПІВ

єсь жив собі такий цар, що задумав із своїми міністрами подивитися, як живе його народ.

Ідуть вони, а при дорозі сидить дід і гірко плаче.

Цар питає:

— Діду, чого ви плачете? Може, вас прогна-ли сини або дочки?

— Ей ні,— відповів старий,— мене няньо¹ набив.

Здивувався цар:

— А ви ще маєте няня?

Старий витер сльози і відповів:

— Ой, якого ще! Не мінявся б за мене. Он там він працює.

Повезли царя з міністрами туди, куди показав дід. Коли бачать — чоловік з довгою бородою пні корчує.

— Добрий день, діду! — гукнув цар.— Бачили ми вашо-го сина.

— Не велике добро бачили,— сердито відповів дід.— Та-кий неслухняний, що мусив на нього ремінь знімати.

— А ви не жаліли такого старого?

— Чому його жаліти? Няньо мене не жаліє, так вчора набив, що й сьогодні болять.

— І ви маєте няня? — спитав цар.

— Маю, та й дідова могила ще травою не заросла. Он там, ва горбком няньо оре.

Везуть царя з міністрами до дідового батька. Переїхали гор-бок і бачать — горбатий дід оре чотирма волами. Помітив він мандрівників і зупинив волів.

— Добрий день, діду! — привітався цар.— Чи далеко ще, далеко?

Дід поклонився та й відповідає:

— Ой, вже недалеко, лише так, як перша пара волів.

— А чи всі ще тридцять два? — питає цар.

— Ой, не всі, лише сім,— відповідає старий.

Міністри стоять і нічого не розуміють. А цар дає ще одну вагадку.

— Дідусю, чи могли б ви видоїти трьох цапів?

— Чому ні? — відповідає старий.

Попрощалися мандрівники з дідом та й поїхали далі. Один з міністрів запитав:

¹ Няньо — тато.

— Пресвітлий царю, дуже кортить нам знати, про що ви з дідом говорили?

Розсердився цар, що простий чоловік мудріший, як його міністри, та й наказує:

— Кожен з вас мусить за дванадцять днів відгадати одну з загадок, на які відповів дід. Інакше не бути вам міністрами.

Минають дні за днями. Болять голови у міністрів, а загадок не можуть відгадати. Тоді пішов старший міністр до діда, бо вже всіх мудрих людей перепитав. Приходить, а за столом сидять всі три діди, пригоди оповідають. Привітався міністр та й просить найстарішого:

— Скажіть мені, діду, що то значило, коли вас цар запитав: «Чи далеко ще, далеко?»

— Даси сто золотих, то відповім,— каже дід.

Дав міністр старому гроші, а той і говорить:

— Питав мене цар, чи далеко ще виджу. А я відповів, що лише так, як перша пара волів.

Подякував міністр і пішов. А його друзі все ще голови ламають над загадками.

Скоро зібрався і другий міністр до діда. Прийшов, поклонився старому та й каже:

— Діду, чому вас пресвітлий цар питав: «Чи всі ще тридцять два?»

— За сто золотих можу сказати,— відповів старий.

Не хотілося міністрові такі гроші давати, та зміркував він, що з дідом інакше не домовитися, і заплатив. А дід пояснив:

— Питав мене цар, чи всі ще маю зуби. А я відповів, що тільки сім.

Пішов цей міністр, а скоро й третій до дідової хати приходить. І не поклонився, а нараз питає:

— Діду, що то за загадка: три цапи видоїти?

Старий згодився відповісти за сто золотих. Але міністр тільки розгнівався і вдарив себе в груди:

— Чи знаєш ти, діду, з ким говориш? Я міністр, і від мене не лічиш сто золотих. Скажеш і так, як я схочу.

— Не дась сьогодні сто, завтра двісті принесеш,— спокійно сказав дід.

Міністр аж синій став, грозився і пішов ні з чим. Але на другий день знову прийшов, бо загадки не міг відгадати. Зайшов і кинув сто золотих на стіл. А дід каже:

— Вчора не дав сто золотих, а сьогодні й за двісті не говорю з тобою. Давай триста.

— Я дурних грибів не наївся і триста не заплачу,— аж губами скрегоче міністр.

— Тоді йди собі з богом.

Як подумав міністр, що завтра треба відповідати цареві, то почав перепрошувати старого і заплатив триста золотих. Перелічив дід гроші та й каже:

— Бачиш, видоїв я вас усіх трьох цапів.

МІТЛЯР

ив собі бідний мітляр. Вдень рубав березину, вночі віники робив, а жінка ті віники продавала і шматок хліба додому приносила.

Одного разу мітляр рубав березове пруття й почув людські голоси. Виглянув з гущавини і побачив перед скалою дванадцятьох розбійників.

Старший розбійник підняв угору два пальці і вигукнув:

— Марисю, відчинися!

Скала відчинилася. Розбійники ввійшли, а за кілька хвилин вийшли, і старший наказав:

— Марисю, зачинися!

Скала зачинилася.

Коли розбійники зникли в хащі, мітляр і собі підняв два пальці догори і сказав ті слова, що й розбійники.

Скала відчинилася.

Зайшов мітляр у печеру, взяв мішок золотих грошей, вийшов і наказав скалі зачинитися.

Приніс мітляр золото додому, а жінка нарадуватися не може:

— Треба їх поміряти,— каже вона.— Піду мірку позичити.

Побігла до багатого сусіда. Той мірку позичив, але дно у ній змазав смолою: дуже хотів знати, що бідні мітлярі міряти будуть.

Повернули багачеві мірку. Придивляється він — а до дна золото поприлипало. Здивувався, звідки в бідняка гроші, і каже до жінки мітляра:

— Просив би я твого газду, аби до мене прийшов.

Прийшов мітляр, а багач говорить:

— Я знаю, що ти золото міряв. Скажи, звідки в тебе багатство?

— Що ти від мене хочеш, сусіде? — відмахнувся бідняк. — Хіба моє ремесло?

— Не мудруй, а відповідай. Бо передам до суду, що ти гроші вкрав.

Мусив мітляр розказати про чарівну скалу.

Запріг багач воли, сів із жінкою на воза і поїхав за золотом. Зупинився перед скалою і наказав:

— Марисю, відчинися!

Зайшов у печеру, мішки з золотом виносить та жінці на віз подає. Взявся й до останнього, найбільшого, а підняти не може. Покликав жінку, та удвох мішок волочать. Поки мудрували, як на віз його висадити, повернулися розбійники. Старший вигукнув:

— Ось хто наше золото краде!

Схопили багача та його жінку, пов'язали і допитуються:

— Де той мішок, що ви вчора вкрали?

Як дізналися розбійники про мітляра, вирішили помститися. Багача та його жінку вбили і в село збираються. Дорадилися для безпеки сховатися в мішки. Як надумали, так і зробили. Позав'язував старший мішки з розбійниками, зложив їх на багацький віз і їде. Коло хати мітляра зупинив волів і попросився на ніч. Впізнав господар гостя. Порадився з жінкою, запросив його до хати, ще й мішки допоміг занести в сіни. Мішки заворушилися, та мітляр вдає, що нічого не знає.

Зайшов розбійник до хати і пляшку горілки на стіл поставив. Жінка мітляра знайшла ще одну. Сіли гоститися. Але ні господар, ні господиня не п'ють, а непомітно під стіл виливають. Гість уже добре підпив, коли жінка каже до мітляра:

— Йди ти, чоловіче, та принеси ще горілки. Лиш наперед коровам пійло віднеси, бо я не подужаю.

І підморгує розбійникові. А мітляр горшки з окропом у сіни носить. Далі один мішок пальцем пошкрябав. Звідти почулося:

— Чи вже п'яні мітлярі? Бо ми подушимося.

— Зараз вас випущу, — відповідає мітляр і на голову розбійнику окріп виливає. Так усіх попарив, поки жінка в хаті залицялася до старшого. Тоді приніс горілки, і знову сіли гоститись. Випили, а жінка просить:

— Заграй нам, чоловіче, бо я хочу з паном потанцювати.

Грає мітляр на скрипці, а жінка з гостем танцює. Скоро п'яний розбійник змучився і впав серед хати. Зв'язали його і на суд людям передали. Мітляр забрав золото з чарівної скали і між бідними поділив.

КІВШ ЛИХА

багатого батька був один син, а батько нажив худобу неабияк, а таки чесно: багато поту вилитося з нього, багато крові зіпсувалось, поки заблищали у нього в кишені червінці. Синові про те байдуже: він виріс серед червінців, та йому вони не дорогі були. Як дасть батько, то він так і сіє грішми, як половою, аж слід його сяє. Дививсь-дививсь на це батько — і гірко йому було, що син робити не хоче, а його заробленим добром так нехтує. Уже й казав, і вмовляв — нічого не вдіє. Ото й надумавсь батько. Пішли якось батько з сином до річки, посідали, балакають. Іде якийсь чоловік і несе горобця застріленого. І заманулося синові нащось того горобця купити, — зараз і виймає золотого.

— Дай мені! — каже батько.

Син дає. Батько заміривсь рукою стиха на річку, наче хоче золотого кинути, а син байдуже. Батько вдруге заміривсь. Син нічого. Узав батько тоді та й кинув у воду червінця. Син навіть і не спитав батька, нащо то й до чого, а зараз поліз у кишеню та й вийняв другого червінця. Батько бачить, що лиха година, та й каже синові:

— Ось віддай мені кашука з грішми!

Син дає. Тоді батько знов:

— Іди ж ти, — каже, — як оце ти є, та зароби червінця! Як заробиш — то тоді приходь і поживеш мою худобу, а то господь з тобою, — краще я на сиріт віддам... Син аж засміявся.

— Піду! — каже. А собі думас: «От розумний батько, — чи диво то — червінця заробити!»

От і пішов він; ішов він, — чи довго, чи ні, — та й замисливсь: «Що ж я робити вмію? Письма я знаю!» От і пішов він скрізь по городі шукати роботи письменської. Та куди не піткнеться — скрізь не треба. А тут уже й їсти хочеться. Продав він козушинку — ходить у легенькому, а вже холодна осінь. Прийшов у бакалійницю, проситься у крамарчуки, у прикажчики.

Питаються в нього:

— Де ж ви були? Що знаєте?

— Я, — каже, — жив біля батька, був коло хліборобства...

— Та й тільки? — кажуть йому. — Не треба нам таких.

Узять вас хіба за хлопця-попихача, та ви більше з'їсте, ніж заробите.

Що його робити? А тут холодно, а тут їсти хочеться!.. Пішов він до Дніпра, там пароходів та всяких суден без ліку стоїть. Нічого робити — найнявся він лантухи (чували) тягати. Так, як лозинка від вітру, гнувся він під тими лантухами важкими — ноги трусились, голова горіла. Увечері з незвички як упав на вулиці, так і заснув. Був би замерз, та солдат-поліціант побачив — до поліції відвіз: думав, що п'яний.

Другого дня — те ж, третього, четвертого — усе те ж. Він уже й недоїдає, й недопиває, щоб більше грошей зоставалося, а ще далеко до золотого, бо й плата мала, сили в нього небагато.

Робить — і так усю осінь і зиму проробив. І вже по весні зібралось у нього стільки грошенят, що виміняв він за них золотого. Тоді йде до батька. Прийшов, аж батько стоїть біля млина, саме біля річки.

— Здорові, тату!

— Здоров, синку! — каже батько. — Ну, синку, приніс?

Лізе син у кишеню та потихеньку, як скляне, виймає щось завернене у ганчірку, а потім ще й у папірець, — еге, червінець, — та й боїться давати батькові.

Узяв батько, повертів того золотого у руках та як заміриться на річку... Син як ухопить батька обома руками за руку, як крикне:

— Ой батеньку, батеньку!..

А сам як не свій. Тоді батько засміявся та й каже:

— Ну, тепер я бачу, що ти знаєш, чому ківш лиха, як дістається червінець. Ось тепер ти мені син, і моя худоба тобі буде.

І з того часу син годі вже гроші розкидати — такий працюватий та хазяйновитий зробився.

ПЛОДІВНИК

ловив Іван вовчеля, вигодував його, бо кортіло мати свого вовка. Та вовк вовком — Іванову вівцю задушив. І надумав Іван продати його. Веде на мотузці вовка на ярмарок, а назустріч пан іде.

— Іване, що то в тебе за собака? — питає пан. — Скільки живу, а такої породи не бачив.

— Чи ви, пане, зовсім не розумієтеся? — дивується Іван. — Це не собака, а плодівник. Як його на ніч межі вівці впустити, то рано удвоє більше овець буде.

— Продай, Іване, плодівника,— просить пан.— В мене є кошара овець, та я рад би ще стільки мати.

Поторгувався Іван і продав за сто золотих. Ще й порадив:

— Впустіть його до овець увечері, аби ніхто не бачив. Нараз закривайте двері, бо наврочите. І до ранку туди не заглядайте.

Пан так і зробив. А на зорях до кошари йде, та двері не відкриваються. Прибіг до жінки і хвалиться:

— Впустив я плодівника до кошари, а він стільки овець наплодив, що дверей не відкрити.

Якось з бідою двері відкрили. Із кошари вискочив повний, як бочка, вовк і в ліс утік.

Так пан без овець зостався.

СПІЛЬНИК

аз Іван побачив таке: лисиця тягнула рака в кущі, а рак лисицю — в ставок. Хлопець недовго думав, зловив їх і в мішок кинув. Несе до пана і прикидає, що пан дасть. Назустріч ішов багач. Побачив, що мішок ворухнеться, гарчить, і спитав:

— Що в тебе там?

— Такого дива й діди твої не бачили, й діти не побачать,— похвалився Іван і показав свою здобич.

— А куди йдеш? — допитувався багач.

— Ніби й не знаєш, що за таке диво пан найліпше заплатить.

Багач давно хотів заслужити панової ласки.

— Іванку, відпродай мені половину чуда. Підемо разом до пана. Ти будеш торгуватися, а платню поділимо наполовину. Я буду твоїм спільником.

Купив багач в Івана за десять золотих половину чуда, і обидва до пана йдуть.

В дорозі багач почав виривати мішок від Івана.

— Дай, бо я собі купив! — кричав він.

— Цить, я дарую тобі й свою половину,— втішав Іван багача.

Прийшли до пана.

Багач нараз почав кланятися:

— Я приніс до вас, пане, велике диво. Тут воно, в Івана.

— Не бреши, бо приніс я,— каже Іван.— Ти лише мій спільник.

— То що б ви хотіли за таке диво? — питає пан.

— Нам не випадає просити,— каже багач і штовхає ліктем Івана.

— Ти мовчи,— каже Іван,— я маю торгуватися. Ми не хочемо грошей, най нам дасть пан по двадцять п'ять палиць.

Мусив багач лягати на стілець. Панським слугам не треба було два рази казати. Багач ледве встав, як вирахували йому двадцять п'ять палиць.

— А тепер ти, Іване, лягай,— наказує пан.

— Я б ліг,— відповідає Іван.— Та мав я із своїм спільником угоду, що й мою половину платні він дістане.

Мусив багач ще раз на стілець лягати.

А Іван пішов, радий, що провчив багача.

ЯК ПАНИ НОЧУВАЛИ

оверталися пани з ярмарку. Їхав з ними й Іван. Довелося всім далеко від села ночувати. Іван навмисне почав розповідати про опришків та злодіїв. Страшно стало панам. Час уже й спати, а ніхто не хоче скраю лягти.

— Лягайте головами на купину,— радить Іван.— Тоді всі будете посередині. Лише зв'яжу вам волосся, аби ніхто вночі на край не скотився.

Полягали пани. Іван волосся їм зв'язав і купинку потишеньку розворушив. Повилізали мурашки, кусають панів, а ті не можуть встати — волосся зв'язане. Смикають один одного, лаються.

— Паскудо, ти в мене вошей напустив,— кричить один.

— Сам ти вошивий,— огризається другий.

Лише вранці пани побачили, що то мурашки їх гризли. А Івана вже й близько не було.

СОЛДАТ І СМЕРТЬ

прослужив солдат у царя тридцять три роки, і виїшла йому відставка. Дав йому цар три копійки, він і пішов собі. Йшов, йшов, аж перестривають його три старці.

— Сотвори, служивий, милостинку!

— Натє.

Вийняв копійку і оддав. Трохи згодом перестривають його ще три старці.

— Сотвори, служивий, милостинку!

— Натє.

Оддав і другу копійку. Надвечір вже ще три старці просять:

— Сотвори, служивий, милостинку!

— Натє.

Оддав і третю копійку. Іде та й думає, що це воно буде, що роздав останні три копійки. Аж ось ще йдуть три старці.

— Сотвори, служивий, милостинку!

— Натє.

Скинув шинелю й оддав.

— Ну,— кажуть старці,— чим тебе, служивий, нагородити, що ти з останнього милостиню сотворив? Преси у нас три просьби.

— А що ж я,— каже,— буду просити? Як задумаю, щоб гроші в кармані були; щоб трубку не накладати і не закурювати, а як згадаю, щоб сама готова була; та щоб була торбинка така, що я про що не подумаю, зараз щоб там і було.

— Добре, служивий, іди собі з богом.

Ото сказали, та й зникли, наче їх тут і не було. От солдат пройшов трохи: «Дай,— думаю,— подивлюсь, чи не збрехали». Засунув у кишеню руку — так і витяг жменю грошей. Сів ото спочивати, витяг люльку, аж вона вже й куриться.

— Е,— каже,— і це добре!

Покурив, покурив та так, не гасячи, у кишеню засунув, вона сама і погасла. Дивиться — летить пара качок; він розшморгнув торбинку та:

— А в торбинку!

Так ті качки туди й загули. От приходить він у місто, а в тому місті та в багатого купця був дім такий, що в ньому ніхто не жив, бо там завелись чорти. Він до того купця:

— Що даси? Я,— каже,— можу вигнати чортів.

— Як,— каже,— виженеш, то я тебе до смерті догодую.

Ото нагодували його, напоїли, пішов він на ніч у той дім. Тільки опівночі чує щось стукотить, гримотить, поміст лопнув, вилазить чорт.

— Чого ти? — питає солдат.

— Я тебе з'їм!

Солдат торбинку розшморгнув та :

— А в торбинку!

Як крикне, так той чорт і загув. Зашморгнув його там солдат та вже бив-бив! Давай той чорт проситись :

— Пусти!.. Внукам,— каже,— і правнукам закажу сюди ходити!

Пустив його солдат. От уранці повів він того купця в той дім і стали жити. А прийшлося солдатові вмирати, він наказує :

— Положіть зі мною неодмінно люльку і торбинку.

То поклали йому те все, поховали його, приходить він на той світ. Дивиться — пекло, він і убравсь туди. Зараз кілочки забиває, амуніцію свою розвішує.

— Що,— питає,— горілка є?

— Є.

— Табак є?

— Є.

— Вогонь є?

— Є.

— От рай, так рай.

Ходить по пеклу, муштрується.

Аж ось приходить той самий чорт, що він його на цім світі бив, та як побачив його, як заголосить :

— Це ж той самий, що мене колись бив!.. Він нам і тут життя не дасть; треба його якось вижити!

Так чорти вже й злякалися. Повиходили з пекла, а його там самого зачинили.

— Що ж, братці, давайте міряться: кому випаде — облупимо того та шкуру на бочку натягнемо, як на барабан, уда- римо, то, може, він і вискочить.

От вимірялись, облупили якого випало, натягли шкуру; як ударять, а солдат :

— Ах у поход, у поход!

За амуніцію — та з пекла, а чорти вскочили та й запер- лись там. От ходить він по тому світу, ніде нема йому пристав- новища, аж стрічас його святий Петро.

— Іди,— каже,— в рай, там тебе давно ждуть.

Пішов солдат,— де там той рай у бога,— бог і поставив його коло свого палацу на варті. Ходить він, аж іде смерть. Солдат до неї :

- Бабусю, чуєш? Ти це куди?
- До бога, служивий.
- За чим?
- Та спитати, що мені на землі робити.
- Почекай тут, я піду спитаю.

Приходить до бога.

— Прийшла,— каже,— боже, смерть, питає, що їй на землі робити.

— Хай,— каже бог,— морить самих старих людей три роки.

От він вертається та й згадав: «А там же є у мене брати, вона і їх умертвить». Виходить та й каже:

— Велів бог, щоб ти три роки самі старі дубки гризла.

От через три роки знов смерть іде, питається.

— Пожди тут, я піду спитаю,— каже солдат.

Приходить до бога.

— Прийшла, боже, смерть, питає, що їй робить.

— Скажи, щоб три роки мертвила самих середніх людей.

Він і роздумавсь: «Адже у мене там, може, племінники є».

Вийшов та й каже:

— Сказав бог, щоб ти три роки гризла самі середні дубки.

— Спасибі, служивий,— та й пішла. Ото через три роки знову смерть прийшла, та така худа!

— Спитай, служивий, що ще мені робити?

Він пішов.

— Прийшла, боже, смерть, питає, що їй робити.

— Хай,— каже бог,— мертвить самих маленьких дітей.

Він і згадав, що у нього є онуки; виходить та й каже:

— Сказав бог, щоб ти ще три роки гризла самі молоді дубки.

Подякувала смерть і пішла. Через три роки приходить, а солдат і не угледів її, вона й прискочила сама до бога. Як прийшла — то й пожалілась, за що її бог голодом карає.

— Це він тобі все брехав! Піди його самого ще раз умертви.

От вийшла вона до солдата та й каже:

— Подавай душу!

А солдат розшморгнув торбинку та:

— А в торбинку!

Вона у неї і вскочила. Він зашморгнув її там та й закинув у болото.

ТРИ БРАТИ

уло собі три брати. От найменший усе робить не так, як люди. То ті брати на нього все кажуть: дурень! Дурень та й дурень — так уже всі його звуть. Розумні брати в хазяйстві порядок дають, а дурня посилають свиню пасти.

От посяли ті брати лан пшениці. Зійшла та пшениця, почала рости. І внадилося щось у ту пшеницю: що ніч, то так і витовче. Старший брат і каже:

— Піду я на ніч у поле, може, впіймаю те, що толочить.

Ото пішов. Прийшов, сів на межі... Дожидав, дожидав — нікого нема... та й заснув. Прокинувся вранці, глянув на поле, аж знову шкода. Пішов він додому без нічого, думає: «Хіба ж його вловиш, коли таке, що й не побачиш?»

На другу ніч уже середульший брат каже: «Я піду». Пішов, сів на межі... Дожидав, дожидав — нікого нема, він і заснув. Прокидається вранці, глянув на поле — витолочене знову. Пішов і цей брат додому без нічого. «Де ж його, — думає, — впіймати?» А найменший брат каже:

— Ану я піду, чи не вловлю!

Брати в сміх, аж за животи беруться:

— Коли ми не вловили, то де тобі, дурню, впіймати?

А він не слухає. Настигла ніч, убрався він та й пішов. Прийшов на поле до тернів, наламавав терну, сів і колючим терном себе обклав. Сидів, сидів, а ніч темна, сіврізь тихо — став сон знемагати. Та тільки задрімає, похилиться на колючки — так враз і прокинеться. І так щоразу: як стане дримати, похилиться, то його колючки уколять — він і прокинеться.

Коли це так серед ночі чує він — біжить щось, аж земля гуде. Прибігає кінь, а в нього з очей іскри так і сипляться. Прибіг і почав пастися. От парубок і підлазить до нього, підлазить... Та як ухопить тоді за гриву — так і скочив на нього! Кінь як зірветься, як понесе. Земля гуде, вітер шумить, а парубок жене його. За одну ніч весь світ уздовж і впоперек тим конем обїхав. Тоді втомився кінь, вернувся знов на те поле та й каже парубкові:

— Тепер уже ти мій господар, а я твій кінь. Пусти ж мене по широких степах пастися, а коли тобі буде треба мене, то тільки вийди в поле, гукни та свисни, я зараз коло тебе опинюся...

От парубок і пустив коня, а сам вернувся додому.

— А що, впіймав, дурню? — сміються брати. — Жени краще свиню пасти, а то вже скучила без тебе.

Він їм нічого не сказав, погнав ту свиню пасти. І вже пшеницю з того часу ніхто не толочив.

Коли це пішла чутка по всьому королівстві: оповіщає король, що хто доскочить конем до королівни та здійме з її руки перстень, той одружиться з нею, і королівство йому король відкаже, бо синів у нього не було. А та королівна була така гарна, що й по інших країнах про її красу знали. Сиділа вона в золотому теремі на високій горі.

Як пішла по всьому королівстві чутка, всі захотіли королівни доскочити. Старші брати взяли добрих коней і лагодяться поїхати королівну здобувати. А менший брат каже:

— Може, і я поїхав би?

Брати аж розсердилися:

— Куди тобі, дурню! Геть зараз же на поле свиню пасти!

Вирядили його свиню пасти, а самі до королівни поїхали. Пригнав найменший брат свиню на поле, та як свисне, як гукне — аж земля гуде, — біжить кінь. Прибіг — так іскри з очей і сипляться. Хлопець і каже йому:

— Неси мене до короля!

— Господарю мій милий, господарю мій любий! — каже кінь. — Зазирни мені в праве вухо.

Той зазирнув і став пишно вбраний. Питає тоді кінь:

— Господарю мій милий, господарю мій любий! Як же тебе нести: чи понад землею, чи о половині дерев, чи поверх дерев?

— Неси, — каже, — понад землею!

Сів він, кінь як поніс його — аж земля гуде! Наздогнали вони братів та повз них — як вихор! От добігає найменший брат, коли бачить — аж там гора висока і крута, а на тій горі терем золотом сяє, на рундуку пишна та гарна королівна сидить. А кругом народу — сила: і селяни, і городяни, і пани, і козаки — всі зібралися подивитись, хто до королівни доскочить. Так хто ж би доскочив! Що розженеться котрий їздець, то й до половини гори не вихопиться. Коли це найменший брат як розігнав коня, як стрибнув — мало-мало не доскочив до терема. Люди в крик: «Хто це? Хто це?» Ніхто його не впізнав. А він не спинився та й зник з очей.

Вернувся найменший брат на поле, пустив коня, а сам погнав свиню додому. Приходить додому, а там брати розповідають:

— От так плигнув — мало не до терема!

— Може, то я? — каже найменший.

Брати в сміх:

— Ой ти, дурню, дурню! Таке вигдавав.

От другого дня брати знов їдуть до королівни, а найменшого брата виряджають свиню пасти. Погнав він свиню на поле, як свиснув, як гукнув — біжить кінь, аж земля гуде. Прибіг — так іскри з очей і сипляться. Хлопець і каже йому:

— Неси мене до короля!

— Господарю мій милий, господарю мій любий! — каже кінь. — Як же тебе нести: чи понад землею, чи о половині дерев, чи поверх дерев?

— Неси, — каже, — о половині дерев!

Сів він, кінь як поніс його, аж земля гуде! Наздогнав він братів та повз них — як вихор! От добігає найменший брат, а там знову народу-народу, як хмари! А королівна — ще краща, ще пишніша, високо-високо в золотому теремі. Як стрибнув кінь — доскочив до рундука, не доскочив до королівни. Люди в крик: «Хто це? Хто це?» Ніхто його не впізнав. А він не спинився та назад.

Найменший брат вернувся на поле, пустив коня, а сам погнав свиню додому. Приходить додому, а там брати розповідають:

— От так плигас! За малим не доскочив!

— Може, то я? — каже найменший. Брати засміялись.

От третього дня вже востаннє старші брати їдуть до королівни, а найменшого знову з свинею вирядили. Погнав він свиню пасти, вигнав на поле, як свиснув, як гукнув — біжить кінь, аж земля гуде. Прибіг — так іскри з очей і сипляться. Хлопець і каже йому:

— Неси мене до короля!

— Господарю мій милий, господарю мій любий! — каже кінь. — Як же тебе нести: чи понад землею чи о половині дерев, чи поверх них?

— Неси, — каже, — поверх дерев!

Сів він, кінь як поніс його, аж земля гуде. Наздогнали вони братів та повз них — як вихор! От приїжджас найменший брат до гори, а там стільки народу: з усього королівства люди зійшлися подивитися, що то буде — чи доскочить той їздець до королівни. Вже ніхто не намагався скакати — бачать, що не змога. Всі тільки й дожидаються того, який учора за малим не доскочив. А королівна, як сонце, пишна та гарна, високо-високо сяє.

Коли це враз приїжджас найменший брат. Як вихор між людьми промчав — та вгору. Скочив, до королівни доскочив, перстень з руки зняв та й назад. Люди в крик: «Хто це? Хто це?» Всі питаються, і ніхто не знає. А він не спинився та й зник з очей.

Солдат і смерть

Пін і його слуга

Поїхав найменший брат на своє поле, пустив коня, і сам погнав свиню додому. Перстень одяг на палець і ганчіркою зав'язав, щоб не було видко. Приходить додому, а там брати вихваляються:

— Таки доскочив! От так лицар!

— Може, то я? — каже найменший.

Брати гніваються, глузують:

— Чи не загубив ти й останнього розуму?

От другого дня наказ від короля, щоб зібралися до нього всі — і старі й малі. Брати і говорять один до одного:

— Як нам везти дурня? Сором! Та нічого не вдієш... Звелено!

От так зібрались усі в дворі королівському, а там столи понакривані й їжі багато-багато. Король почав пригощати людей медом і вином, а наостанку частувала всіх королівна. Частувала, частувала, підійшла й до найменшого брата. Той бере чарку лівою рукою. Вона питає:

— А правою чому ж не береш?

— Та збив палець.

— Ану, покажи!

Він як розв'язав палець — так той перстень і засяв! Королівна руками сплеснула:

— Це ж, — каже, — він!

Привели хлопця до короля... Ну, тут уже королеві нічого робити, треба за нього дочку віддавати.

Звінчали їх та такий банкет учинили! А старші брати сидять на тому банкеті та тільки дивуються: був дурень, а тепер короленко.

ЧУДЕСНИЙ КОНИК

ав батько дванадцять синів. Повиростали вони великі, батько й каже:

— Що ж ви будете у мене тут, дітки, робити? Ідьте служити.

І пішли вони всі найматися до одного пана. Згодилися на рік. Пан питає:

— Грішми вам платитиму чи як?

— Ні. Відробимо вам, пане, рік, і дасте кожному по коневі. Служать вони. Вже скоро рік їм вийде. Ось пан і каже:

— Ідьте до стайні, вибирайте, які вам коні подобаються.

Брати взяли собі найкращих коней, а найменший, Петрусь, вибрав маленького коника.

— Візьми мене, — сказав той, — не пожалкуєш!..

Відслужили брати рік у того пана, взяли по коневі й поїхали додому. Ті одинадцять поїхали вперед, а дванадцятий, Петрусь, — позаду. Старші брати сміються з нього:

— Працювали ми разом у пана, вибрали собі файні коні, а ти взяв такого, що не варт нічого. Звісно — дурник.

Приїхали вони додому. Батько й каже:

— Що ж будете робити в мене тепер? Їдьте і шукайте собі такого місця, щоб оженитись. Вас дванадцятєро, от і знайдіть десь, щоб було дванадцять дочок, та й женіться.

Поїхали вони. Питають від села до села. Аж у одному селі напिताли двір, у якому є дванадцять дочок.

Поки приїхали, захопила їх ніч. Поставили братам у тій хаті багато їжі та питва. А був то змії, що мав дванадцять дочок. І каже він до хлопців:

— Ви собі лягайте в покою по один бік, а ви, дочки, — по другий.

Петрусів коник все те знав, і коли прийшов його господар, каже:

— Вважай, Петрусю, коли я заіржу раз, то щоб ніхто з вас не спав. Коли заіржу вдруге, то хай кожен з вас встане, візьме одну з дівчат і покладе на своє місце. А коли ж я заіржу втретє — швидко сідлайте коней і втікайте звідси, бо на вас смерть чекає.

Петрусь розповів братам. Тільки вони посідали на коней, як змії, думаючи, що на тому місці лежать дванадцять братів, постинав їм голови. Але коли роздивився, що своїх дочок порізав, дуже розгніваний погнався за втікачами.

Брати на своїх дужчих конях поїхали вперед, а Петрусь на своєму конику плентається позаду. Ось той коник і каже:

— Оглянься, Петрусю, позад себе!

Оглянувся хлопець.

— Хтось за нами женеться, — каже він. А коник до нього:

— Кинь камінець!

Кинув Петрусь камінець — і стали великі гори та скелі. Але змії почав розкидати усе те.

Знов каже коник Петрусеві, щоб оглянувся.

Глянув той — женеться змії за ними.

— Кинь позад себе ломачку, — радить хлопцеві коник. Кинув той ломачку — і виріс позаду них густий ліс. А змії рубає шаблею той ліс. Поки змії у тому лісі прорубав дорогу, вони далеченько відїхали. Втретє каже коник:

— Оглянься, Петрусю.

Той оглянувся — женеться.

— Плюнь на землю!

Плюнув хлопець — і стало велике море. Змій женеться через те море. Але посеред нього занеміг і зі злості давай пити воду. Пив, пив, поки не луснув.

— Оглянься, Петрусю, ще раз!

Оглянувся — нема вже змія.

— Бачиш,— каже коник до хлопця,— я не дарма тобі казав тоді: «Візьми мене собі». Якби не я, була б усім вам смерть.

Повернулися сини до свого батька.

— Тату, якби не Петрусь, то не знали б ви, де ми й поділися.

От і каже згодом батько до синів:

— Ідіть знов до того пана, ставайте на другий рік служити.

Поїхали сини: старші вперед, а Петрусь позаду на своєму конику. Відїхали далеко, бачить Петрусь — лежить на дорозі золоте перо.

— Я візьму те перо,— каже Петрусь до коника.

— Не руш,— відповів той,— бо буде біда.

Але хлопцеві сподобалося гарне перо, і взяв він його собі.

Приїхали вони до того самого пана, в якого раніше служили. Найнялися. Пан щоночі видавав кожному з братів свічку на стайню. А Петрусь і каже:

— Мені свічка непотрібна.

«Що це таке? — думає пан.— Усі наймити палять свічки, а цьому не треба».

Ось одної ночі засів під жолобом у стайні і чекає, чим буде Петрусь світити. А Петрусь взяв те перо, поклав на жолоб, і світить воно на всю стайню. Тоді пан до Петруся:

— Впіймався, хлопча! Тепер ти мені дістань того птаха, який перо загубив. Коли дістанеш, то віддам за тебе свою дочку. Не дістанеш — скараю на смерть.

Засмутився Петрусь. Іде він до коника на стайню і тяжко зітхає. А коник питає:

— Чого ти такий смутний?

— Ой, якби ти знав, чого від мене пан зажадав.— І розповідає.

— Не гризи себе, Петрусю,— каже коник.— Я тобі допоможу. Скажи панові, нехай зробить залізну клітку і дасть тобі їжі, яку дуже любить той птах, то ми його зловимо. Там,

у лісі, на високій горі, той птах сидить. Ти вилізеш на дерево, клітку покладеш вниз і будеш свистіти так, як той птах. Він наблизиться, побачить у клітці улюблену їжу і вскочить туди. Я заіржу до тебе, і ти хутко злізай; клітка замкнеться на той час.

Так і зробили. Везуть клітку з тим птахом до пана. Петрусь дуже втішається: дістав птаха. Їдуть вони, дивляться — лежить золота підкова. Дуже сподобалась вона Петрусеві. І каже він до коника:

— Я візьму її.

— Не руш, бо буде біда.

Але Петрусь не послухав і взяв.

Приїхали до пана. Знов Петрусь не бере свічок на ніч. Кладе він золоту підкову на жолобі, і вона освітлює всю стайню.

Однієї ночі знов підстеріг пан хлопця.

— Ага, — каже, — попався! Тепер ти мені того коника дістань, котрий ту підкову загубив. Впіймаєш — віддам цього разу за тебе свою дочку, а не впіймаєш — буде тобі смерть.

Дуже засмутився Петрусь. Прийшов до свого коника і скаржитья:

— Що я тепер буду робити?

А коник:

— Не смутися так, я тебе виручу. Зле ти зробив, що не послухав мене, коли я казав: «Не руш підкови, бо буде біда!» Тепер скажи своєму панові, нехай на дорогу, крім їжі, дасть ще прядива і смоли. Обмотаєш мене цим прядивом і обіллєш смолю. Поїдемо в далеку дорогу, на високу гору, де ті чудесні коні водяться. Там побачиш дванадцять кобил, а тринадцятий буде огир (жеребець), що ту підкову загубив. Як приїдемо до тої гори, ти скочиш з мене і вилізеш на дерево. Як я заіржу раз, той огир прислухається. Як заіржу вдруге — буде він до мене бігти, а заіржу втретє — прибіжить до мене і встромить зуби в смолу. Тоді хапай того огира і сідай на нього. Він буде осідланий. Поїдеш до пана, а ті дванадцять кобил побіжать заду.

Як радив коник Петрусеві, так і зробили. Коли повернувся він до пана, той дуже здивувався, що такий незграбний хлопець здатний зробити все, що йому загадають. Проте віддати дочку за нього не хотів.

— Ну, що маю робити, хлопче? — каже пан. — Віддам за тебе дочку. Але... ще мусиш подоїти всі ті кобилиці, що привів. Знов засумував хлопець, і знов врятував його коник.

— Скажи панові, нехай поставить казан серед подвір'я. А ти, Петрусю, візьми в пана палицю, підганяй нею кобил

до казана і кажи: «Ану, доїться!» І кожна кобила сама ви- доїться.

Хлопець так і зробив. Стоїть пан і дивується, як то дикі кобили слухняно дояться. Коли всі подоїлися, закликав пан Петруся до себе і каже:

— Тепер у тім волоці ти будеш купатися. Велю розкласти під тим казаном вогонь. Коли молоко закипить, скупасься в ньому. А вийдеш — з мою дочкою шлюб візьмеш.

Коли почула те панова дочка, дуже збентежилася: де ж, батько граф, а хоче її за фурмана віддати. Засмутився і Петрусь. Прийшов на стайню до коника. А той уже все знає. Питає він хлопця, чого смутний такий, і чує:

— Не скажу вже навіть тобі, бо і ти мене не виручиш. Смерть у мене за плечима...

— Не журись, Петрусю! — заспокоїв коник. — Слухай сюди: як буде кипіти молоко і пан накаже тобі скакати, то ти не пана слухай, а мене. Коли я заїржу раз, то ти роздягайся, заїржу вдруге — стій роздягнений і чекай на мою команду. Коли заїржу третій раз, ти скачи сміливо у той казан. Будеш купатися, поки не заїржу четвертий раз. Тоді якнайшвидше вискакуй.

Вискочив Петрусь, і зробився дуже файний після того купелю. Ускочив голий, а виліз у гарній сорочці. Аж панна зачудувалася і дуже сподобала його.

А була та панна заручена з молодим бундючним графом. Побачив він, як хлоп Петрусь купався і став такий гарний, та й думає собі: «Скупаюся і я, тоді кращий стану».

Наказав він підкласти більше вогню під казан: почало молоко кипіти. Як ускочив молодий граф у той казан, то так скупався, що тільки-но кістки наверх сплили.

ГРОШІ — СМЕРТЬ

оловік знайшов у лісі гроші. Як відкопав їх, то повна скриня грошей. Став той чоловік над тими грішми і на весь ліс гукає:

— Гвалт, смерть!..

Той ліс був чималий, і в ньому сиділи дванадцять чоловік розбійників. Ото ті робійники почули, як той чоловік став репетувати, та й прийшли. Прийшли, роздивились — що за чудо? Хоч були розбійники, а все ж здивувались. То не б'ють того чоловіка, а питають:

— Де ж та смерть, чоловіче?

— А це ж гроші в скрині,— каже той чоловік,— це ж смерть і є.

— Хто! Це смерть?! Ну, стривай, оступись-но ти, ми ще цієї смерті не боїмося!

Та ото чоловік той оступивсь, а розбійники взяли ту скриню і потяглись у гущавину з нею. Розбійники пішли, і той чоловік затих та й пішов собі своєю дорогою.

Грошей у скрині дуже багато було, розбійники коло тієї скрині стоять,— от як подуріли всі. Така сила грошей! Кожен думас: «Коли б мені така сила грошей!» Ну, треба буде ті гроші ділити, та з радощів погуляти хочуть. Одні розбійники, шість чоловік, пішли в город купувати ласощі, а других шість готують обід. Так це змовились ті, що по ласощі пішли, щоб не ділити тих грошей на всіх, а тільки на цих шістьох. Купили вони ласощів та й усипали в них отрути.

— Нехай же прийдемо, то віддамо тим ці лакомини, та й отруїмо цими лакоминами: вони не знатимуть нічого, якраз найдяться отрути... Гроші тоді ми самі поділимо...

Ті змовляються на тих, а вже ті, що обід готували, насипали в страву отрути, дожидають тих,— нехай прийдуть, то найдяться. Таке одні одним лихо готують, і одні про одних нічого й не знають. Так і вийшло, що одні одних нагодували трутисною, і не постереглись, як наїлись... Так і пропали всі дванадцять. Той чоловік тоді прийшов до них та й каже до мерців:

— От ви й не вірили, що в грошах смерть, тепер от усі пропали, бачте, що я правду казав.

ПІП І ЙОГО СЛУГА

ав чоловік три сини. І оті сини були дуже ліниві. Коли б отець подбав, то їли б. Раз старший син розсердився і каже:

— Няньо, я тобі кажу, що зароблю гроші.

Зібрався і йде по світу. Прийшов у одне село.

А там піп стояв на воротах і дивився горі-долу вулицею. Старший син прийшов до попа, поклонився:

— Добрий ранок.

— Доброго здоров'я! Куди ти, легіню, йдеш?

— Я йду, чи не найнявся б служити.

Зайшли вони на фару та почали домовлятися. Піп говорить:

— Слухай ти, легіню, будеш у мене служити, а чи пристанеш на таке: коли ти на мене розсердишся, я тобі видеру ремінь з хребта. А коли я на тебе, то ти мені.

Легінь на це пристав. Переспав у попа ніч, а рано встає і питає, що тепер має робити.

— Та підеш з гусьми на толоку.

Хлопчище погнав гуси на толоку, а голоден, їсти йому не дали. Піп обіцяв, що принесе.

Хлопець чекає-чекає, сніданок не несуть. Аж у шість годин приходить піп і питає його:

— Чи ти, небораче, не голоден?

— Де б у чорта не голоден!

— Ти, видно, сердишся на мене!

— Де б не сердився, коли ви з мене знущаетесь!

— Ну, лягай, най тобі видеру ремінь з хребта!

І піп вірзав хлопцеві ремінь з хребта і відправив хлопця додому.

Пришов додому смутний.

Зібрався середульший син.

— Будете видіти, що я вам, няню, зароблю гроші!

І він потрапив до того попа служити. Та і йому зле повелося, бо і йому піп видер ремінь з хребта.

Наймолодший брат Іван ударився в груди й каже:

— Я, няньку, зароблю гроші усім нам!

Зібрався і йде.

Потрапив у те село і до того самого попа. Красно поклонився. Піп його питає:

— Куди ти, хлопче, подорожуєш?

— Шукаю службу.

— Та ходи до мене служити.

Зайшли на фару і почали домовлятися:

— Ну, слухай, хлопче, коли ти на мене розсердишся, то я тобі видеру ремінь з хребта, а як я на тебе, то ти мені. Чи пристаєш на се?

— Пристаю. Лиш скажіть мені, доки вам треба служити та й яку ви даєте плату слугі?

— Будеш мені служити, доки зозуля не буде кувати, а плата п'ятсот злотих.

— Добре, але маєте мені давати такий харч, який самі їсте.

Піп пристав на це. І Іван зостався у попа служити.

Раненько пробудився і просить роботу.

— Підеш з гусьми на толоку. Їсти я тобі винесу.

Іван з гусьми зібрався на толоку і чекає сніданку. Сонце вже високо, а попа не видно. Іван голоден. Що він надумав? Вирубав він жердь і всі гуси побив. Одну обскуб, розклав вогонь та пече. Інші склав навколо себе. Наївся, напився, ліг межі гуси та й спить.

Приносить піп Іванові їсти:

— Що ти, Іване, наробив, невже ти гуси побив?

— Ой, ні, отче, гуси смачно пасуться. Чи ви не сердитесь?

— Ні, не серджуся!

І пішов піп додому. А вдома каже попаді:

— Негаразд, бо Іван побив усі гуси! Яку йому дамо завтра роботу?

— Хіба кури годувати? — каже попадя.

Ввечері, як Іван вернувся, каже йому піп:

— Ну, Іване, завтра встанеш рано та будеш годувати кури. Ото легка робота.

Іван рано встає і кидає курям кукурудзу. Нараз прийшла одна, далі друга, Іван собі думає:

— Це біда! Одна курка від другої їсть!

Узяв прутик та вбив усі п'ятдесят курей і склав коло кукурудзи.

Приходить піп і бачить, що Іван усі кури побив.

— Що ти, Іване, дієш?

— Що я, отче, дію? Дію гаразд, бо тепер вони красно їдять, а перше їли одна від другої! Та ніби ви, отче, сердитесь?

— Ні, не серджуся.

Вернувся піп до хижі й каже:

— Жоно, негаразд. Іван усі кури побив! Що з ним будемо робити?

— Завтра най іде орати.

Запрягли чотири воли і пішли орати. Піп тільки завів воли у ниву й каже:

— Ори ти, Іване, сам, а я піду.

Іван кілька разів обійшов ниву, а далі став і дивиться, чи піп не йде з обідом. Піп не йшов.

Що Іван надумав? Убив сокирою вола, наклав огню і пече м'ясо. Як наївся, решту закопав у землю, а хвіст відрізав та заклав другому воліві в рот.

Піп вернувся з обідом.

— Що ти, Іване, наробив?

— Що я наробив? Воли поголодніли та один одного з'їв. А ви, отче, сердитесь?

— Ні, не серджуся.

Приходить піп додому і говорить попаді:

— Негаразд! Іван зарізає вола і велику шкоду нам вчинив.

— Знаєш що? — каже попадя.— Зрання збуди матір та найвилізе на горіх і кукає як зозуля.

Так і вчинили. Раненько піп збудив Івана і каже:

— Уставай, Іване, бо зозуля кукає. Вже тобі минув рік.

Іван устав, вийшов надвір і слухає зозулин голос. А далі подумався. Витяг рушницю й стрілив у зозулю. Попові не сказав нічого, вернувся до хижі і ліг спати.

Піп, коли вийшов надвір, побачив під горіхом мертву матір. Дуже зажурився:

— Іван убив маму! Що з ним маємо робити?

— Вижени його спати на оборіг і запали з ним сіно,— каже попадя.

Піп прийшов до Івана й каже:

— Ввечері підеш спати на оборіг!

А у попа було чотири обороги.

Іван пішов спати.

Вночі піп підпалив оборіг, а від нього інші загорілися й згоріли.

Вернувся до хижі спокійний, думаючи, що Іван згорів.

А рано заходить Іван і вклоняється:

— Добрий ранок, отче!

— Де ти спав, Іване?

— Я спав у хліві на горіщі.

— А ввечері де будеш спати?

— У хліві.

Уночі запалив піп і хлів. Згоріла й худоба.

Рано Іван заходить і вклоняється:

— Добрий ранок, отче.

— Де ти, Іване, спав?

— Я спав на фари.

Тепер піп став радитися з попадею, що мають діяти.

— Знаєш що, жоно? Я подумався фару полити гасом, вапалити, лише книги забрати і втекти.

Піп склав книги у мішок і фару запалив. А Іван побачив, що робить піп. Скоро книги викидав з мішка, лиш одну лишив у ногах, а другу в головах, а сам заліз у мішок.

Коли фара почала горіти, піп ухопив мішок на плечі й давай тікати. Як вийшли з села і добігли до річки, говорить піп попаді:

— О, які тяжкі божі книги!

Коли переходили річку, де треба було брести, Іван з мішка тихо каже попові:

— Тримай вище, отче! Бо мені ноги мочаться.

Піп каже попаді.

— Чуєш? Божі слова говорять...

Перейшли на заріччя і розклалися спати. Піп розв'язує мішок, бере книгу і хоче молитись. А Іван виліз із мішка:

— Добрий вечір, отче!

Піп здивувався:

— Та ти тут, Іване?

— Ой, я тут, бо ще зозуля не кукала, ще я не дослужив рік.

— Та скажи ти мені, Іване, де ти тепер будеш спати?

— Де буду спати? Та лиш з вами. Я буду спати від води, а ви у середині, а попада від берега.

Піп відкликав попадю набік, і почали вони радитись, що як Іван засне, то штовхнуть його у ріку.

Вночі, як усі поснули, Іван перекинув попадю до води. Будить попа і каже, змінивши голос:

— Вставай, отче, бо Іван заснув. Кидаймо його у воду.

Піп узяв за ноги, а Іван за голову, розмахнули попадею і кинули у воду.

Тут впізнав піп Івана й каже:

— То ти, Іване, тут? Що ж ти зробив? Позбавив мене жони.

— Ачей ви, отче, сердитесь на мене?

— Ой, ні, не серджуся! Ну, Іване, коли ти мене так уладив, то я тепер з тобою йду на мандрівку.

Так вони обоє йдуть по світу. Зустрічають цигана. Той і питає їх:

— Куди ви йдете, люди?

— Йдемо на мандрівку!

— Візьміть і мене.

— Ходи,— каже Іван.

Ідуть далі і зустрічають жебрака.

— Куди ви йдете, люди?

— Йдемо мандрувати.

— Прийміть і мене!

Іван прийняв і жебрака. Ідуть уже четверо. У дорозі застала їх ніч. Прийшли вони до одної молодої жінки, красно вклонилися, Іван і проситься:

— Невісточко, чи ми не переспали б у вас?

Молода жінка понурила голову і подумала: «Що на се сказати?»

— Люди, най би ви в мене спали, але коли до мене прийде велика повинь, я за вас не відповідаю, як утопитесь.

Піп каже, що він не вмiє плавати, i дуже злякався.

— А ти вмiєш? — питає Иван жебрака.

— Трохи вмiю.

— А ти, цигане, вмiєш?

— Я так умiю плавати, як камiнь.

Иван був хитрий i зрозумiв, що повинь — то невістчин коханець. Жебрака поклав спати на пiч, цигана в кут, а попа на горище у корито, щоб не втопився. Як усiх порозкладав, лампу загасив, i всi заснули.

А Иван не спить. Лежить на лавцi пiд самим вiкном i чекає повенi. Вночi чує, щось пiд хижкою таласає. Далi чує, хтось постукав у вiкно i тихим голосом кличе:

— Марiчко, чи спиш? Уставай скорiше!

А Иван Марiччиним голосом вiдповiдає:

— Йди собi геть, небоже, бо у мене подорожнi люди сплять! Не можу тебе впустити.

— Марiчко, на, принiс я тобi палiнки i калач, i ковбасу, та най не несу назад додому...

Иван був дуже голоден, вiдчинив вiкно i взяв. Склав на стiл i почав їсти. Пробудився жебрак i питає:

— Що ти, Иване, їси? Дай i менi трохи, бо я дуже голоден.

Иван полiз у кишеню, знайшов там качан кукурудзи i подає жебракови. Жебрак спробував укусити качана, але не мiг, i питає Ivана:

— Що се, Иване?

— Це ковбаса. Як не можеш їсти сиру, то йди спечи!

На кутi лежав циган, i в темнотi свiтилися його зуби, як жар. Жебрак пiдiйшов до печi й поклав качан цигановi в зуби, трохи почекав, а далi каже:

— Иване, а се не печеться!

— Ну, то бери води i залляй огонь.

Жебрак зачерпнув води i налляв цигановi повен рот. Циган налякався i заревiв:

— Йой, йой, люди! Вода! Повiнь!

Піп це почув i почав у коритi так колисатися, що упав з горища й потовкся. А Иван вiдчинив вiкно i втік. Iде собi, думаючи: «Хоч я грошей не заробив, та обдурив попа».

I пішов мандрувати по свiту, i може, ще й нинi мандрує.

БІДА

ив собі багатий піп, і мав він лише одного сина. Той змалку нічого не робив. Коли підріс він, віддав його піп до школи. Прийшов час — оженив сина. А після батькової смерті той залишився на його парафії.

Ось одного разу молодий піп подумав: «Люди говорять, що їм біда. А я зріс, оженився, попом став і жодної біди на світі не знаю!»

Наказав він слугі закопати на тракті слуп і на ньому написав з одного боку версту, а з другого прибив таблицю. На таблиці написав, що в житті жодної ще біди не знав.

Їхав тим трактом цар. Дивиться: з одного боку слупа написано версту, а з другого — таблиця прибита. Каже він фурманові:

— Піди-но прочитай!

Скочив той з карети, пішов і читає вголос. Цар послухав, щось записав і поїхав.

Приїхав цар додому і затребував до себе попа. Але то було не так швидко: може, через місяць, може, через два приїжджає піп до царя.

— Здорові були, ваша імператорська величність!

— Здоров! — відповідає цар. — Ну, що скажеш?

— Не знаю, чого ваша величність мене викликали.

Цар тоді каже:

— Ти зріс, оженився і жодної ще біди не знав?

— Так, ваша імператорська величність.

— Як же це?

Піп розповів, що його батько був багатий і при ньому він ніякої біди не знав. Коли ж помер, усе багатство синові залишив і попом зробив, він теж лиха не скуштував.

Розгнівався тоді цар і каже:

— Я царством керую, чому ж я біду знаю?.. Ну, загадаю тобі три загадки. Якщо відгадаєш, то буде тобі прощено, а не відгадаєш — голова злетить з плечей!

І дав йому цар строку три доби, щоб відгадав:

— Чи вище до небес, чи в землю глибше?

— Скільки на небі зірок?

— Що цар думає?

Пішов піп додому. Сидить він і думає, але нічого не може надумати, як на ті загадки відповісти. Прийшов строк іти до царя давати відповіді.

Приходить піп до царського двору, дивиться: стоїть на варті солдат. Питає він його, чи є цар. І такий сумний на вигляд. Той солдат дивиться, що піп сумує, і питає про причину.

— Що тобі казати,— відповідає піп,— адже однаково ти мені нічим не допоможеш!

Та все ж таки розповів солдатові, навіщо цар його викликав і які загадки дав. Тоді солдат каже:

— Скидайте, панотче, свій одяг, вбирайтеся в мій і стійте на моєму місці. А я піду до царя загадки відгадувати.

Обмінялися вони одежею, солдат пішов до царя, а піп став на його місце вартувати.

Приходить солдат до царя, привітався.

— Ну що, відгадав загадки? — запитує цар.

— Відгадав,— каже солдат.

Цар питає:

— Ну, скажи, чи вище до небес, чи глибше вниз у землю?

— Ні, ваша імператорська величність, вниз глибше.

— Чому ж?

— Бо мої дід і прадід, батько й мати, брат і сестри як пішли туди, то й досі їх нема. А в небесах, коли б'ють у барабани, то все чути.

— Ну, а скажи, скільки зірок на небі?

Переодягнений солдат витягає з торби купу вовни, настриженої з вівці, і каже:

— Ось стільки, прошу глянути, ваша імператорська величність.

Цар питає:

— А ти вірно полічив?

— Прошу перевірити! — відповідає той.

— Ну, а тепер скажи мені, що я думаю?

— Ви думаєте, що я піп, а я — солдат.

— А піп де?

— На моє місце став!

Дав тоді цар солдатові відставку, а піп служив на його місці, поки не відслужив строк.

КАЛИТОЧКА

ули собі чоловік та жінка, і була у них пара волів, а у їх сусіда — віз. Ото як прийде неділя або празник, то хто-небудь бере волів і воза та й їде чи до церкви, чи у гості, а на другу неділю — другий, та так і поділялись. От жінка того чоловіка, чиї воли, раз йому і каже:

— Поведи воли та продай, справимо собі коня та візка, будемо самі до церкви та до родичів їздити. Та ще, бач, сусіда свого воза не годує, а нам волів треба годувати.

Чоловік налігав воли і повів. Веде дорогою, аж ось доганяє його чоловік конем. Привітався і питає його:

— А куди це воли ведеш?

— Продавати.

— Поміняй мені за коня.

— Давай.

Виміняв коня, сів верхи та й їде. Від'їхав недалеко і зустрічає чоловіка, що жене корову, привітався з ним:

— А куди це ти їдеш? — питає той.

— Коня продавати.

— Поміняй мені на корову.

— Давай!

Поміняв і веде дорогою, аж на полі пасуться свині та вівці. Домовився він, виміняв корову на свиню, а потім на вівцю і поспішає додому. Овечка гарна, аж де не візьмись — розлилась велика ріка, а на ній видимо-невидимо гусей. Підійшов він ближче, розбалакався з людьми, виміняв вівцю на гуску та й пішов понад річкою і зайшов у село. Аж стрічає жінку, а та:

— А поміняй мені на півня гуску!

— Давай!

Помінялись. Іде далі, аж ось доганяє його чоловік:

— На продаж?

— Еге!

— А поміняй мені на калиточку.

— Давай!

Виміняв за півня калиточку й поспішає додому. Аж тут тобі ріка розлилась. На березі стоїть перевіз, плату беруть, а в нього ж ні копійчки.

— А перевезете мене? Дам калиточку.

— Сідай!

Переїхав на другий берег.

А там стояла валка чумаків. Як розпитали ж вони його, за що він виміняв калиточку, сміються з нього.

— Що тобі,— кажуть,— жінка за це зробить?

— Аж нічого! Скаже, слава богу, що хоч живий вернувся.

Та й побились об заклад. Коли скаже жінка так, то чумаки віддадуть йому дванадцять маж(хур) з батіжками. Зараз вибрали одного і послали до його баби. От той приходить.

— Здорові!

— Здорові!

— А ти не чула, бабо, про свого старого? Він воли на коня проміняв.

— От добре, возик недорого коштує, як-небудь зберемось.

— Та й коня проміняв на корову.

— Це ще й краще, буде у нас молоко.

— Та й корову проміняв на свиню.

— І то добре, будуть у нас поросятка.

— Та й свиню проміняв на вівцю.

— І це добре, будуть ягнятка та вовночка, буде що у мене у спасівку прости.

— Та й вівцю проміняв на гуску.

— І це добре, будуть у нас крашаночки та пір'я.

— Та й гуску проміняв на півня.

— О, це ще краще, півень раненько співатиме та нас до роботи будитиме.

— Та й півня проміняв на калиточку.

— І це добре, будемо, що хто заробить,— чи він, чи я,— в калиточку складати.

— Та він і калиточку за перевіз віддав.

— Ну що ж, слава богу, що сам хоч живий вернувся.

Так тим чумакам нічого робити, віддали йому дванадцять-ро маж.

ЦИГАН-КОСАР

ув собі багатий хазяїн та мав собі кума цигана і просив його, щоб він прийшов до нього косити. Циган йому каже:

— Куме, а хто піде косити зо мною?

— Пошлю,— каже хазяїн,— наймита з тобою.

— Я піду, куме, до тебе,— аби твій наймит

слухав усе, що я йому скажу, і робив те. А що в тебе їсти, куме, буде? — питає циган.

— Дам хліба, сала, чарку горілки рано, а в полудень і ввечері п'ятдесят копійок грошей.

— Згода!

От хазяїн і каже наймитові:

— Будеш усе робити, що циган загадає: чи робити, чи що.

То як вийшли вони на поле і пішли вони по першому покосі до половини гін, і там виріс берестюк крислатий. Як дійшли вони до того берестюка, і питає циган наймита:

— Що тут добре робити під цим берестюком?

— Добре спати на полудень у холодочку,— відповідає наймит.

А циган каже:

— Ану, трошки ляжемо!

Узяли полягали вони спати. Поспали; прокинувся циган та й каже:

— Ану, встань, Іване, подивися, що люди роблять?

А Іван устав і каже:

— Робили, робили, а тепер сіли обідати.

А циган відповідає наймитові:

— Е, а ми не люди? Гайда та й ми будемо обідати. Давай сало!

Пообідали вони, а циган знов каже:

— А подивись, Іване, що люди роблять?

— Що люди роблять? Пообідали та й спочивати лягають!

Циган і каже:

— Е, а ми не люди? Гайда і ми спати.

Взяли як лягли, та й спочивали до самого підвечірку. Попрокидалися, циган знов каже Іванові:

— Подивись, Іване, що люди роблять?

— Устали та й підвечіркують.

— А ми що ж, не люди? Давай лиш сало, будемо і ми підвечіркувати! — каже циган.

Попідвечіркували, циган каже:

— Вставай лиш, пане брате, подивимось, чи багато ми накосили. Вставай та ходім, ще коситимемо.

Пішли знов по одному покосі, і каже циган Іванові:

— Подивись, Іване, що люди роблять?

— Що роблять? Покосили, вже бог дав вечір, а то й ідуть

додому.

А циган каже:

— А ми не люди? Гайда й ми додому!

Прийшли додому. Господар питає:

— Куме, добре накосили?

Ненаситний піп

А циган:

— Багато накопили! Треба три громадільники, щоб громадили.

От циган повечеряв, пішов собі додому. Хазяїн узяв коня й поїхав на ніч на ту траву подивитися, чи багато викошено. Як виїхав до тих покосів, то аж за голову взявся. Приїхав додому, устав раненько й побіг до цигана та й каже:

— Куме, чи не підеш ти сьогодні до мене косити?

А він відповідає:

— Ба, піду, куме! А хто піде з косарями?

А він каже:

— Піду я, наймит і ви, — каже, — куме, підете.

Він знов питається:

— Що даватимете їсти?

— Знову дам чарку горілки рано, на полудень і на вечір і скажу жінці, щоб зварила курку й винесла в поле обідати і паляниці.

— Згода!

Потім прийшов додому, добре поснідав з наймитом, поки циган прийшов, і сказав жінці:

— Неси обідати, щоб акурат сонце було у полудень. Потім, як ітимеш, — дуже помаленьку йди, хоч я махатиму рукою — не квапся. Я візьму косу на плечі, бігтиму до тебе, мов хочу бити, а ти тікай через гору в яр, кидай горшками в землю. Я бігтиму за тобою, наймит за мною: ми тебе доженемо, так і пообідаємо, поки циган дождатиме.

От вийшли вони в поле, почали косити. Косять до обіду, циган уже їсти добре хоче та й каже:

— Егей, куме, варто щось попоїсти!

А кум каже:

— От лукава жінка: казав, щоб рано виносила обід, а її й досі нема.

От косили вони вже до полудня, дивляться, а хазяйка несе обідати.

А циган каже:

— Е, куме, вже нам обід іде!

А кум уже відповідає:

— Ну, коли б вона прийшла, — я вже їй дам! І кричить до неї:

— Іди, — каже, — скоро!

А вона, як почувла його голос, ще помаліше почала йти. Він тоді й каже:

— Піду поноб'ю її, як дожену!

А наймит:

— Лишіть, хазяїне, поки принесе обід, та тоді дасте їй духопелу.

Хазяїн ухопив косу й каже:

— Ні, таки піду! Я там їй дам!

Хазяїн біжить з косою попереду, а наймит позаду:

— Бійтесь бога, хазяїне, що ви робите? Лишіть хазяйку живою, а то гріха наробите!

Та хазяйка побачила, що хазяїн біжить з косою, та горшками тими об землю, а сама далі через гору. Там побігла й сіла, дожидає. Вони прийшли обидва, пообідали добре. Циган прибіг на те місце, де горшки побито, позбирав, яка там квасолька була чи бурячок, та тим і заговів. Ідуть вони відтіль, уже пообідавши, а циган питається:

— А що, куме, не догнав?

А хазяїн каже:

— Ні! Бісова віра, поки вибіг нагору, не знати де й ділась.

Циган відповідає:

— Ге-е, куме! Не так треба було робити! Нехай би вона, куме, прийшла та поклала обід, а тоді б їй тут дати що дати.

Він, хазяїн, говорить:

— Ну, вже я їй дам увечері! Ну вже, будь ласка, куме,— я тебе препрошаю: косім хоч до підвечірку!

Стали знов косити, а циган здорово охляв, не може тягти вже ніяк. Просить кума:

— Гей, куме, змилосоєрсья. Їдьмо додому, бо пропали!

Дав бог вечір, прийшли додому. А жінка наварила вареників і зарізала курку, зварила, а вперед налляла сироватки. То хазяїн їсть тільки так, показує ложку, і наймит; а циган таки хапав добре, бо вимерхався, не снідавши нічого. Після, як наїлися вони сироватки, дала хазяйка молока кислого. Теж хазяїн не їсть, і наймит тільки ложку показує, а циган добре наївся. Хазяйка подала вареники й курку. Хазяїн уже їсть, і наймит, а циган тільки очі витріщив, на курку дивиться й на вареники та й каже до куми:

— Е, кумо! Знаєте, як варити, та не знаєте, як давати!

Потім кум уже говорить:

— Куме, вечеряйте!

Циган каже:

— Спасибі, куме! Вже повечеряв.

І знов кум просить:

— Ідіть завтра, куме, до мене косити ще!

А циган:

— Е, куме, хоч дай три карбованці, а завтра вже не піду!

ЯК ІВАН ЦАРЯ ПЕРЕБРЕХАВ

ав один цар красну дочку і надумав заміж її видавати. На весь край проголосив, що дасть царівну за найпершого брехуна.

В одного газди було три сини.

Старший, що вважав себе дуже мудрим, сказав до своїх братів:

— Царівна має бути моя, бо я можу найкраще брехати.

Прийшов до царя, а там брехунів видимо-невидимо. Входять один за одним до палати і виходять засмучені. Дійшла черга і до нього. Ввійшов, а цар попереджає:

— Міркуй, небоже, бо як добре не збрешеш, дістанеш п'ятдесят палиць.

Вислухав цар хлопча брехню і сказав:

— Могло таке статися. Підставляй хребет.

Вернувся хлопець додому, а батько питає:

— Коли будемо, сину, весілля твоє з царівною гуляти?

— Ой,— жаліється хлопець,— не будемо, бо цар найбільший брехун.

Вирішив спробувати щастя і середущий син. Та й він заробив п'ятдесят палиць.

А наймолодший, Іван, котрого брати вважали придуркуватим, і собі проситься до царя.

— Куди ти, дурню, підеш? — не пускають його брати.— Лише ганьбу нам принесеш.

Не послухався Іван і пішов. Заходить у палату, а цар наказує:

— Бреши, хлопче, добре, як не хочеш п'ятдесят палиць дістати.

— Я так збрешу,— каже Іван,— що ти, царю, підеш свиней пасти.

Цар ледве стримав гнів.

— Бреши, бреши,— каже він.— Але царівна не буде твоєю, якщо я розсерджуся.

— Нас є три брати, а четвертий, наймолодший, няньо,— почав оповідати Іван.— Маємо велике поле. Надумали ми його взимку погноїти. Навозили гною і розкидали по землі. Навесні сніг розтав і ми побачили, що погноїли чуже поле. Взяли ми тоді ниву за всі чотири кінці, перенесли і висипали з неї гній на свою.

Цар схвалив:

— Може бути!

— Посіяли ми на тій ниві пшеницю,— говорить далі хлопець.— І вирости з неї високі дуби, аж до хмар сягають. Pokосили ми ті дуби, а жолуді склали в копиці. Накупив няньо багато свиней, більше, як у пресвітлого царя.

— А за що він міг купити більше свиней, як у мене? — заперечив цар. Та хлопець не розгубився:

— Не знаєш ти, царю, як бідняк уміє газдувати. Він годує воші і потім їх панам продає за великі гроші. Так і ми робили.

— Може бути,— видавив із себе цар.— Але до свиней і свинарів треба.

— Правду кажете,— говорить Іван.— Не могли ми самі доглянути свиней і найняли вашого батька за свинаря.

Як закричить цар:

— Брешеш. Мій батько був з царської сім'ї.

Та й замовк. Зганьбився, що простак його перебрехав. Не хотілося цареві віддавати дочку за Івана. Та не міг він відмовитися від свого слова і наказав весілля гуляти.

Став Іван царем у тій державі. І тепер царює, коли не вмер.

ЯК ПАН ПО-НІМЕЦЬКОМУ БАЛАКАВ

дна удова, проста жінка, та оддала дочку за поганенького панка. От раз той зять і поїхав до тещі в гості. Та й каже він своєму наймитові:

— Я балакатиму до тещі не по-нашому. А як вона питає в тебе, чого я так балакаю, то ти скажи, що я вже забув по-своєму балакати, а тільки по-німецькому вмію. А як я що скажу по-німецькому, так ти їй по-нашому переказуй.

— Добре! — каже той.

От приїхали. Теща рада, що зять приїхав, вітається до нього, а він:

— Вухри-мохри! Вухри-мохри!

Вона злякалася та й питає парубка:

— Що це йому таке сталося, що річ йому одібрало!

— Та то він уже забув по-своєму балакати, а навчився по-німецькому,— каже парубок.

От теща почала про дочку розпитувати та про онуків, він усе:

— Вухри-мохри! Вухри-мохри!

Так їй аж страшно його стало.

От тоді питає вона зятя:

— Може, обідати вже будете?

А він:

— Вухри-мохри! Вухри-мохри!

А наймит перекладає:

— То він каже, що не хоче обідати.

Пан сердиться, що наймит так каже, та аж кричить: «Вухри-мохри», бо їсти страшенно хоче.

А наймит:

— Ідїть,— каже,— паніматко, од його, а то бачите — аж сердиться, що ви з обідом докучаєте.

Теща з наймитом пообідала, а зять zostався не ївши. От увечері знов теща питає зятя, чи не вечерятиме.

А він:

— Вухри-мохри! Вухри-мохри!

Наймит каже:

— Не хоче вечеряти, каже, щоб дали тільки шматок хліба та кварту води.

Так теща дала йому шматок хліба та кварту води, а сама повечеряла з наймитом.

Зять уже так сердиться на наймита, а таки не хоче по-своєму балакати.

От уранці лагодиться вже він їхати.

Теща й того й сього несе на віз дочці та онукам на гостинець.

А він радий, що такого багато, та:

— Вухри-мохри! Вухри-мохри!

А наймит:

— Не несїть нічого! Пан не хоче брати, каже, щоб забрали геть.

То теща й позабирала усе назад.

От як виїхали за слободу, пан почав наймита ляяти і каже:

— Я через тебе голодний сидів і додому нічого не везу. Коли так, чого ж я сюди й приїздив?

А наймит каже:

— А хіба ж я знаю по-німецькому! Я ж думав, що як слід переказую.

НЕНАСИТНИЙ ПІП

ув собі заможний дядько. Прийшла смерть, і він помер.

Його жінка пішла до попа та й каже:

— Я вам, батюшко, заплачу, що схочете, тільки до ладу поховайте мого чоловіка.

Піп радий. Убирається та й іде на похорон.

Правив-правив — скільки влізло. Прийшлося до плати, — одчиняє господиня йому сундук з мідними грошима.

— Беріть, батюшко, скільки вам треба.

Набрав піп повні кишені.

Тоді вона одчиняє ще й другий сундук із срібними грошима.

Чується піп — що йому робити?

Бере вже він і ті гроші, срібні, — в пазуху напхав і скрізь.

А тоді вона відчиняє йому і третій сундук із золотими грошима.

Дивиться піп — що робити? Набрав уже і в дві жмені; де яка була латка — він і туди напхав.

Попрощалися з господинею, подякував та й іде. Вийшовши з хати, помітив — під хлівом висить хомут з наритниками. Піп і каже:

— Параско, дай мені і цього хомутця!

— Візьміть, батюшко, — каже вона.

— Надінь мені його сюди, на шию, — просить піп.

Наділа вона йому на шию хомута, іде він. Тоді помітив, що на полиці під хлівцем лежить брус.

— Параско, — каже, — дай мені осьього брусика, дай мені сюди його, в зуби!

Так навантажився піп більше, ніж треба. Іде він помаленьку, але наритники якось ізсунулись і попали попові під ноги. Піп заплутався у наритники та й упав, а брус посунувся йому далі в горло — піп і помер.

ЯК МИКОЛА БУВ КОРОВОЮ

ив собі один бідняк, якого звали Миколою. Мав він лише стару хатчину, а в ній повно дітей.

Одного разу пішов Микола з жінкою в ліс: він — по дрова, жінка — по гриби. Коли дивляться — багач, у котрого Микола мало не задарма цілий рік служив, веде з ярмарку корову.

Жінка зашепотіла:

— Коли б нам таку корову! Було б дітям молоко!

— Цить, жінко, — відповідає Микола. — Багач мені винен, то й корова буде наша.

Залишив він жінку в куцах, а сам пішов на дорогу. Тихцем підійшов до корови, зняв з рог мотузку, засилив собі на шию. Корова — в ліс пастися, а Микола йде за багачем. Зраділа жінка, бо зрозуміла хитрість чоловіка, і повела корову додому.

А багач ішов і не оглядався. Не знати, як довго ішов би він так, та зустрів знайомого куця.

— Гей, сусіде, — крикнув той ще здалеку, — скажи, що ти дав за цього вола?

Багач і тепер не оглянувся, лише сердито буркнув:

— Коли ти й досі не відрізниш вола від корови, то хоч помовчи.

— Та яка то корова, то віл, — регочеться стрічний купець. — Як не віриш, то сам подивися.

Багач озирнувся і за голову схопився:

— Чорт таке видів? Купив добру корову, а таке сталося. Купець посміявся та й пішов собі, а багач став серед дороги і не знає, що робити.

— Звідки ти тут узявся? — питає він Миколу.

— Я й сам не знаю, — відповідає той. — Не пам'ятаю, щоб ти купив мене коровою.

Багач не може отямитися.

— Як ти став коровою?

— Не знаю, — каже Микола, — але здогадуюся, що прокляла мене одна вдова. Колись я був багатим та скупим. Служила вдова в мене мало не задарма цілий рік. Я скупився заплатити їй зароблене, і за те вона мене прокляла:

— Миколо, бодай ти став коровою і був нею доти, доки не виплатиш мені зароблене молоком.

Багач вислухав і вилаявся:

— Послав тебе чорт на мою голову і гроші забрав. Іди собі та не роби сміху з мене.

— Що ти кажеш? — видивився на нього Микола. — Це тобі не обійдеться так легко. Хто чув таке, щоб невинному чоловікові мотузку на шию засилати? Мусиш на суді відповідати.

Бачить багатий — біда буде. Заплатив Миколі гроші, щоб той згодився мовчати.

Прийшов Микола додому з повними кишенями, а жінка вже встигла корову подоїти і молока дітям наливає.

Через якийсь час корова отелилася, і вигодував Микола другу. Стару вирішив продати.

Ідуть вони з жінкою на торг і корову ведуть. Тільки прийшли, а їх обступили з усіх боків купці, бо кращої корови, як у них, у той день не траплялося. Жінка торгується, а Микола роздівляється довкола. Коли бачить — іде оглядати корову її колишній хазяїн. Сказав про це Микола жінці і тишенько вбік. А багач оглянув корову і зашепотів їй на вухо:

— Що, Миколо, знову тебе продають? Так тобі й треба. Та я не такий дурний, щоб тебе купити, — і пішов геть.

А Микола з жінкою продали корову і повернулися додому, раді, що насміялися з багача.

ЗАЯЧЕ САЛО

Зав пан з кучером Іваном у далеку дорогу. Вони їхали мовчки, але мовчанка обридла. Пан і надумав поговорити. В цей час вискочив заєць. Пан і почав свою розмову з зайця.

— От у мене в лісі водяться зайці, тільки не такі, як оце пострибав маленький, а великі. Я з-за границі привіз на розплід. Одного разу я зібрався на охоту, взяв із собою чоловік з десять загоничів. Вони нагнали на мене зайців, а я їх тільки — бах! та бах! Тоді я набив їх десятків зо три... А одного забив, то такого величезного, як баран завбільшки! Ну, а коли здер з нього шкуру, то було більш як півпуда сала. От які в мене зайці!

Кучер слухав, слухав, а далі і каже:

— Но-о, гніді, скоро вже і міст той, що під брехунами ламається.

Почув це пан і каже:

— Чувш, Іване, так от які зайці бувають! Правда, що в нього півпуда сала то не було, а так, фунтів з десять.

- Звісно, засць зайцем,— каже Іван.
 Ну, їдуть далі, а пан знову до Івана:
 — От що, Іване, а чи скоро вже буде той місток?
 — Та скоро вже, пане,— каже Іван.
 — Так от знаєш, Іване,— продовжує пан,— мабуть, що на тому зайцеві і десяти фунтів сала не було — так фунтів три-чотири, не більше.
 — Та мені що,— каже Іван,— хай буде і так.
 Але проїхали трохи, пан повертівся на місці та й знову:
 — А чи скоро, Іване, вже той міст буде?
 — Так, скоро, пане, ось-ось, тільки в долинку спустимось.
 — Гм,— каже пан,— а знаєш, Іване, на тому зайцеві і зовсім сала не було — сам знаєш, яке на зайцеві сало.
 — Та звісно,— каже Іван,— засць зайцем.
 Спустились в долину, а пан і питає:
 — А де ж, Іване, той міст, що ти про нього говорив?
 — А він, пане,— каже Іван,— розтопився так само, як те зайче сало, що ви про нього говорили.

БРЕХНЯ

ахворів раз якийсь цар. І наказує він усім дворянам, усім селянам та міщанам збиратися до нього і бавити його, брехнею розважати. Та такою, щоб у ній ані словечка правди не було. Ось дворяни, що не збрешуть, то з заздрощів один одному говорять: «Яка ж це, мовляв, брехня, це ж

суцця правда!»

Знайшовся один мужик.

— Я,— каже,— можу.

— Ну, бреши.

— Ось, як жили ми ще з батьком і хазяйнували, то була в нас нива за тридцять верст від села. І вродила одного року пшениця, та така гарна, зразу ж і достигла, обсіпається. А було нас у батька семеро братів. Пішли ми косити, а хліба й забули взяти. І косили без упину сім днів і сім ночей, не ївши, не пивши. А як настала неділя, ми додому вечеряти. Прийшли, а мати і подала нам гарячих галушок. Сіли ми біля порога, а лежав там у нас камінь. Як сів я на той камінь, як вхопив галушку, а вона крізь мене так і проскочила, камінь пробила та ще й на сім сажнів у землю увійшла!

Тут пани й кажуть:

— Що ж, це може трапитися: сім днів не ївши, мужик виживе. А що галушка камінь пробила, то, може, це було млинове коло. Це,— кажуть,— ще не брехня.

Ось наавтра знов кличуть селянина брехні розповідати.

— Коли я став сам господарювати,— каже він,— все на лови ходив. А був у мене такий пес, що я ніколи його не годував. Ось поїхав я раз з ним на лови, вигнав зайця і нацькував на нього пса. Той за кудим, наздогнав і проковтнув: гільки задні ноги видніються. Зліз я тоді з коня — і до пса. Як засунув йому руку в пельку, так і вивернув його всього, наче рукавицю. А опісля ще сім років з тим псом полював.

Пани знов:

— Е,— кажуть,— це ще не брехня: все це може трапитися.

Звісно, панів завидки беруть: як же, мовляв, простий мужик, а їх перед царем обскакав. Почали вони царя так і сяк забалакувати і переконали, що це, мовляв, правда.

Ось іде мужик і на третій день до царя. Сидить цар, а навколо нього сенатори, генерали. Селянин і розповідає:

— Як господарювали ми з батьком, то ось цей пан позичив у нас сто тисяч, а той — десять.— Та так усіх на ім'я і називає, гроші підраховує. Цар і запитує:

— Ну що, правда?

А панам соромно признатися, що мужик ліпше за них збрехав, і всі: «Правда, правда!»

— А коли правда, то й платіть.

Довелося панам платити. Та ще й цар щось дав. Забрав селянин гроші і пішов собі додому.

ДОТЕПНИЙ ЖАРТ

дин убогий чоловік прийшов до дуки позичити жита на сівбу.

— Не можу,— каже дука,— бо тобі треба позичити на вічне оддавання.

— А чому б то я й не віддав? — питає убогий.

— Тим, що ти убогий, і нічим буде віддати.

Убогий помовчав трохи та й каже:

— Хіба убогому і на світі не жити? Е, ні, це ще надвоб баба ворожила! Хто знає, може, убогий ще з більшими почестями і повагою сидітиме за столом у будь-кого, ніж багатий.

— Та же так! Не ти б казав, не я б слухав! — відмовив дука. — То я у яку б хату не зайшов — мене одразу за стіл посадять і чого треба позичать.

— Як тебе посадять, то мене й поготів, — зауважив убогий.

Дука аж на місці не всидить: як можна, щоб такий дрантогуз та був у більшій повазі, ніж він. Узяв зі злості та й забився з убогим об заклад на пару волів: коли, значиться, убогого приймуть краще, ніж його, то він повинен віддати убогому пару волів. Коли ж багатого, то вбогий мусить із жінкою цілий рік задарма робити багатому на пару волів.

— Ну, куди ж підемо? — запитав убогий.

— Ходімо до попа, — промовив дука.

Пішли.

От увійшов багач до попа, вклонився низенько та й просить, щоб той позичив йому сорок пудів вівса.

— Добре, — каже піп, — ось я вдягнусь та й одважу, тільки щоб ти мені за це виорав десятину під ярину.

— Виорю, батюшко.

— А тобі що треба?

Убогий підійшов ближче, нахилився до вуха батющці та й каже пошепки:

— Та я викопав учора в лісі бочонок золота, хочу просити вас, батюшко, висвятити його.

Піп одразу повеселішав та й каже до дуки:

— Ти вийди у сіни, бо я маю тим часом децю з Семеном побалакати.

Вийшов дука у сіни, а піп знов до Семена:

— Ну, то як же ти, Семене, той бочонок думаєш святити?

— Та хочу, щоб ви приїхали до мене у господу, та там уже й теє... зручніше буде.

— Ні, Семене, тут буде зручніше. Знаєш, як їздити з усім-усім причандаллям, а людське око прозоре, всевидющєє... Лучче вже тут, Семене.

— Ну, хай уже буде й так, вам краще про це знати. То піду ж я за золотом.

— Е ні, Семене, чекай-но! Добре діло добром треба й шанувати, сідай лишень ближче до столу!

Сів Семен кінець столу, а піп біля нього.

Попада миттю внесла миску свіжої риби, поставила на стіл графин горілки. Семен поглядає на все це та тільки вусом підморгує.

Чарку за чаркою налива піп собі і Семенові, попада теж кілька разів пригублювала.

П'ють собі та закушують. Але Семен п'є, та розуму не

пропивас: як тільки піп піднесе йому чарку, то він підніме її угору, цокнеться з попом, так що й вінця тріскаються, а сам на весь голос (щоб чув дука у сінях) «за здоров'я» промовляє.

А дука стоїть під дверима у сінях, все те чує, аж міниться од злості.

Після закуски підвівся Семен, подякував та й каже:

— Так ви ж тут тес... поки я принесу золото.

Піп і каже:

— Добре, добре, тільки ж швидше!

Повагом переступив убогий через поріг і пішов собі вулицею, — тільки ж не за золотом, а за волами дуки.

Взяв він воли за налігач, цьвохнув батогом, іде та й приказує:

— Гей, воли, цабе, гезан, уже тебе не побачить твій дукапузан! Гей, сірі, цабе, мурий, хай зна піп, як убогий жартує!

А піп ждав, ждав Семена з золотом та й жданки поїв.

ЯЗИКАТА ХВЕСЬКА

ема гірше од такого чоловіка, що не вміє языка за зубами вдержати! А найбільше лихо з жінками. Тільки що почує — зараз уже й роздзвонила по всьому селу. «Ой кумасю ріднесенька, що я чула! Та тільки глядїть, нікому не кажїть, бо це таке, що нікому й знати не можна, я вам тільки!»

І почала! А кума почула, та — другій кумі, а та — третій, а третя — п'ятій, десятій, і ото вже всі про те знають, чоґо не треба нікому знати.

От були собі чоловік і жінка. Петро і Хвеська. І гарна б жінка була Хвеська, усім гарна, та тільки на язык швидка. Що не каже їй чоловік, усе своїм довгим языком розплеще. Просто хоч нічоґо їй не кажи! Уже її чоловік і прохав, і вмовляв, і сердився — ніщо не помаґас!

От раз поїхав Петро орати та виорав гроші, скарб. А було це ще за панщини. І думає він: «Як довідається економ, то відніме. А довідається неминуче, бо від Хвеськи не сховаєшся, вона по всьому селу рознесе. Що його робити?»

Думав, думав, бідолаха, та й надумав. «Треба, — каже, — одучити жінку від такої поганої звички. Та й гроші щоб не пропали».

Ото взяв він ті гроші, привіз додому, заховав, а жінці нічого й не каже. А другого дня Петро — на базар. Купив там мало не лантух бубликів та зайця застреленого, а вертаючись з базару, повернув до річки та витяг з ятерів і верші рибу, а зайця вкинув у вершу.

Тоді рибу ту одніс у ліс і порозкидав попід кущами, а бублики взяв та й почіпляв на груші, що на краю лісу стояла. Тоді вертається додому. Пообідали з жінкою, от він і каже їй:

— Жінко, а ходімо в ліс, пошукаємо, чи не притхнулась там риба, то позбираємо!

А Хвеська каже:

— Що це ти, чоловіче, здурів чи що? Хіба таки буває в лісі риба?

— Авжеж буває,— каже Петро.— Здається, сьогодні ліс притхнувся, то ми й назбираємо риби. Ось ходім лиш!

Хвеська не вірить, а все ж пішла. Приходять у ліс, коли там то під тим, то під тим кущем лежить риба. Петро тоді й каже:

— А що, Хвесько! Не казав я тобі?

— Оце диво! — говорить вона.— І родилася, і хрестилася, а такого дива не бачила!

— Ну, добре,— каже Петро,— ходім лишень до річки, чи не піймався часом засць у ятір або в вершу!

— Тю на тебе, чоловіче! Чи ти не здурів? — каже Хвеська.— Де ж таки видано, щоб зайці у верші ловились?

— Не видано! Отже, ти й риби в лісі не бачила, а єсть же! Ходім лиш! — каже він.

Пішли... Виходять на узлісся, аж стоїть груша і на ній бубликів ясно — аж віти гнутья.

Хвеська й кричить:

— Чоловіче, чоловіче! Ти бачиш — бублики на груші!

— Та бачу,— каже чоловік,— то що?

— Та як же так: бублики на груші! Хіба ж таки бублики ростуть на груші?

— Звісно, не ростуть,— каже він.— А то, мабуть, бублей-на хмара йшла та зачепила ліс,— оце й zostалися бублики.

— Нум же, чоловіче, струшувати!

Струсили, ідуть до річки. Витяг чоловік ятір — нема нічого, витяг другий — нема; тоді тягне вершу, аж у ній засць.

— Ох ти ж, моя ненько! — аж скрикнула Хвеська.— Засць у верші! І родилась, і хрестилась, а такого не бачила!

— То що, що не бачила? — каже Петро.— Не бачила, то побачиш! Ходім лиш додому, а то вже пізно.

Ото позабирали все те та й пішли. Приходять додому, жінка й почала.

— Що то, чоловіче, за день такий! І родилась, і хрестилась, а чогось такого не бачила: риба в лісі, засць у верші, бублики на груші.

— Це ще нічого,— каже Петро,— от що диво, що я сьогодні й гроші знайшов.

— А де ж вони, чоловіче?

— Та ось! — витягає ті гроші.

— Отепер,— каже жінка,— будемо ми багаті!

— Будемо,— каже чоловік,— та не дуже, бо як економ довідається, то зараз відніме.

— От! — каже жінка.— А як же він довідається? Я нікому не скажу!

— Гляди ж, жінко, не кажи, а то буде нам лихо. Та гляди, не кажи нікому й про те, що ми в лісі та в річці знаходили, бо люди як довідаються, то здогадаються, що я гроші знайшов.

Отак Петро каже, жартуючи, а Хвеська:

— Добре,— каже,— нікому в світі не скажу!

Ото вже надвечір чути галас, гомін на селі.

— Чоловіче, що таке? — Хвеська питається.— Я піду та подивлюсь!

— От не дивись та не слухай поганого,— каже Петро.

А Хвеська:

— Та ну-бо, Петрику, ріднесенький, скажи!

— Та то,— каже чоловік,— наш економ та покрав у пана ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більше не крав!

Це ж чоловік так собі, на сміх вигадує, а Хвеська вже й повірила, вже й кортить їй.

— Ох, лишечко! Побіжу я до куми Меланки та розкажу! — та так і схопилася з місця.

— От не ходи краще та сиди дома! — каже чоловік.— Хіба ти не знаєш нашого економа? Він як довідається, що ти про нього таке розказувала, то й тебе, й мене з'їсть.

Хвеська послушалась і не пішла. Ото й терпить вона, не каже нічого про ті гроші день чи два, а далі таки не втерпіла — як-таки про своє щастя не розказати? І побігла до куми Меланки. Прибігла, «добридень» сказала, сіла. Сидить: хочеться сказати, та боїться. А далі:

— Горе на світі убогому, хоч би й нам. Хотіла справити собі нові чоботи до свята, так нема за що.

А кума Меланка й собі:

— Що правда, то правда, кумасю, я ж кажу!..

А Хвеська не дає їй і доказати та зараз своє:

— Ну, та, може, бог дасть, скоро не будемо вбогі...

— Як то так? — питається кума Меланка, а сама вже й вуха нашорошила.

— Ох, кумасю, не знаю, як і казати...

— Та кажіть-бо, кажіть,— умовляє кума Меланка.

— Та не знаю, як і казати, бо це діло таке, що нікому, нікому не велів чоловік казати!

— Ох, ненько! Та хіба ж я така? Та я все одно, що стіна! — каже кума Меланка.

— Ну, кумасю,— каже Хвеська,— це вже я вам тільки, та глядіть же — нікому, нікому!

Та й давай пошепки про ті гроші.

Тільки Хвеська з хати, а кума Меланка за свиту та до куми Пріськи:

— Ох, кумочко, чи ви чули?..

А тут свято трапилось, кума Пріська пішла до куми Марини, а в неї вже є кума Явдоха — то так, що вже й бесіда готова. Погуляли та й про Петрові гроші поговорили.

А тут саме на той день Петро посварився за щось з Хвеською і добре-таки на неї нагримав. Вона тоді:

— Стривай же ти, такий-сякий! Коли так!..

І побігла, і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік налаяв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними, і все...

Ото день чи два проминуло — кличуть Петра в контору, до економа. Той на нього зараз, як мокрим рядном:

— Кажи, такий-сякий, ти знайшов гроші?

— Ні,— каже Петро,— не знаходив.

— Як це не знаходив? Адже твоя жінка каже!

— А що ж, пане, що моя жінка каже? Моя жінка не сповна розуму, то вона чого й на світі нема — наплете!

— А так чи не так! — каже економ.— Покликають сюди жінку!

Ото зараз по ту Хвеську. Приводять. Питається економ:

— Знайшов твій чоловік гроші?

— Знайшов,— каже,— паночку, знайшов!

— А що,— питається тоді економ у Петра,— бачиш?

— Та що ж,— каже той,— вона чого не наплете? А ви краще спитайте її, пане, коли це було.

— А коли це було? — питається економ.

— Еге! Коли! Саме тоді, як ліс притхнувся, та ми ходили в ліс по рибу та під кожним кущем рибу збирали.

— А що далі скажеш? — питається Петро.

— Еге, що! Тепер уже не одбрешешся! Саме тоді й було, як ми рибу в лісі збирали і бублейна хмара йшла, і в лісі бубликів ми натрусили, і в вершу заєць піймався.

— Ото слухайте, пане,— каже Петро,— чи ж вона до діла плете? Нехай вона вам до пуття розкаже, коли і як те було.

— Еге, коли й як! Саме тоді, як увечері вас, милостивий пане, по селу водили...

— А чого мене водили по селу? — питається економ.

— Коли ж... вибачайте, пане... Уже коли питаєтесь, то казатиму. Тоді саме, як вас били ковбасами, що ви у пана покрали...

Як крикне ж економ:

— Ах ти, така-сяка! Як ти мені смієш таке казати? Візьміть її та дайте доброго хльосту, щоб казна-чого не базікала!

Тут Петро заступився, почав просити, що його жінка не сповна розуму.

Ото економ подумав, подумав,— і справді дурна,— узяв та й пустив.

От ідуть вони вдвох. Хвесьька з Петром. Він собі сміється в вуса, а вона й носа похнюпила, розчовпала, що вклепалась. Прийшли додому, вона в плач:

— Так ти,— каже,— мене підвів!

— Хвесьько, жінко моя люба! — каже Петро.— Не я тебе підвів, а ти сама себе підвела! От не ляпай ніколи по-дурному язиком, то нічого й не буде. А тепер не сердься та давай помиримся.

Ото й помирились. А Хвесьька бачить, що лихо багато балакати, та й знишкла.

КАЛИНОВА СОПІЛКА

ув собі дід та баба. У діда дочка і в баби дочка. От і пішли вони в гай по ягоди. Так дідова збирає та й збирає, та й назбирала повну миску, а бабина що візьме ягідку, то й з'їсть. От і каже дідова:

— Ходімо, сестро, додому, поділимося.

От ідуть та йдуть шляхом, а бабина говорить:

— Ляжмо, сестро, відпочиньмо!

Полягали; дідова, втомившись, заснула, а бабина взяла

Калимова сопілка

Десятник

ніж та й устромила їй у серце, та викопала ямку та й поховала її. А сама пішла додому та й каже:

— Дивіться, скільки я ягід назбирала.

А дід і питає:

— Де ж ти мою дочку діла?

— Іде ззаду.

Коли ж ідуть чумаки та й кажуть:

— Станьмо, братця, от тут відпочинем.

Та й стали. Глянуть — над шляхом могила, а на могилі така гарна калина виросла! Вони вирізали з тієї калини сопілку, та й став один чумак грати, а сопілка говорить:

— Ой помалу-малу, чумаченьку, грай,

Та не врази мого ти серденька вкрай!

Мене сестриця з світу згубила —

Ніж у серденько та й устромила.

А другі кажуть:

— Щось воно, братця, значить, що калинова сопілка так промовляє.

От прийшли вони в село та й натрапили якраз на того діда:

— Пусти нас, діду, переночувати, скажемо тобі пригоду.

Він їх пустив. Тільки вони ввійшли у хату, зараз один сів на лаві, а другий став біля нього та й каже:

— Ану, брате, вийми сопілку та заграй!

Той вийняв. Сопілка й говорить:

Ой помалу-малу, чумаченьку, грай,

Та не врази мого ти серденька вкрай!

Мене сестриця з світу згубила —

Ніж у серденько та й устромила.

Тоді дід каже:

— Що воно за сопілка, що вона так гарно грає, що аж мені плакати хочеться! Ану я заграю!

Він йому й дав. А та сопілка говорить:

Ой помалу-малу, мій таточку, грай,

Та не врази мого ти серденька вкрай!

Мене сестриця з світу згубила —

Ніж у серденько та й устромила.

А баба, сидя на печі:

— А дай лиш сюди, старий, і я заграю!
Він їй подав, вона стала грати, сопілка й говорить :

Ой помалу-малу, матусенько, грай,
Та не врази мого ти серденька вкрай!
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько та й устромила.

А бабина дочка сиділа на печі аж у куточку. І злякалась, що дізнаються. А дід і каже :

— А подай їй, щоб заграла!
От вона взяла, аж сопілка й їй відказує :

— Ой помалу-малу, сестронько грай,
Та не врази мого ти серденька вкрай!
Ти ж мене, сестро, з світу згубила —
Ніж у серденько та й устромила.

Тоді вже всі дізналися, що воно є. По дідовій дочці обід поставили, а бабину прогнали.

ДЕСЯТНИК

ула собі в одного царя красна донька.

Раз вийшла вона прогулятися і пропала. Засумував цар і розіслав людей по всій державі шукати її.

Дочувся про це один хлонець, що десятником у царському війську був.

Прийшов він до царя і каже :

— Пресвітлий царю, дай мені магнітну шаблю і двох вояків на поміч. Піду твоєю доньку шукати.

— Бери все, що треба, — відповів цар. — А коли знайдеш царівну, оженишся на ній і половину царства дістанеш.

Рушив десятник із двома вояками, і йдуть вони світами. Прийшли до моря, а біля другого берега корабель стоїть. Витягнув десятник магнітну шаблю і наказав :

— Шабле, притягни корабель до цього берега.

Корабель приплив. Дісталися подорожні на другий берег. Та й далі помандрували. Зайшли в ліс і побачили на поляні велику палату.

В палаті нікого не було. Вирішили тут відпочивати. Один вояк залишився обід готувати, а другий з десятником на полювання пішов.

Зварив вояк поливку і приятелів чекає. Коли приходить якийсь пан і питає:

— Що ти за один і чого сюди прийшов?

— Нас троє, ми в лісі заблукали,— відповідає вояк. — Двоє пішли дороги шукати, а я обід їм готую.

— Дай покуштувати.

Вояк зачерпнув у ложку поливки і дав панові. Той покуштував, схопив обома руками горнець, випив гарячу поливку разом із кісточками і пішов.

Повертається десятник з вояком, а на столі пусто.

— Де наш обід? — питають.

Кухар виправдується:

— Пішов я по дрова, а до кухні забігла собака, перекинула горнець і все поїла.

Полягали спати голодні.

Наступного дня другий вояк залишився обід готувати. Та знову прийшов пан і все поїв.

Розсердився десятник на вояків. А на третій день сам zostався на кухні. Зварив обід, коли якийсь пан заходить і питає:

— Що ти за один?

— Я з двома вояками заблукав в лісі. Хлопці пішли на полювання, а я готую їсти,— відповідає десятник.

— Дай мені покуштувати.

— Дам, лише трохи почекайте, най охолоне.

Налив десятник у дві тарілки поливки. Побачив це пан, відімкнув комору і пляшку з вином приніс.

— Не дивуйся, що в мене ключі,— каже він.— Це моя палата.

Наїлися, випили, а тоді пан питає:

— Чи не хотів би ти, вояче, по обіді поборотися зі мною?

Десятник вважав себе дужим чоловіком і відповів:

— Чому ні. Як боротися, то боротися.

— Лише прив'яжи мене двома ланцюгами до залізної палі,— наказує пан.— Бо як буду мати вільні руки, уб'ю тебе. А так лиш мизинцем буду боротися з тобою.

Прив'язав десятник пана, а той каже:

— Починаймо, ти перший.

Десятник і рукою не встиг махнути, як відлетів до другої стіни. Знову наблизився до пана — і знову відлетів. Вже ледве дихає. А пан рветься до нього, аж ланцюги тріщать.

— А коли вас, пане, ще одним ланцюгом зв'язати, чи поборете мене? — питає десятник.

— Спробую,— каже пан.— Лише міцно зв'яжи, бо вирвуся і вб'ю тебе.

Зв'язав десятник пана ще одним ланцюгом і голову йому сокирою відрубав. Відскочила голова і погналася за хлопцем із кімнати в кімнату, Лише в шостій кімнаті десятник устиг двері за собою зачинити.

Повернулася голова до тулуба та природи не може, бо сокира на шиї залишилася. Підкрався десятник, витягнув магнітну шаблю, тіло панове на шматки порубав і в ріку викинув. Тоді взяв ключі і по всіх кімнатах пройшовся. Було там багатство без ліку, а в сотій кімнаті за залізними дверима сиділа прекрасна дівчина.

— Що ти за одна? — спитав у неї десятник.

— Я царівна з заморського краю,— відповіла дівчина.— Мене вкрав розбійник і закрив у цій палаті.

— Розбійника вже нема на світі. Я за тобою прийшов.

Зраділа царівна, перстень і хустину хлопцеві подарувала. Скоро й вояки з полювання повернулися, і всі четверо в дорогу зібралися.

Як дійшли до моря, здогадався десятник, що подарунок царівни в палаті забув. Вирішив повернутися.

— Не йди,—просила царівна,—батько й так тобі повірить. Та десятник і слухати не хотів.

Пішов він і заблуdivся у лісах. Змучений і голодний, впад на стежці і смерті чекає. Враз чує людський голос:

— Чоловіче, що ти тут робиш?

Розплющив очі і побачив біля себе обідраного босого чоловіка.

— заблуdiv я,— відповідає десятник.— З голоду гину.

Довів бідняк ледь живого хлопця до лісової хатини, нагодував і спати положив. Відпочив десятник, подякував доброму чоловікові і попросив:

— Чи не могли б ви показати мені дорогу до палати?

— А навіщо тобі братова палата? — здивувався бідняк.

Десятник аж злякався. «Попався я в розбійницьку банду»,— подумав він. А чоловік радив:

— Не йди туди. Мій брат розбійник. Він такий силач, що може людину мізинцем убити. І мене пограбував та голим у світ пустив.

Розказав тоді десятник, що розбійника вже нема на світі, і передав біднякові ключі від кімнат. Коли прощалися, брат розбійника сказав:

— Ти зробив велике добро людям і мені. Зате дарую тобі чарівну обручку. Вправо нею покрутиш — станеться те, що ти хочеш. Вліво покрутиш — все зникне.

Взяв десятник обручку, покрутив нею і в розбійницьку палату потрапив. Забрав перстень, хустину і задумав на березі моря бути. Та ні царівни, ні вояків там не знайшов.

Покрутив десятник ще раз обручкою і до царя перенісся. А цар уже весілля готус, доньку за царевича віддати хоче.

Став хлопець перед ним і каже:

— Пресвітлий царю, чи ти забув своє слово? Я твою доньку визволив, і вона має бути моєю жінкою. В мене її перстень і хустина.

Розгнівався цар:

— Забирайся, доки живий. Я не сплив з розуму, щоб дочку за тебе віддавати, коли є царевичі та королевичі.

Вийшов десятник з палати і покрутив обручкою.

«Хочу бути біля молодят мухою», — задумав він.

Став мухою і літає біля царівни та царевича. Чує — царівна говорить до свого жениха:

— Купи мені, милий, найліпшого в світі коня.

Царевич пообіцяв купити.

Полетів десятник мухою в поле і в красного коня обернувся. Тоді в село прибіг і біля крайньої хати всю капусту витоптав. Зловив хазяїн коня і на торг повів. Купців було багато. Та торгувалися недовго. Прийшов царевич і заплатив стільки, скільки ніхто не міг заплатити.

Царівні сподобався кінь. Прийшла близько, хотіла погладити, та він вдарив копитом в землю і мало не вкусив свою хазяйку. Розсердилася царівна і наказала воякам застрілити коня.

Вечері царська служниця Олена зайшла до стайні, а кінь заговорив до неї людським голосом:

— Поможі мені, дівчино, і я віддячуся тобі. Завтра вранці мене мають убити. Як вистрілять, з мого рота вискочить зуб. Ти підійми його і в землю закопай.

Олена закам'яніла з дива, але жодного слова не пропустила.

Вранці коня вбили, а йому з рота вискочив зуб і впав коло ніг служниці. Служниця підняла зуб і закопала під ворітьми.

Вийшов царевич надвір, а коло воріт високе дерево з червоними черешнями. Покликав він свою наречену. Царівні зразу черешень заманулося. Покуштувала одну — гірка, другу — ще гіркіша. Тоді наказала черешню зрубати і до останнього листочка закопати в землю.

Ввечері царська служниця йшла по воду, а дерево до неї заговорило:

— Поможи мені, дівчино. Зірви пару черешень і кинь у озеро, бо завтра мене зрубають.

Дівчина так і зробила.

На другий день дерево зрубали, спалили і попіл в землю закопали.

Вийшов царевич з царівною прогулятися, а на озері плаває качур із золотим пір'ям на голові.

— Злови його і принеси мені,— попросила царівна жєниха.

Роздягнувся царевич і за качуром погнався. Доплив до середини озера, а качур пурхнув йому на голову і втопив його.

Приплив качур до берега і нараз чоловіком став. Прийшов до царівни, та вона навіть не глянула на нього, за царевичем плаче.

— Чи пізнаєш мене? — питає десятник.— Я від розбійника тебе визволив і царевича втопив.

Як почула таке царівна, слуг почала кликати.

Витягнув десятник магнітну шаблю і розрубав зрадливу царівну на дві половини. Тоді до царя пішов і вбив його із словами:

— Не годен ти царювати в нашій країні, бо слова царського не маєш.

А сам одружився із царською служницею. І досі живуть, коли не померли.

ПРО ОПРИШКА І ДРАГОВСЬКОГО ПАНА

однім селі сталася така притча: прийшло на народ нещастя. У Драгові був пан на прізвище Німець,— і що він собі забагнув? Що його треба колисати всім від хижі до хижі. Наказав на селі, що Німця колисати — примусове діло, колисати треба вдень і ввечері.

А на Драговськїм хуторі жив великий газда Дзвонок, котрий мав слугу Штефана. Коли до Дзвонка прийшла черга колисати Німця, він радився з своїм слугою. Штефан сказав:

— Ставайте коло овець, а я піду колисати. Нагострив секиру і хоче йти, Дзвонок налякався:

— Нащо ти береш сокиру?

Штефан нічого не сказав і пішов.

Колише Німця від шостої години до дванадцятої. Колише помалу, а Німець сичить. Почне колисати дужче, а Німець кричить, щоб помаліше. Кричить по-німецьки, і Штефан його не розуміє.

Подивився Штефан на годинник — перехилив одна година по півночі. І думає собі: «Бог би тебе побив, Німцю, більш я тебе не колишу».

Заколисав його так, що Німець випорснув з коліски і серед хижі впав. Штефан розрубав йому голову, зібрався уночі і пішов на полонину до овець.

А Дзвоник злякався і питає:

— Чому вже не колишеш пана?

— Я вже його приколивав... Іди в село і будеш чути, що світ говорить. Не бійся, тобі не станеться нічого.

Пішов Дзвоник.

А в селі люди гомонять. Одні говорять — гаразд учинив, що паскуду вбив, а другі кажуть — недобре вчинив.

Слухає Дзвоник людські бесіди і приходиться на полонину.

— Ну, що говорять люди?

— Одні говорять, що добре вчинив, а другі, що недобре, бо дістанеш темницю.

— Не біда!

На другий день Штефан погнав вівці у високі полонини. Встає газда рано, а овець ніде нема.

— Ой жоно! Недобре. Ні слуги, ні овець.

І цілу зиму не видно було колиби Штефана. А коли прийшла весна, дивиться Дзвоник — на його полі куриться.

— Жоно, вари їсти, бо щось куриться на нашім полі.

Наварила жона їсти, і газда пішов на полонину. Дивиться — а його вівці пасуться, і Штефан коло них.

— Де ти був, Штефане?

— Хотів би ти знати? Ну, полічи вівці! Чи всі?

Газда полічив.

— Усі.

— Ну, чи красні?

— Красні.

— Та дуже ти хотів би знати, де я був?

— Дуже.

— Ну, ходи зі мною.

І повів його в лісі. І дивиться газда: Штефан у лісі вичистив таке поле, що три обороти сіна можна на нім накопити.

Вернулися вони знову до колиби, і газда питає, скільки просить Штефан за те, що уживував його вівці. Вийняв тисячу срібних і дає слуги.

— Чекай,— каже Штефан.— Чи ти знаєш, хто у тебе служив?

— Ні, не знаю.

— У тебе служив опришок. Дуже тобі красно дякую, що мене уживував, а тепер розлучаємося.

І розлучилися. Штефан пішов у гори.

ДОВБУШ КАРАЄ ПАНА

ули два рідні брати в Космачі, між собою дуже любилися. Як підросли ті брати, то старший брат Іван найнявся у пана, що мав свої добра в Космачі та у Печеніжині, а другий брат Олекса пішов пасти вівці у полонину, що тоді належала космацькій громаді...

Старший брат Іван служив у того пана багато років і заробив чимало грошей, але грошей Іван не мав у своїх руках, вони були у того пана.

Нарешті почав Іван казати:

— Чуєте, пане, віддайте мені мої гроші.

Але пан не хотів віддати гроші. Нема що робити Івану, лиш мусив позивати пана. Але в суді не хотіли Іванові присудити гроші. Іван прийде до суду, а пани в суді набріхують на Івана та кажуть, що то не може бути, аби Іван, простий мужик, мав гроші.

Поки процесувався Іван з паном, то пан задумав утопити Івана у Пруті. Та й змовився пан з своїм вірним слугою і так зробили. Верталися усі троє разом на панській хурі з процесу: Іван та пан з своїм вірним слугою, хурманом. Коли вони переїздили Прут-ріку, то там на возі обидва схопили Івана, зв'язали у міх та й кинули у Прут. Утопили Івана, старшого брата Олексого.

Тепер пан почуває себе безпечно, знає, що ніхто у нього не правитиме Іванові гроші, хіба що окрім одного молодшого Іванового брата Олекси, котрого пан дуже почав боятись, бо Олексова слава, як великого силача, почала скрізь розходитись по горах. Пан вирішив зловити та убити Олексу так само, як і його брата Івана.

Організував пан на Олексу роту, до котрої вибрав тридцять чоловік найдужчих. І був у того пана економ, такий вірний, що вірнішого не знайти. Бувало, аби вже куди мав пан сам іти, то як вирядить того економа, то був уже певний, що він так зробить, як би пан сам. Бувало, бив людей буками, карав, просто заступав пана.

Той економ зібрав тридцять людей та пішов ловити Олексу, через котрого пан не міг мати спокою ні вночі, ні вдень.

...Прийшов економ з тими тридцятьма людьми до Пруту. П'ятнадцять перейшли через Прут, а п'ятнадцять лишилися з цього боку річки. То навесні діялось і не можна було перебрести Прут, бо саме тоді заграла вода з полонин. Лише треба було сідати в човен та й перевозитися човном на другий бік. Тому економ лишив п'ятнадцять людей з цього боку Пруту, а п'ятнадцять взяв з собою. Знав, що як прийде з Олексою до Пруту і як перевезе його сюди, то тут уже будуть люди на варті, щоб Олекса не втік.

Прийшов той економ з тими п'ятнадцятьма людьми до Олекси у Космач, а Олекса копав підмет коло хати на капусту, то саме навесні було.

— Боже помагай, Олексю! — каже економ.

— Красно дякую! — відповів Олекса. — А що ви скажете, люди?

— Нічого такого, — каже економ. — Ми прийшли за тобою, аби доставити тебе до нашого пана.

Олекса на те відповів:

— Я піти піду, але доки не буду знати, для чого, то я не піду.

Економ почав розказувати Олексі усе по правді та й каже:

— Наш пан має тебе спровадити з цього світу.

Олекса на те нічого не сказав. Зібрався та й пішов з ними до того пана у Печеніжин.

Ідуть вони дорогою, говорять то те то се, та й прийшли до Пруту. Каже той економ до Олекси:

— Сідай у човен, ми тебе перевеземо.

Але Олекса на те відповів:

— Я сам себе перевезу, мені не треба перевозчиків. Щоб мене не втопили...

Економ понадіявся на тих п'ятнадцять вояків з того боку Пруту та й дозволив Олексі переплисти самому через Прут на другий бік. Олекса сів у човен, але не плив просто на ту варту, а плив геть далеко вниз. Економ гукнув на вояків, аби стріляли, але дарма. Тоді уздрів економ та вояки, що нічого вже вони Олексі не вдіють.

Олекса став на березі та й каже до вояків :

— Отак, тепер я не буду газдувати, але і пан не буде панувати! — Та й утік собі в ліс. А економ з вояками вернувся до пана голіруч, без Олекси.

Як пішов Олекса від тих вояків, то ходив цілий рік по горах та й збирав собі хлопців-товаришів. Зібрав Олекса собі дванадцять хлопців таких, що їм ніде не було рівних. Такі здорові, як ведмеді, а як ідуть, то аж земля дрижить.

Зібрав Олекса дванадцять товаришів таких, які йому підходили, та й пішов з ними з Космача через Грибкову до Жаб'я на Їльцю. Давно тут на Їльці була церковка. Та й був тоді тут старенький піп, що звався Верба. Прийшов Олекса до того попа та й каже :

— Панотче, нас усіх тринадцять, та просимо вас, аби ви нас висповідали, бо я їду на Космач пана мордувати.

Піп Верба зачав Олексу відговорювати :

— То гріх, Олексо, кров проливати.

Але Олекса не піддавався та й сказав попові :

— Як пан не боявся гріха мого брата убити, не боїться й тепер людей мордувати і обдирати, то й я не боюся гріха такої катюзі життя вкоротити. Та й таким, як він. Мені так болить серце за братом, що я не можу уже себе стримати.

Побачив піп, що нічого не вдіє з упертим Олексою, висповідав і благословив усіх тринадцятьох легінів.

Тоді Олекса з своїми легінями пішов, і отам на Їльці, на високому березі над рікою Черемошем, почали випробовувати вони свою зброю. Як стали стріляти з пістолів та з крісів, то геть дими укрили Їльцю.

Коли вони вже там настрілялися, пішли знову через Грибкову в Космач, уже просто до того пана. Олекса поспішав, щоб захопити пана ще в Космачі, поки він не вибрався кудись на літо. Минув Олекса з своїми легінями Грибкову та й прийшов у Поруб, вище Космача. Уздрів Олекса там у Порубі панські кози та й пішов туди з своїми легінями. Приходить Олекса, коли там пасе кози чабан, який знав, що рік тому ловили Олексу. Олекса почав його розпитувати за того пана, а чабан каже :

— Наш пан тепер під великою вартою. Як прийшов тоді до нього економ і розказав, що ти утік і нахвалявся, що пан не буде панувати так, як ти не будеш газдувати, то пан тоді страшенно налякався і сказав, що тікає до Космача. А в Космачі він зробив собі таку кріпость, щоб ти до нього не доступився. Побудував стіни муровані півтора сажня заввишки і на всіх чотирьох кутах поставив по сорок хлопів та по два

пси. І так вартують пана щоночі і щодня від тебе, аби ти до пана не дістався. Вони мають там піки, пістолі, кріси, смолу розтоплену та окропи. Вартівники все те мають, бо так їм пан наказав. Самі ж були б раді, аби ти прийшов та й зробив цьому панові кінець...

Олекса подякував чабанові за те, що він йому розказав усе докладно, і пішов собі далі. У лісі Олекса наказав розкласти великі вогнища і послав легінів надрати смоли. Легіні надерли смоли і почали топити ту смолу у казанах. Потім Олекса наказав зробити з тої смоли вісім куль, аби було кинути що собакам, які стоять на варті. Зрубав Олекса у лісі сухе дерево півтора сажня заввишки. І коли так злагодився, тоді рушив просто до панського двору.

Прийшов Олекса під брами, а там вогнища куряться, а біля вогнищ такий народ змучений стоїть, що страх. Люди уже посліпи, стоячи так, змучилися без сну.

Як уздріли вартівники Олексу з дванадцятьма легінями, то зраділи, що вже йде їх визволитель. А Олекса підійшов до самих вартівників і сказав:

— Чш-ш, тихо!

Все так змовкло, ніби хто заткав кожному рота. А собаки ті були дуже лихі, вони б нікого не підпустили до тої брами. Але Олекса як забіг, то кожному собаці кинув по одній смолянній кулі. Усі вісім собак гадали, що то хліб, та як ухопили зубами, то та смола зліпила їм писки, що жоден з них і не гавкнув.

Олекса тим сухим деревом, що приніс із собою, підпер браму, переліз через неї, відімкнув засув і впустив своїх легінів до панових покоїв.

У покоях Олекса зіткнувся з паном. А пан той був теж дужий. Тоді Олекса ще гукнув на свого першого легіня:

— Іване, де ти?

Вскочив Іван Синдогорський у покої і схопили вони пана. Тут прибігли інші легіни, зв'язали його.

Почав Олекса допитувати пана, де його брат, і жорстоко помстився. Рубав на шматки та все питав:

— А що, болять, пане?

— Ой, болять!

— Отак мене болять серце за моїм братом Іваном!

Скарав Олекса цього пана і пішов мститись іншим панам.

ДОПОМОГА ДОВБУША БІДНЯКОВІ

овбуш з своїми хлопцями йшов дорогою в село. Здибав на дорозі чоловіка і запитав:

— Котре тут село багате у вас?

А той відповів:

— У нас цілий повіт і самі бідаки.

— А котре,— каже,— село найбідніше?

— От те просто, де я йду.

— А ти маєтний?

— Та видите по мені, у яких лахманах подертих, і ще маю на ногах ходаки з лика.

— А чи ви чули про Довбуша? Я чув від людей, що він виробляє дуже дивні речі.

— Ой, чув, пане, про нього, дай йому боже здоров'я! До-о-об-рий чоловік! Той Довбуш — та як рідний брат, ото як у багачів візьме, то бідному дасть.

— А є у вас худоба яка?

— Ой пане, одна ялівочка, ще не має року, ще не доїть-ся, ще треба чекати цілий рік, поки буде молоко!

— А діти у вас є?

— Та є, прошу пана, четверо.

— Так більше не маєте, лиш ту одну ялівочку?

— І дві курки.

— А що жона ваша робить?

— О пане, ходить по багатих господарствах працювати, бо не маю ґрунту і нам ні з чого жити...

— Ага! — сказав Довбуш. — А скільки така корова кош-тує у вас на торзі, що вже доїть-ся?

— Сімдесят, вісімдесят ринських, скільки можна виторгувати, а старі — по сорок, по п'ятдесят.

— А ви би не хотіли мати корову з молоком?

— Ой пане, чи хотів би мати? Але звідки взяти? — Тоді Довбуш закликав свого хлопця, котрий мав касу, і сказав:

— Дай йому на п'ять корів, страшний він бідак. — Так той бідак підніс руку і не знав, як його назвати:

— Та я такий нещасний, як же вам віддячу за те?

А хлопець Довбуша, котрий мав при собі касу, витяг п'ят-сот ринських і дав йому.

Тоді бідак запитав, кому має подякувати — чи тому, що дістав гроші, чи тому, що говорить з ним. А Довбуш віді-звася:

— Жодному! Ти вже подякував, я чув.

— А коли?

— А ти сказав, що той Довбуш — як рідний брат.

— То, то, може, ви, пане, Довбуш?

— Вам того не треба знати. Досить, як ви любите Довбуша. Дайте лише адресу, де мешкаєте, я загощу до вас.

— Гринь Антонів, а село—от видите, котре просто лежить.

— От я прийду до вас, як купите корови. Коли у вас торг? Але маєте купити п'ять.

— В середу торг, пане.

— То добре, по середі я до вас загощу з своїми хлопцями. Будьте здорові!

І пішли хлопці в село, а той бідак пішов собі, як ішов, дорогою. А коли зайшли вони в село, то запиталися, де мешкає Гринь. І малі хлопці показали.

Зайшли в хату, застали там жінку з дітьми.

— А де ваш чоловік, газдине?

— Ой, та нащо вам, пане, чоловік? Десь крутився коло хати та й пішов, не знаю куди.

— Скажіть правду, нічого не бійтесь, ми не по нього прийшли, тільки питаємося. А скільки є у вас дітей?

— Та ось троє в хаті, а той старший погнав ялівку пасти. (І так Довбуш уже довідався, що той чоловік правду сказав).

— А поля у вас багато?

— От дивіться, то є город навколо хати, буде півморга.

— Ну, та скажіть правду, де пішов чоловік?

— Та, бігме, пане, не знаю. Як не пішов у друге село, то до лісу.

— А ви чули щось про Довбуша?

— Чула, чула щось так трохи, мій чоловік говорив. Ой пане, здався б нам той Довбуш, щоб прийшов у нашу хату! Оповідали мені жінки на торзі, що дав їм усього багато. Як я чекаю, вже не раз і бога прошу, щоб тільки побачити, як виглядає той Довбуш. Казали, що він дуже красний. Та й мій чоловік не раз казав: «Чекай, жінко, той пан Довбуш колись загостить у наше село, і ми скажемо, що ми бідні люди». І вже раз казав мені, щоб молитву замовила за Довбуша. От я чекаю та й чекаю.

Тоді Довбуш каже:

— Я чув, що Довбуш має прийти в ваше село по середі на другий тиждень.

— Ой нене! Та я би вже не спала цілу ніч, чекала би, бо я чула, що він більше ніччю ходить. Ой, пане, то село щасливе, де він ходить!

— Звідки ви знаєте, газдине, що він там ходить?

— Раз чоловік прийшов і повідав мені.

— Ну, то по середі побачите його напевно, навіть, може, прийде у вашу хату. А маєте що їсти з дітьми?

— Ой, маю трохи дрібної бульби, а хліба нема в хаті.

Тоді Довбуш сказав своєму старшому хлопцеві, котрий мав касу, щоб витягнув сотку і дав їй.

І тоді вийшли з хати.

НА ЯРМАРКУ

одному гуцульському селі біднішого чоловіка не було, як Лесь Бідарюк. Недарма люди склали про нього приказку. «Сім бід тягнеться до Леся на обід».

Було в Леся семеро дітей, одне від одного менше. Тяжко було годувати малих Бідарюків та Бідарючок. Жінка хворіла, та й Лесь ледве ноги волочив. Довелося вести на торг сухоребру шкапину.

Привів Лесь шкапину до міста на ярмарок, а купці з нього сміються. Вже хотів іти додому ні з чим, коли підходять два чоловіки з топірцями та пістолетами за ременем.

— Гей, хло! Що просиш за коня? — питає один.

— Ей, що прошу, — засоромився Бідарюк, — коли б хтось дав хоч пару золотих, бо дома діти гелі й голодні.

— Знаєш що, чоловіче, тобі цю шкапину і до вечора не продати. Ліпше заміняй її на нашого коня.

— Люди добрі, — похитав головою Лесь. — Йдїть собі з богом, не маю я чим доплачувати.

— Не журіться. Беріть нашого коня, а ми ще вам заплаtimo. Іване, дай нашому братові на одєжу та хліб, — сказав старший, що трохи прилягав на ногу.

Зрадів Бідарюк, подякував добрим людям за коня і за гроші. А вони пішли просто до багача, що продавав молодого тучного коня. Сів один з них верхи і пробус, чи добре на багачевому коневі їхати. Кінь підскачов і став на руку сліпому, що просив милостиню. Жебрак так перелякався, що прозрів. А кінь підскакував і потроцив глиняні горшки одного бідняка. Той аж заплакав:

— Заплатіть мені за горшки.

Багач почав сперечатися з гончарем, а вершник тим часом зник із ярмарку з конем.

Побачив це багач і зарепетував:

— Злодій! Коня вкрав!

А тоді напав на другого, що тримав за вуздечку сухоребру шкапину:

— Заплати мені, бо подам на тебе до суду.

— Мене, Довбуша, до суду? — здивувався той. — Тут маєш за свого коня цю сухоребру, а гончареві за горшки заплати.

Багач заціпенів від страху, коли почув ім'я Довбуша. Ледве витяг з кишені гроші, навіть не перелічив їх, і заплатив за потрошені горшки.

Коли прийшли жандарми, Довбуша і близько не було.

ЗУСТРІЧ КАРМАЛЮКА З ПАНОМ

ув я від своїх предків, що на Кармалюка вплився пан Підловський, що дістав прізвисько «Любочка», бо він, як починав щось казати до людини, то мав звичку таку: «Ага, що, любочко, ти там зробив?» — Чи то зле, чи то добре — таку мав поговірку до людини. Так його народ і прозвав «Любочкою».

Ну то, значить, цей Кармалюк Устиян не хотів панщини робити. Він бачив жорстокість пана, а пан за це віддав його у москалі в Єлисаветград, і ще був з ним товариш його Хроник. Кармалюк там не був довго. Кажуть так люди, що він довго не служив у солдатах, утік, став тікати на волю.

Як йому довелося перепливати через річку, то він узяв та ворота обплів очеретом і сів, узяв добру тичку для керування, а з ним був ще його товариш. Кармалюк сказав йому теж сідати. А той злякався та й каже:

— Боюся!

— Сідай, будеш каятись!

Той таки відмовився. Тоді Кармалюк сам пустився в дологу. Плив він по ночах, а на день запливав у великий очерет, щоб його ніхто не бачив. Але коли йому доводилось довго плисти, то він, терплячи голод, виривав татарське зілля, — воно росте на воді, — смоктав його і тим переривав свій голод. Коли переплив на сушу, то, звичайно (він був у військовій одежі), йому не можна було показуватися на люди; здибавши прошака-діда, просив його помінятися одежею. Так він пішов до міста, куди мав іти.

Але він, звісно, підбився на ноги. Його стрів панський козак-службовець, який пошту возив од пана до пана. Устиян питає його:

— Скажіть, козаче, куди йде дорога?

Але той віднісся до нього дуже грубо.

— Е,— каже,— бісів діду, тобі треба дороги? Куди шлях, туди й дорога тобі,— каже.

Кармалюк був дужий, сильний. Помаленьку підкрався до козака і спритно спіймав коня за цуглі, а козака за ногу — та й з коня. Наступив на нього ногою і обдер вбрання, своє скинув прощацьке йому, взяв торбу, що козак віз з паперами, сів на коня і поїхав у свою дорогу. Він їхав стільки, що кінь не міг витримати і лопнув під ним. Він тоді що робить — бере сідло з коня на плечі і несе. Йде собі, звичайно, дорогою, як наче посильний од пана. От він стрічає на дорозі чумаків з волами і з кіньми. Кармалюк коло них сідає підночувати. Розпитується, звідки вони й куди їдуть, та, звісно, що везуть. От вони його питають, а він каже:

— Мене пан послав з листом до другого пана, та й,— каже,— трапилась мені пригода на дорозі, кінь заслаб і здох. Так я мушу ото пішки іти.

Ну, звісно, вони так балакали, нарешті чумаки поснули, а він, Кармалюк, не спить та вибирає, як би йому найлуччого коня підібрати, їхати треба ж на чомусь!

Так він осідлав коня і сів, пустився в дорогу. Таким способом добився до свого дому. Додому він спершу не дійшов, але зайшов до пана і прямо з'явився до нього і просто йому так і сказав:

— Ну що, гнилозубий, ти зробив з мене москаля! Гляди ж,— каже,— я служити не буду, бо мені час уже пройшов, але,— каже,— ти будеш мене пам'ятати. Гляди, щоб моя жінка та діти дурниці тобі не робили (тобто панщини). А тепер,— каже,— дай нам на розходи (а він тоді не сам був).

Той мусив дати. Тоді пішли до стайні, взяли добрих трое коней, запрягли й поїхали. Це була перша зустріч Кармалюка з паном. Ну то він перебував невідомо де, але чутки ходили, що він уже зібрав велику компанію.

Були кругом ліси, і він, Кармалюк, мав де ховатися. У людей він завжди перебував, бо з людьми був добрий, йому люди доносили, де який пан злий, кривдить людей.

Приходилось йому бути в різних випадках, як наприклад, в слобідці Межирівській. Він собі вийшов з лісу і дивиться: дядько оре дуже маленькими бичками, не по силі їм робити.

— Нащо ти такі телятка мучиш? — питає Кармалюк.

На ярмарку

Як Кармалюк пана сповідав

— А де ж я візьму, щоб мав більші? — каже дядько.

Кармалюк побачив, що він дійсно бідний, вийняв йому скільки грошей...

— На тобі,— каже,— продаси ці бички, та й купи собі великі. Але панові не йди робити. А як тебе питає пан, чом ти не йдеш робити, то ти йому прямо й кажи: «Ти мені волів не купив, мені дав Кармалюк».

В другім місці було таке. Жінка гнала корову на ярмарок. Кармалюк її здивав та й питає:

— Нащо ти корову продаєш?

А вона йому каже:

— Нема хліба, і чоловік слабій, на панщину я йду відробляти, нема чим дітей прокормити. Думаю продати, купити хліба, а то купити маленьку теличку.

Так! А він їй каже:

— А ти Кармалюка не боїшся, що люди про нього говорять? (Бо тоді пани підняли таку бурю між народом, ніби Кармалюк — розбійник і грабує кого попало).

А жінка йому відповідає:

— А хіба він не чоловік? Чого його бояться, як він такий був хазяїн, як і другі, а його пан зненавидів і віддав у солдати, то він мусив покинути жінку й діти та й піти у світ.

Він говорить:

— Ти, бабо, вернися додому. На тобі дванадцять карбованців, купи собі хліба та й годуй своїх дітей, підлікуй свого чоловіка, а як тебе хто питає, де ти взяла гроші, то ти так прямо й скажи: «От я здибала Кармалюка, та він мені дав дванадцять карбованців, щоб я купила хліба дітям».

Ще було й таке. На наших ґрунтах була панська пасіка, далеко від села. Пан пасіку забрав на зиму додому, а там осталося пасічесько обгороджене і там була будка з соломи, де жив сторож. Він мав там кури, що подичавіли. Сторож не міг їх половити і сказав панському лакеєві:

— Якби ти ті кури постріляв, бо їх половити трудно.

Цей лакей взяв рушничку і пішов у те пасічесько. Що ж він там побачив? Побачив він там трьох чоловіків. Кладуть вогонь і щось варять, але, видно, вони хутче забачили, ніж він їх. І от один з них киває:

— Ходи-но сюди!

Вони його питають:

— А чого ти тут ходиш?

От він і каже їм:

— Я прийшов тут постріляти пасічникові кури, бо вони подичавіли.

— Ну,— каже,— чого ти прийшов, то ти собі роби, але що ти бачив, то мовчи!

Дали йому добру чарку, закусити. Чи кури він постріляв, чи ні,— то це невідомо, а лакей зараз же додому повернувся і похвалився панові, що він бачив там Кармалюка.

Пан зараз же тут до розсильного, підняли людей з Головчинець і з Слобідки і зробили облаву на той ліс. Обкружили ліс, ідуть прямо на те пасічисько, де був Кармалюк. Коли вони стали наближатися і обступили тічок, де була пасіка, побачив Кармалюк з своїми товаришами, що це вже діло неладне, повставали, ідуть прямо до хвіртки, але людей товпа стоїть. Ну, то тут почали слуги кричати:

— Беріть його!

Але ніхто руки не протягнув, стоять та дивляться і дали йому дорогу, ідуть товариші вперед, а він ззаду. Але один у нас був тут панський вірник, він був панові підлесник, протягнув руку і хотів узяти Кармалюка за плече, то той його ножем ударив, але не скалічив — кожуха розпорів і сказав:

— Ех ти, панський собако, що я тобі зробив?

Тоді Кармалюк прямо подався лісом до Ражепщини (три кілометри лісом) і от уже він доходить до густого лісу, тут почав кричати пан:

— Стріляйте по ньому:

Цей лакейчук почав у нього стріляти з кремнівки, бо кременем палили запал рушниці. От він вистрілив, понав його, Кармалюка, дробом по ногах так, що кров текла по халявах, а він все ж таки йде. Дійшов до рову на границі, сів та й каже:

— Бери та тішся!

То його, Кармалюка, відти взяли, привезли до пана. Тут йому зробили перев'язку, бо його пани боялися, і пан зараз же його завів в Літин у тюрму. Зробили на нього кандали десятифунтові, то він побув у тюрмі, поки не вигоївся.

Як він із тюрми втік, то довго тут не являвся, але чутки були, що десь далеко він пробував, був арештований знов і був відсланий до Сибіру. Але не в дуже довгій часі Кармалюк повернувся знов сюди і деколи з'являвся до знайомих людей, де й розпитував про життя народу: «Як пан,— каже,— збиткується, чи б'є народ?»

То цей пан дуже боявся, коли з'являвся Кармалюк; він, пан, дуже велику стражу давав, людей мучив, бо коли треба одного, то він туди п'ять ставив.

Був такий випадок. Приходить Кармалюк до пана та й каже:

— Здійми людей, не муч, не спасешся! Як я тебе, гнилозубого, схочу знищити, так ти хоч у мур замуруйся, а я тебе знайду.

У Вівсяниках була така поміщиця, що людей катувала; ніхто не міг ні зле, ні добре попасти в її характер. То вони зібралися, Хронек Дубівський (з села Дубової) і Кармалюк з товаришами, і як приїхали туди до неї, то її обчистили, геть обібрали. Коли вже виїжджали, котрийсь із них каже:

— Липу обдерти, але вона буде з коріння пускати паростки. То лучче її к чорту викорчувати.

От один з них вернувся до панни, вдарив її ножем і випустив з неї бебехи.

— Не будеш,— каже,— бісова кров, більше людей мучити.

Отаке я чув про Кармалюка. Він з'явився раз на свою родину з своїми товаришами. Тут його люди зустріли як гостя. Винесли йому випити й закусити. От він собі справив бал у лісі, урочище Чернишова, а яр зветься Лукашів. Тепер тут поле, нема й знаку, що був тут ліс. То він, Кармалюк, так собі забавлявся, а на Курилівщині косили люди панський овес. От один із тих косарів пішов собі в ліс, але забачив цей бал і Кармалюка. Взяли його межі себе. Дали йому добру чарку й казали мовчати. Косар як пішов від них, став косити, то вже його товариші помітили, що він підвипивши, і питають його:

— Де ти так скоро попав?

Ну, він зразу не сказав, а потім, як його притиснули, то він признався, що був у Кармалюка в гостях. Але між ними був один панський підлизник, що пішов і шепнув курилівському панові, що в урочищі Чернишова є Кармалюк. Той живо людей зібрав і обкружив той яр.

Приїжджає пан (курулівський) та й каже:

— Чого поставали, берить Кармалюка!

Але всі мовчали. Тоді Кармалюк встав та й каже:

— Я вам, люди, не потрібний, а ви мені. От,— каже,— дайте мені того верховця, що на коні сидить!

Той пан постеріг, що діло плохе, повернув коня й втік!

Тепер Кармалюк сказав:

— Хто це,— каже,— доніс, то я буду в нього на паску.

Ну, коли він узнав, хто це доніс панові, він, Кармалюк, приїхав на саму паску до нього, і що той приготував собі на паску, то він все забрав для своїх товаришів і сказав:

— Треба й мені розговорітьсь, а тобі, собаці, за довгий язик такий подарунок — і вдарив його по крижах, взяв його за карк, зігнув його, і той прожив лише три дні — дав дуба...

КАРМАЛЮК І БІДНИЙ ЧОЛОВІК

дного разу гнав чоловік до міста козу продавати. Але його здибав Кармалюк і питається:

— Куди ти женеш ту козу?

— На ярмарок продавати.

— От на тобі сто карбованців, іди, найми музики, накупиш їсти і справляй у себе бал.

А чоловік каже:

— А як буде пан мене бити?

А Кармалюк відказує:

— Не бійсь, не буде бити; а як схоче бити, то скажеш, що казав тобі бал робити Кармалюк.

Той чоловік послухав Кармалюка, пішов до міста, найняв музики за двадцять карбованців і сказав, щоб на вечір до нього прийшли грати. А вже ввечері пан слухає, деь музики грають. Він сказав фурманові запрягти коні і поїхав, де то грають музики. І приїхав до того бідного чоловіка і став на подвір'ї,— аж міниться, чекає, поки порозходяться гості.

А тим часом, як пан стояв у того чоловіка, Кармалюк приїхав до пана на подвір'я з своїми козаками; козаків лишив на подвір'ї, а сам пішов у покої, забрав гроші, а як виходив, то написав на брамі: «Нікого, пане, не обвинувачуй, бо то я забрав гроші, і чоловіка того не зачіпай, бо як прийду, то живий не будеш».

Кармалюк забрав гроші і поїхав, а пан як приїхав, то тільки почухався та й мовчить, бо нікому жалітись.

ЯК КАРМАЛЮК ДІСТАВ ГРОШІ

дна багата пані з Куриловець послала свого лакея на пошту, щоб здав тисячу карбованців для її брата. На пошту доводилось іти біля лісу, де він здибав Кармалюка.

— Куди йдеш? — питає Кармалюк.

Він признався, що несе гроші на пошту для брата поміщиці. Кармалюк питає його:

— Скільки ж тут грошей, давай полічимо.

Полічили, й вийшло тисячу карбованців.

Ці гроші Кармалюк не взяв, повернув їх лакеєві і сказав:

— Коли я в тебе ці гроші візьму, то тебе пані вижене й покарає. Тому йди і неси гроші на пошту.

Лакей не зробив цього. Він, відійшовши від Кармалюка, подряпав своє обличчя, заховав ці гроші дома в себе, вернувся до пані і сказав, що Кармалюк гроші видер і його побив.

Пані зробила тривогу, аби знайти Кармалюка та відібрати від нього гроші.

Коли почув Кармалюк про цю справу, тоді, не чекаючи, щоб його зловили, переодягся в полювницьку форму і приходить сам до пані і питає її, що чути там в неї.

Вона йому каже, що новина така: послала лакеєм своєму братові гроші, а Кармалюк побив лакея і ці гроші видер.

— Покличте мені того лакея,— каже Кармалюк.

Коли він з'явився, Кармалюк його питає:

— Хто, скажи, видер в тебе гроші?

Він відповів, що гроші взяв Кармалюк.

— А пізнаєш ти того Кармалюка?

Він каже:

— Чого ж, я його добре знаю, він був у порваній свитині.

Тоді Кармалюк роздягнув свою шинелю і лишився в тій самій чумарці, в якій був у лісі, коли той гроші ніс. Лакей так і остовпів і сказав:

— Гроші я заховав у себе вдома.

— Ну, так біжи й принеси їх зараз до пані.

Той приніс. Кармалюк каже:

— От тепер їх дійсно забере Кармалюк.

Він потребував з пані ще тисячу і каже лакеєві:

— От тепер забирає гроші Кармалюк. Він не бере грошей у таких бідних, як ти, а бере в таких багатих, як твоя пані.

Узяв гроші й пішов.

ПРО ПАЛІЯ ТА МАЗЕПУ

Мазепа мав велику злобу на Палія. От він знайшов якусь-то причину та якось щось і сказав білому цареві¹. А цар і оддав Палія у тюрму на заточеніс. Там він і сидів уже дванадцять літ. А Мазепа як увірився, що вже Палій не вирветься, та поїхав тим часом до шведа та й каже.

— Підемо Росію воювати!

Швед зібрав свою армію та й пішов на білого царя.

¹ Білим царем в народі в давнину називали російського царя, зокрема Петра I (прим. ред.).

Довго вони билися, коли бачить білий цар, що Мазепа його перемагає, от-от вже оволодіє зовсім, сів та й задумався. А далі попросив на три дні спочинку, передягся на купця та й пішов куди очі... Таке-то було, такого наробив йому отой Мазепа!

Тільки ото йде білий цар та понад річкою, коли дивиться — куринь стоїть, а коло куриня й рибалка старий.

— Здрастуй, старичок! — каже.

А той відповідає:

— Доброго здоров'я, господин купець!

— А чи не маєш ти, — каже цар, — чого попоїсти?

— Як-то не маю!

Узяв зараз казан і наварив доброї юшки з рибою. Сіли вони й їдять. А білий цар і каже:

— І що се наш цар думає, що швед з Мазепою оце вже скоро усю Росію забере?

— Бо наш цар дурний, — рибалка каже, — не знає, — каже, — сам, що він робить! Нащо він Семена Палія дав на заточеніс?.. От уже дванадцять літ сидить, а якби він випустив Палія, то він досі б уже й Мазепу й шведа побив.

— Як, як, старичок?! — ото вже схопився білий цар та давай рибалку старого розпитувати, а сам вийняв олівець та уже записує, та записує на халяві (то на ньому чоботи були з довгими халявами), щоб не забути, значить. Далі попрощався і пішов собі додому. Зараз же звелів, щоб розшукати і приставити йому Семена Палія.

Послали штафету (тоді ще телеграфу не було), знайшли Палія, а він вже тільки що дише. Зараз же його обмили, оділи — стільки ж літ сидів! Посадили на бричку й привезли до царя...

Цар підійшов до Палія та й питає:

— Що будемо робити? Уже шведи візьмуть Росію?!

А Палій каже:

— Або й не візьмуть!

— А можеш ти воювати Мазепу?

— Можу, — каже, — ваша імператорська (чи як там) величність, тільки, — каже, — просить ще на три дні одпочинку!

— Добре, — каже цар, — коли ти вже звоюєш Мазепу, проси у мене що завгодно, хоч півцарства!

— Нічого мені, — каже, — ваша царська величність, не треба.

А тим часом вже й другі три дні минають... Палій ото вже спочив і каже, щоб йому коня дали. Приводять до нього найкращих царських коней, тільки він якому коневі не положить

руку на шию, то кінь зараз навколішки й упаде. А на той час саме водовоз їде, а кінь його як побачив Палія, то й заїржав.

— А-а! — каже Палій, — і ти ще живий, товаришу! Оцього коня мені, — каже, — дайте, що саку¹ возить!

А на ньому одна шкура та кістки. Випрягли того коня, підвели, узяв Палій його за гриву, а він тільки головою покрутив. Тоді Палій узяв два пістолі, сів на того коня та й щез як той вихор!

Об'їхав Палій тричі Мазепине військо, піднявся угору, коли дивиться: Мазепа із шведом саме обідають, він стрільнув з пістоля, а куля якраз і впала до Мазепи у ложку.

Мазепа подивився угору та й каже до шведа:

— Тікаймо, брате, пропали ми, бо Палій уже на волі. Та й показав йому угору на Палія.

— Та то, може, місяць? — каже швед.

— Та який там місяць серед дня!

Кинули й обід та скоріше тікати.

Палій приїхав до білого царя та й каже:

— Ну, тепер ідіть — нема вже шведів, розбіглися.

Цар не повірив і їхати не хотів зразу, а потім рішився. Коли приїхали, дивляться — нема вже нікогісінько, як обідали, так усе й осталося. Отакий-то був Палій.

ЦАР ПЕТРО І ПАЛІЙ

ув-то такий Мазепа, такий-то гетьман, що і цар його батюшкою звав. А Кочубей та Іскра довідалися, що він хоче з шведом бити на восточного царя, та й пішли до царя до восточного.

— Ей, — кажуть, — царю восточний! Хоче Мазепа на тебе бити.

А цар не повірив:

— Чи можна, — каже, — щоб він на мене бив?

Отже, і в пісні співають: «А цар, — каже, — віри не поняв, та назад їх одіслав».

¹ Сака (турецьке) — бочка.

Тільки що вони одійшли, аж біжить гонець до царя.

— Становіться,— каже гонець,— на баталію, а то Мазепа битиме на вас!

То цар тоді задумався.

— Біжи ж,— каже,— чи не здоженеш їх, біжи як можна швидше, щоб Мазепа їх не стратив!

Коли ж прибігає — аж їм уже й голови одтято.

Ото ж став бити Мазепа на царя, та бог знає, що й робити. Аж на розділ на церкву постягував у Батурині пушки та бив. Так бив, що вже цареве військо завертілося, що пропадати та й тільки.

Цар бідкається.

— Чи нема,— каже,— в нашому царстві такого чоловіка, щоб знав, як здолати Мазепу? Нехай обзивається,— каже,— буду жалувати його.

А один старий запорожець подумав та й каже:

— Піду я до царя та й скажу, що є такий, Палій Семен (а Петро I імператор такий був, що тільки збрешти, то й голову зніме),— та й пішов.

— А чого ти,— каже,— козаче, прийшов?

— Прийшов,— каже,— я, царю, порадити тобі, що єсть у нас такий чоловік, Семен Палій. Він здолає Мазепу.

А цар каже:

— Нема Палія. Страчений.

— Ні, царю, живий, тільки на Сибірі.

Ото послали по його пошту таку огненну, що й птиця не злетить. Примчали до царя.

— Ей,— каже,— Палію. Палію Семене! От царство втра- тим!

А він каже:

— Не бійся, коли я заїду, то ще буде по-нашому.

Ото зараз дали йому їсти.

— Ні,— каже,— нехай задзвонять до служби божої. А тепер,— каже,— давайте мені коня!

Пішов до стайні, так не добре собі коня: струсне за гриву, то кінь і впаде.

— Ні,— каже,— царю, нема в тебе такого коня, якого треба.

А цар розгнівався:

— Як-то нема? Я цар та нема в мене коня для тебе?

— Нема,— каже,— пустіть мене в козацьке військо, то я собі там виберу коня.

Пішов у козацьке військо; гляне — аж його конем воду везуть. Він аж заплакав.

— Я,— каже,— у неволі, і кінь мій у неволі.

Сів на коня, то кінь під ним так, як орел!

— Тепер,— каже,— поїдьмо, царю, у мазепинське військо, то почувши, що про тебе говорять.

А Палій такий був лицар, що їздить по чужому війську, ніхто його не бачить, а як гляне кому в вічі, то зроду не видержить.

Поїхали, аж сидять у наметі троє: Мазепа, швед і турецький паша, та й кажуть: «Оце розіб'єм же його військо та й царство його натроє розділим».

— Бач,— каже,— царю, що говорять.

Мазепа ж і турецький паша не вбачали царя за Палієм, а швед постеріг, що це щось непевне, та й вистрілив у Палія з рушниці. Палій обернувся до царя та й каже:

— Якби не стара шкура, то, може, і пробив би...

Ідуть звідти уже, а запорожці сидять та в карти гуляють, а Палій каже:

— Здорові, пани молодці! Чи будем битися, чи будем миритися?

А один запорожець каже:

— Це Палій поїхав!

— Де тобі,— кажуть,— у чорта той Палій тут буде!

Коли ж Палій в'їхав у своє військо, та й клейноди свої виставив, так вони й похолонули.

А Мазепа од Палія був навчений. Так цар каже:

— Що ж, Палію, ти йому нічого не зробиш, бо і він од тебе навчений.

— Ні,— каже,— царю, хоч він і навчений од мене, та я йому не сказав усієї правди.

От і взяв заряджати пушки навхрест — та туди, а та туди, та туди, а та туди.

— Тепер,— каже,— стріляйте, то небагато зостанеться.

Як ударили ж, то так, як билина на пожарищі зостанеться, то так з того війська зосталось. От і погнали Мазепу.

Та хотів цар через Мазепу усю гетьманщину вигубити. То ото і каже Палієві, як уже побили Мазепу:

— Ну, тепер, Палію Семене, чого ти од мене хочеш? Чи великого панства, чи злата, чи що?

А він каже:

— Що ж, царю, я буду просити тебе об одну річ, подаруй мені!

— Що таке? Кажі!

— Не плюндруй,— каже,— гетьманщини.

— Ну,— каже,— добре, для тебе дарую!

ПРО ЗАПОРОЖЦІВ ТА ЦАРИЦЮ КАТЕРИНУ

апорожці до Катерини в гості приїздили, скільки там чоловік, хто його зна, чи півсотні, чи що, буде. Ну, та й прийшли.

— А здорова, Катерино!

— Здорові! Здорові, запорожці!

І дочка її вийшла. А запорожець один каже:

— Можна заспівати вам пісень?

А дивиться — в дочки на руці перстень.

— Заспівай, заспівай!

— Ой чук шкарбундрав,

Козак з дівки перстень зняв...

Коли вона зирк — нема персня.

— А що ви дивитесь? Нема персня? Оце, може, ваш? Вернути?

— Ні, нехай вже тобі на бублики.

— Дати ж їм по склянці горілки,— це вже Катерина каже.

Дають. Так один узяв:

— Будь здорова,— каже,— Катре, як корова, а обширна, як земля!

— Е-е, як ти так сказав на мене,— образилась вона.— Застрілити. Узяли одвели, скільки пушка бере. Він стоїть.

— Як стріляти, то й стріляти.

Вистрілили. Аж воно не докотилось до нього.

— Ближче поставити, а таки розстріляти.

Ближче привели. Вистрілили. Знову не докотилась бомба.

І третій раз не докотилась.

— Ну, що з тобою зробити? У синод — судити ж треба.

Синод розсудив:

— Таж він на тебе, Катре, добре сказав: будь здорова, як корова, а обширна, як земля. І що ж тобі?

От тоді їй лучче стало. Ну, тепер же помирилися.

— Катре! — ото вже знову запорожець.— Катерино, навари нам галушок.

— Добре, добре!

Воно там — чи скоро, чи нескоро — подала ложки в аршин держак, щоб до рота не доніс. Отак вони посідали один проти одного, то я беру, то тобі даю, отак я вам, а ви мені, та й понаїдалися.

ЯК ЗАПОРОЖЦІ ВИСВАТАЛИ НАЙМИТА

хали запорожці до цариці напоказ, які вони є. Цариці захотілось на них подивитись. Так які були між ними найкращі люди, яка найкраща одежа і які коні, то таке вже вони і вибирали.

Ідуть степом. Сидить пастушок на могилі, пасе вівці і в козу грає. Під'їздять вони до того

пастушка, питаються:

— Чий ти?

— Отакого й такого хазяїна.

Розпитались, чи в нього сини й дочки є.

— Нема синів, тільки одним-одна дочка й є,— каже.

Узяли його, овечки поручили іншим пастухам, його вбрали в свою щонайкращу одежу і повезли до його хазяїна. Приїхали до хазяїна, просяться переночувати. Роздивившись по хаті, питають хазяїна:

— Се в тебе дочка?

— Дочка.

— Чи не можна б з тобою, батьку, зазнатися: оце в нас хлопець. Якби ти оддав дочку за цього хлопця, то ми б ізвінчали, а відтіля їдучи, від цариці, і весілля б одгуляли.

Та як понаїдалися, понапивались, зачали уже те балакати, що можна й оддати.

— Коли б,— кажуть,— швидше, бо нам ніколи тут довго бути: треба їхати швидко.

Зараз по пона. Звінчали. Поїли, попили — уже те весілля одбули як-небудь за один день.

— А тепер нам час їхати: ану лише, сину, заграй нам на дорогу.

Коли той хлопець витягує свою козу. Батько й мати як побачили ту козу та пізнали свого наймита — та в плач, та в голос! Що за наймита свою дочку віддали... пропала дочка.

А ті запорожці тоді:

— Прощайте! Живіть же собі з богом.

Уже батько й мати раді б дочку відібрати від наймита, так дочка сама не схотіла. Каже:

— Тату, й ви мамо! У церкві нас звінчано, я свого чоловіка люблю, не розведете ви нас ніяк.

Та й почали собі жити. То такий-то чудний народ були запорожці! Якого хазяїна дочку та за наймита віддали.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І БАРАБАШ

тали ляхи дуже вже налягати на козаків. Прийшло їх у Запоріжжя по два ляхи на одного козака. То козаки слали до короля листи, що «такі нам збитки роблять, що не можна ніяк прожити».

Так король і дав їм права, а Барабаш-гетьман сховав та нікому й не показав. От ляхи козаками й орудують. А Хмельницький був при Барабашеві за писаря в Чигирині. Сам у Суботові сидів, а туди їздив на писарство.

От як народилась у Хмельницького дитина, то він кумом узяв гетьмана. Як же впоїв гетьмана добре, тоді вийняв у нього з кишені хустку і перстень з руки зняв та й посилав до Чигирина свого джуру:

— Двох коней бери та біжи в Чигирин по права.

Приїздить той джура до гетьманші:

— Пани! Заїлись із гетьманом пани, порубають його, так дайте тії права, що од короля.

— Отам же, — каже, — вони в стайні під ворітьми в глухім кінці — де п'ятка — у коробочку в землі.

Прокидається гетьман.

— Ой куме, — каже, — куме! Була в мене хустка в кишені, а тепер нема. Був у мене перстень щирозлотий на руці, а тепер нема!

— То, — каже, — мій хлопець роздягав тебе, як клав у ліжко, то повиймав.

А сам усе позирає у вікно. Коли ж гляне гетьман — аж хлопець повів у стайню коня такого, що тільки — ха-ха-ха! Тоді вже й постеріг, що Хмельницький посилав по права.

— Ой Хмелю, — каже, — Хмелику!

Вчинив єси ясу.

І поміж панами велику трясю.

Лучче було б тобі брать не міряючи,

А гроші не лічачи,

Лучче було б тобі з панами добре проживати,

Аніж тепер по лугах потирати,

Комарів, як ведмедів, годувати!

Гетьман же йде додому, а вони з хлопцем коней сідлають та ідуть у Січ. Приїхали, вдарили в котли. Зібрались козаки. Він вичитав один указ, не слухають, вичитав другий — не слухають, та вже як третій прочитав, тоді всі й стали на баталію.

КОШОВИЙ СІРКО

то ж воно був той Сірко?

Кошовий такий. Він такий був, що дещо знав. Оце, було, вийде з куреня та й гука на свого хлопця: «Ану, хлопче, візьми пістоль, стань отам та стріляй мені в руку!»

Той хлопець візьме пістоль та тільки — бу-бу-ух! йому в руку.

А він візьме в руку кулю, здавить її та назад і кине.

Вони, ті запорожці, всі були знайовиті...

Сірко великий воїн був. Той знав, хто що й подума. Ото там, по тім боці Дніпра, були татари... Та як задумують вони було воювати, то Сірко і каже козакам:

— Збирайтесь до купи, бо на нас уже орда піднімається!

Він сильний такий був, що його як хто шаблею ударить по руці, так і не розруба — тільки синє буде. Не то що кулею, а шаблею! Уже татари які міри проти нього еживали, та так нічого й не зробили. Вони його шайтаном¹ так і прозвали...

---

¹ Шайтан(тюрк.) — чорт.

З М І С Т

Цар лев	3
Пан Коцький	9
Чоловік, вовк, дикий кабан і ведмідь	11
Ведмежі жарти	12
Як вовкові забажалося війтом бути	12
Лисичка та журавель	13
Лисичка-сестричка	15
Цап та баран	18
Як вовк забажав козенят	20
Сірко	23
Коза-дереза	24
Колобок	28
Ведмідь і гуцул	30
Тхір	31
Лисичка, котик і півник	32
Вовча пісня	35
Коли кінь позаздрив верблюдові	35
Вовк, собака та кіт	36
Іван-Побиван	38
Про Івана Багатого	41
Поради соловейка	44
Яйце-райце	45
Правда та кривда	53
Чарівні люстро, килим і яблучко	58
Два товариші	60
Царівна-жаба	62
Яструб — війтом	69
Дідова дочка й бабина дочка	72
Телесик	78
Брат і сестра в лісі	83
Песинський, жабинський, сухинський і золотокучеряві си- ни цариці	86
Молодильна вода	91
Юрза-Мурза і стрілець-молодець	96
Золотий черевичок	99
Про царівну, душа котрої була в яйці в осокорі	104
Про бідного парубка і царівну	106
Безрука сестра	113
Кирило Кожум'яка	116

Про богатиря Буха Копитовича	118
Казка про Іллю Муромця і Солов'я-розбійника	125
Дідова дочка і золота яблунька	131
Мудра дівчина	137
Лінива	140
Видимо й Невидимо	143
Як Мордхо бога обдурич	145
Як дід видоїв трьох цапів	147
Мітляр	149
Ківш лиха	151
Плодівник	152
Спільник	153
Як пани ночували	154
Солдат і смерть	155
Три брати	158
Чудесний коник	161
Гроші — смерть	165
Піп і його слуга	166
Біда	172
Калиточка	174
Циган-косар	175
Як Іван царя перебрехав	179
Як пан по-німецькому балакав	180
Ненаситний піп	182
Як Микола був коровою	183
Заяче сало	184
Брехня	185
Дотепний жарт	186
Язиката Хвеська	188
Калинова сопілка	192
Десятник	194
Про опришка і драговського пана	198
Довбуш карає пана	200
Допомога Довбуша біднякові	204
На ярмарку	206
Зустріч Кармалюка з паном	207
Кармалюк і бідний чоловік	212
Як Кармалюк дістав гроші	212
Про Палія та Мазепу	213
Цар Петро і Палій	215
Про запорожців та царицю Катерину	218
Як запорожці висватали наймита	219
Хмельницький і Барабаш	220
Кошовий Сірко	221

УКРАИНСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ
Издание четвертое. (На украинском языке)

ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Редактор М. І. Дорошенко
Художній редактор І. П. Плєсканко
Технічний редактор С. В. Недовіз
Коректор О. М. Козакєвич

Информ. бланк № 211

Здано на виробництво 14. VI. 1977 р.
Підписано до друку 18. X. 1977 р. Формат 60×84^{1/16}
Папер. арк. 7,875. Друк. арк. фіз. 14+1,75 вкл.
Друк. арк. прив 14,65. Авт. арк. 13,05.
Вид. арк. 15,17. Зам. 723-7. Тираж 150 000
Папір на текст друкарський № 1
на вклейки офсетний № 1
Ціна в оправі № 5 1 крб.,
в оправі № 4 1 крб. 10 коп.
Видавництво «Гіменяр»,
Львів, Підвальна, 3
Львівська книжкова фабрика «Атлас»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»
Держкомвидаву УРСР,
Львів, Зелена, 20.

1 крб. 10 коп.

